

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ОРГАНИЗАЦИОНИХ НАУКА

Јелена В. Русо

**ПОИМАЊЕ КВАЛИТЕТА И СТАНДАРДА
ОД СТРАНЕ ТВОРАЦА ПОЛИТИКА У
СРБИЈИ**

Докторска дисертација

Београд, 2019

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF ORGANIZATIONAL SCIENCES

Jelena V. Ruso

**QUALITY AND STANDARDS PERCEPTION
ON THE PART OF POLICY-MAKERS IN
SERBIA**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2019

Комисија за одбрану докторске дисертације:

Ментор:

др Јован Филиповић, редовни професор, Факултет организационих наука,
Универзитет у Београду

Чланови:

др Слободан Миладиновић, редовни професор, Факултет организационих
наука, Универзитет у Београду

др Ивана Мијатовић, ванредни професор, Факултет организационих наука,
Универзитет у Београду

др Весна Спасојевић Бркић, редовни професор, Машински факултет,
Универзитет у Београду

др Зоран Стојиљковић, редовни професор, Факултет политичких наука,
Универзитет у Београду

Датум одбране: _____

ПОИМАЊЕ КВАЛИТЕТА И СТАНДАРДА ОД СТРАНЕ ТВОРАЦА ПОЛИТИКА У СРБИЈИ

Научна област: Организационе науке
Ужа научна област: Управљање квалитетом

САЖЕТАК

У циљу израде заједничке платформе за проучавање процеса креирања политика у одређеним областима, развијен је теоријски оквир за компаративну анализу у земљама Централне и Источне Европе, пре и након приступања Европској Унији (ЕУ). Заснован на резултатима опсежног прегледа литературе, овакав оквир је послужио као корисно средство за примену, сажимајући генерализовано знање и искуство у одређеним областима као што је инфраструктура квалитета. Компаративна анализа је изнедрила три кључна закључка. Прво, креирање политика у земљама Централне и Источне Европе снажно утиче на постојеће политике и законодавство ЕУ. Друго, процеси преузимања легислативе захтевају специфичан ниво посвећености, искуства, знања и стручности твораца политика. На крају, временски притисак за брзо усвајање закона представља још једно ограничење за ефективно креирања политика. Неуспех у правилном разумевању ових пропозиција, може имати бројне ненамерне и веома утицајне последице. Такви исходи у постпријемном периоду у литератури се препознају као "површна европеизација", "свет мртвог слова" или "Потемкинова хармонизација", који се одликују формалним правилима с једне, и неформалним праксама с друге стране.

Иако су заједнички проблеми транспозиције законодавства ЕУ у земљама Централне и Источне Европе широко проучавани, наше знање је још увек

ограничено на то како творци јавних политика поимају инфраструктуру квалитета у Србији током процеса приступања ЕУ. Како би дошли до одговора на постављено питање, у дисертацији је коришћена триангулација - методологија у којој се укрштају следеће методе и технике: а) компаративна анализа, б) анализа стенографских бележака и в) упитник. Током истраживања, посебан фокус је стављен на усклађивање законодавства српске инфраструктуре квалитета са законодавством ЕУ. Резултати показују да творци политика нису у потпуности упознати са концептима националне инфраструктуре квалитета (НИК). Штавише, ови концепти се користе на неадекватан начин и често у маркетиншке сврхе. Без обзира на недостатак специјализованог знања и стручности, творци политика се ретко ослањају на мишљење стручњака. Општи закључак је да се законодавство инфраструктуре квалитета преузима из постојећих светских модела, некритички и без прилагођавања, што може имати директне импликације на добробит и економски раст, а посебно на здравље и безбедност потрошача и заштиту животне средине.

Кључне речи: Инфраструктура квалитета, креирање политика, хармонизација, Европа, закони, Србија

QUALITY AND STANDARDS PERCEPTION ON THE PART OF POLICY-MAKERS IN SERBIA

Scientific field: Organizational sciences

Scientific subfield: Quality control

ABSTRACT

In order to build a common platform for studying policy making in some particular fields in the EU pre - and post - accession CEE countries we developed a framework for a comparative analysis of policy-making in these countries. This framework, based on the results of an extensive literature research, has served as a valuable tool to apply, in this way, created generalized knowledge and experience to some particular areas, such as quality infrastructure. The framework rests on three key propositions concerning policy-making in the EU pre - and post - accession CEE countries. These are that policy-making in these countries is strongly influenced by the existing EU policies and legislation; that these processes require a specific level of dedication, experience, knowledge and expertise of the policy-makers and that time pressure is a constraint to successful policy-making projects. Failure to properly understand these propositions can have a number of unintended and highly impactful consequences. Such outcomes in the post-accession period are recognized as 'shallow Europeanization', 'world of dead letter' or 'Potemkin harmonization', which are characterized by formal rules on the one hand, and informal practices on the other.

Although the common problems of the transposition of EU legislation in CEE countries are widely studied, our knowledge is still limited about how public policy-makers perceive quality infrastructure issues in Serbia during the EU pre-accession process. Aiming to start filling this gap, we employ a triangulation methodology, including a) comparative analysis; b) content analysis of parliamentary speeches and c) questionnaire to come up with the same answer to

a single theoretical question. During the survey, special focus was placed on harmonization of Serbian quality infrastructure legislation with that of the EU. The results show that policy-makers are not fully familiar with NQI concepts and that they use them in an inadequate way, often solely for marketing purposes. Regardless of the lack of specialized knowledge and expertise, policy-makers seldom rely on the experts' opinion. Furthermore, the general conclusion is that the NQI legislation is uncritically transferred from the EU which has direct implications on well-being and growth and particularly consumer protection, health, safety and environment.

Keywords: Quality infrastructure, policy-making, harmonization, Europe, legislative, Serbia

ЗАХВАЛНИЦА

Овим путем бих изразила велику захвалност ментору моје докторске дисертације, проф. др Јовану Филиповићу, на предложеној теми, стручним саветима и смерницама. Велико хвала за подршку, стрпљење и разумевање које сте имали за мене, као и за моје даље усмерење ка научном раду.

На корисним сугестијама и стручној помоћи, којима је квалитет дисертације додатно унапређен, захваљујем се свим члановима комисије проф. др Слободану Миладиновићу, проф. др Ивани Мијатовић, проф. др Зорану Стојиљковићу и проф. др Весни Спасојевић Бркић.

Захваљујем се Министарству просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, за пружање финансијске подршке током реализације истраживања у оквиру пројекта ИИИ47003, под руководством проф. др Владана Девеџића.

Такође, захваљујем се колегама са Катедре за менаџмент квалитета и стандардизацију на безрезервној подршци и пријатном радном окружењу, као и свим мојим пријатељима на разумевању које су имали током писања ове дисертације.

На крају, највећу захвалност дугујем својим родитељима и брату, који су све ове године били моја највећа подршка и веровали у мене када је то било најпотребније. Посебно бих се захвалила деда Добросаву и баба Верици за непоколебљиву подршку и љубав коју су ми пружали током целог мог школовања.

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	1
1.1 Приказ предмета, циља и хипотетичких ставова о проблему.....	3
1.1.2 Полазне хипотезе.....	4
1.1.3 Методе и главни допринос истраживања	6
1.1.3.1 Метода триангулације	9
2. ИНФРАСТРУКТУРА КВАЛИТЕТА И ЊЕНИ ЕЛЕМЕНТИ	13
2.1 Шта су то квалитет и стандард?.....	13
2.2 Шта подразумевамо под инфраструктуром квалитета?.....	15
2.2.1 Стандардизација.....	21
2.2.2 Акредитација	23
2.2.3 Метрологија.....	24
2.2.4 Оцењивање усаглашености.....	25
2.3 Повезаност елемената инфраструктуре квалитета	26
2.4 Улога државе у инфраструктури квалитета	28
2.5 Национална инфраструктура квалитета.....	29
2.6 Елементи инфраструктуре квалитета у Србији.....	32
2.7 Творци политика и институције инфраструктуре квалитета у Србији .	36
2.8 Хоризонтални и правни оквир инфраструктуре квалитета у Србији	40
2.8.1 Остали закони у вези са инфраструктуром квалитета.....	44
2.9 Европска унија и хармонизација легислативе	47
3. КВАЛИТЕТ, СТАНДАРДИ И ТВОРЦИ ПОЛИТИКА.....	54
3.1 Шта су политика и творци политика?.....	54
3.2 Јавна политика и стандарди.....	58

3.3 Преглед поимања различитих концепата од стране твораца политика	60
3.4 Законодавна процедура у Србији	65
3.4.1 Анализа амандмана на Закон о изменама и допунама закона о стандардизацији	70
4. ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКА ОД СТРАНЕ ТВОРАЦА ПОЛИТИКА.....	72
4.1 Микро, мезо и макро нивои одлучивања.....	77
4.1.1 Макро ниво одлучивања.....	79
4.1.2 Мезо ниво одлучивања.....	79
4.1.3 Микро ниво одлучивања	79
4.2 Фактори који утичу на доношење одлука	80
4.2.1 Међународне институције	82
4.2.2 Закони.....	83
4.2.3 Творци политика.....	83
4.2.4 Политички контекст	87
4.2.5 Пројекти.....	91
4.2.6 Лоби групе.....	91
4.2.6.1 Владајуће елите.....	92
4.2.7 Стручњаци	93
4.2.8 Медији.....	95
4.2.9 Јавно мњење (јавно мишљење).....	96
4.2.10 Корисници/потрошачи	98
4.2.11 Невладине организације	99
5. СПРОВОЂЕЊЕ ИСТРАЖИВАЊА	100
5.1 Методологија истраживања	100
5.1.1 Компаративна анализа.....	101

5.1.2	Анализа садржаја парламентарних расправа.....	104
5.1.3	Упитник.....	104
5.1.3.1	Опис узорка.....	108
6.	РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА	113
6.1	Фактори који утичу на перцепцију твораца политика у области НИК-а у Србији	113
6.2	Активности твораца политика у Народној скупштини Републике Србије	115
6.3	Тестирање хипотеза	118
6.3.1	Тестирање Хипотезе I.....	118
6.3.2.	Тестирање Хипотезе II	129
6.3.3	Тестирање Хипотезе III.....	144
6.3.4	Тестирање Хипотезе IV	146
7.	ЗАКЉУЧАК.....	150
8.	ЛИТЕРАТУРА.....	155
9.	АКРОНИМИ И СКРАЋЕНИЦЕ.....	188
	ПРИЛОГ 1 - СПИСАК СЛИКА	190
	ПРИЛОГ 2 - СПИСАК ТАБЕЛА.....	191
	ПРИЛОГ 3 - ПРОЈЕКТИ ИНФРАСТРУКТУРЕ КВАЛИТЕТА У СРБИЈИ ОД 2006- 2016.....	192
	ПРИЛОГ 4 - ПОРЕЂЕЊЕ ЗАКОНА О АКРЕДИТАЦИЈИ.....	194
	ПРИЛОГ 5 - УПИТНИК	200
	ПРИЛОГ 6 - БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	208
	ПРИЛОГ 7 - ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ	209
	ПРИЛОГ 8 - ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКОГ РАДА.....	210
	ПРИЛОГ 9 - ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ	211

1. УВОД

Као последица глобализације друштва и привреде, пост - социјалистичког развоја и усмерености ка европеизацији региона који тежи да постане активан део Европске Уније (ЕУ) (нарочито земље Централне и Источне Европе), улога јавне управе се рапидно мењала (Ковач & Јukić, 2017). Снажно покретање промена у законодавству поменутих земаља, као што је Република Србија, иницирано је политичком одлуком да се те земље кандидују за чланство у ЕУ. Јединствено европско тржиште, кроз слободно кретање робе, ставља безбедност и квалитет производа и услуга у сам врх приоритета (Koszewska, 2003). Како би се придружила тржишним механизмима, српска привреда мора испунити многе од захтева прописаних међународним стандардима, директивама и другим законским прописима. Нажалост, владе постану свесне своје управљачке улоге тек онда када читаве испоруке роба намењене извозу буду одбијене, јер не поштују међународне стандарде и законе, или када су увезени/национални производи проузроковали значајну штету због недостатка обезбеђивања квалитета (РТВ, 2007). Стога, успостављање националне инфраструктуре квалитета (НИК) представља корак ка добром менаџменту на највишем нивоу, што ствара повољну климу, како у држави тако и у региону. Владе могу имати важну улогу у олакшавању трговине кроз хармонизацију националних са међународним стандардима и законима. Међутим, глобализација, некритичко пружимање готових модела и недостатак свести о важности НИК-а често доводи до појаве „површне“ европеизације, Потемкинових села или „мртвог“ слова на папиру, са потенцијалном да постане и глобални проблем. Током периода приступања, механичко и брзо усвајање закона (енг. *fast - track procedure*) и недостатак искуства, знања и стручности у литератури су препознати као узроци евроскептицизма. Иако су уобичајени проблеми транспоновања законодавства у земљама Централне и Источне Европе широко проучавани, наше спознаје су и даље ограничене по питању

1. УВОД

перцепције НИК-а од стране твораца политика у Србији током предприступног процеса.

Растући значај квалитета и стандарда у свакодневном животу, пословним активностима, јавном сектору и шире, подстичу потребу да се експлицитно размотри и редефинише однос саме јавне управе и политичке јавности према њима. Различити нивои образовања, знања и информисаности у области инфраструктуре квалитета (и повезаних питања као што су систем менаџмента квалитета, други системи менаџмента и квалитет роба/услуга), довели су до широког распона варијација при употреби предметних концепата, неадекватног поимања, а неретко и до очигледне манипулације истим од стране твораца политика у Србији. Годинама, творци политика и медији у Србији неадекватно интерпретирају информације о различитим питањима, укључујући квалитет и стандарде, и заједно, у комбинацији са недостатком медијске транспарентности, нарушавају поверење јавности. На овај начин, ограничава се способност сагледавања изазова и прилика који настају у области инфраструктуре квалитета. На крају, недостатак одговарајућег јавно расположивог модела за мерење и утврђивање ниова поимања инфраструктуре квалитета од стране твораца политика, свакако је допринео ширењу ове појаве.

С циљем да се изгради заједничка платформа за проучавање креирања политика у одређеним областима у предприступним и послеприступним земљама Централне и Источне Европе, развијен је оквир за компаративну анализу креирања политика у овим земљама. Овакав оквир, заснован на резултатима обимног истраживања литературе, послужиће као вредно средство за примену, стварајући генерализовано знање и искуство у одређеним областима, као што је инфраструктура квалитета. Као такав, модел почива на три закључка који се односе на креирање политика у земљама Централне и Источне Европе: 1) креирање политика у овим државама је под снажним утицајем постојећих политика и законодавства ЕУ; 2) процеси креирања политика захтевају специфичан ниво посвећености, искуства, знања и стручности твораца политика; 3) временски притисак је

често ограничавајући фактор за успешне пројекте креирања политика. Оваква поставка је послужила и за дефинисање хипотеза у самом раду.

У циљу потврђивања хипотеза, методом триангулације су комбиноване различите технике у прикупљању података, како би посматрали истоветан проблем из различитих углова. У прилог томе, анализирани су стенографске белешке и системски закони инфраструктуре квалитета, укључујући упитник намењен стручњацима за менаџмент квалитета и стандардизацију. Овакав синопсис ће пружити јаснији увид о перцепцији квалитета, стандарда и осталих елемената инфраструктуре квалитета од стране твораца политика, током доношења одлука о техничким законима НИК-а, али и кроз давање стручног мишљења познаваоца ове области. Ова дисертација ће имати допринос у бољем разумевању могућности за креирање политика у земљама Централне и Источне Европе, са освртом на Србију и њене особености.

1.1 Приказ предмета, циља и хипотетичких ставова о проблему

1.1.1 Предмет и циљеви истраживања

Предмет истраживања овог рада представља преглед, тумачење и поређење поимања елемената инфраструктуре квалитета, као и иницијатива за квалитет од стране твораца политика у Србији. Основни циљ истраживања је да се, кроз примену триангулације, пружи јасан увид у тренутно стање креирања политика у области инфраструктуре квалитета у Србији. Уз то, посебни циљеви истраживања се односе на:

1. ближе разумевање фактора који утичу на доношење политичких одлука, у смислу потпоре за развој концептуалног модела;
2. омогућавање теоријама из других области да мигрирају у поље инфраструктуре квалитета;
3. сагледавање одлука и иницијатива твораца политика у процесу доношења системских закона из области инфраструктуре квалитета у Србији.

1. УВОД

Концептуални модел ће послужити за дефинисање упитника, а у циљу спознаје мишљења стручњака о томе које иницијативе творци политика предузимају у вези са инфраструктуром квалитета и како се то одражава на креирање политика у Србији. Законодавне и пратеће активности у области инфраструктуре квалитета ће такође бити предмет изучавања са намером постизања основног циља. Коришћењем наведених метода, овај рад ће истражити и стратегије којима се творци политика служе како би описали и исказали свој однос према предметним концептима. Заправо, анализа сложене групе питања и преглед литературе ће омогућити боље разумевање у којој мери су творци политика спремни да покрећу иницијативе и уче о квалитету, стандардима и осталим елементима инфраструктуре квалитета.

1.1.2 Полазне хипотезе

Узимајући у обзир досадашња истраживачка интересовања, предмет рада и циљ истраживања, могуће је поставити полазне хипотезе за даље разматрање у овој дисертацији:

Хипотеза I: Квалитет и стандарди су недовољно добро схваћени и прихваћени концепти од стране твораца политика у Србији;

Систем инфраструктуре квалитета у Србији почива на четири системска закона: *Закон о техничким захтевима за производе и оцењивању усаглашености, Закон о стандардизацији, Закон о метрологији и Закон о акредитацији*. „Сва четири закона уводе решења из европског пакета мера за унапређење трговине производима, у циљу постепене елиминације техничких баријера у трговини у складу са захтевима ЕУ и Светске трговинске организације (СТО) и пласирања безбедног производа на српско тржиште“ (Воžанић & Роровић, 2012, стр. 28). Иако су преговори Србије са ЕУ популарна тема и поједина преговарачка поглавља постоје на агенди свих актера, чини се да је преговарачко поглавље о слободном кретању робе придобило ограничену пажњу. То делимично произилази из недостатка свести о томе шта су то квалитет и стандарди, зашто постоје у том облику и који је њихов значај за трговину.

Хипотеза II: Место квалитета и стандарда у политикама у Србији великим делом је резултат механичког преузимања решења из постојећих светских модела;

Неретко творци политика механички и безусловно преузимају моделе као готова решења, без прилагођавања истих тренутној ситуацији и контексту једне земље, рецимо Србије. Преузимање модела у овом смислу се односи на трансфер политике кроз доношење одлука, закона и стандарда и покретање иницијатива кад су у питању елементи инфраструктуре квалитета. Претпоставка је да су готова решења других земаља великим делом механички преузимана, без критичког осврта на специфичности наше земље, под изговором да је то примена добре праксе и предуслов за евроинтеграцију. Водећи се искључиво наведеним разлогом, намеће се питање да ли је оно што се показало као добра пракса у неким државама увек једнако добра за све државе.

Хипотеза III: Квалитет и стандарди су појмови често маркетиншки коришћени у политичке сврхе;

Појмови *квалитет* и *стандард* су посебно занимљиви због свог богатог значења, конотативне разноврсности као и њихове репутације. Они могу бити двосмислени и могу имати различита значења и дефиниције за различите људе (творце политика) у различитим ситуацијама и контекстима (енг. *suitcase words*). У оквиру треће хипотезе, идеја је да се пружи свеобухватан преглед речи које се употребљавају у политичким наступима и стави нагласак на однос говора и контекста у комбинацији са предметним концептима. Постоји претпоставка да се творци политика у Србији служе одређеним појмовима у маркетиншке сврхе.

Хипотеза IV: Стручна и шира јавност су свесне неадекватног односа твораца политика у Србији према квалитету и стандардизацији;

Значајан допринос у доказивању ове хипотезе имаће представници академске заједнице, научни радници и стручњаци из праксе који су

запослени у приватним или државним организацијама, који раде у области менаџмента квалитета и стандардизације или имају контакт са институцијама инфраструктуре квалитета. Концептуални модел, настао као сублимат фактора који утичу на доношење одлука твораца политика у области инфраструктуре квалитета, ће послужити као основа за формулисање упитника намењеног стручној јавности.

1.1.3 Методе и главни допринос истраживања

Главни допринос рада је увид у поимање и свест о квалитету, стандардима и осталим елементима инфраструктуре квалитета међу творцима политика у Србији, и то у различитим областима (образовање, здравство, економија, међународни односи и друго). Научни допринос рада треба да се огледа у:

- потврђивању значаја поимања квалитета и стандарда од стране твораца политика за друштвено одговорно организовање и одрживи развој;
- детаљном прегледу досадашњих истраживања и систематизација постојећег знања везаних за поимање квалитета, стандарда и осталих елемената НИК-а од стране твораца политика;
- критичком осврту на постојеће приступе и резултате истраживања у овој области;
- компаративној анализи постојећих приступа;
- подизању нивоа опште научне и стручне свести о поимању квалитета и стандарда међу творцима политика у Србији;
- примени модела и резултата у циљу побољшавања поимања квалитета и стандардизације од стране твораца политика у Србији, ради постизања одговарајућег нивоа приступа друштвено одговорном организовању и одрживом развоју и
- примени модела и интерпретацији резултата, као и генерисању препорука за потенцијална даља истраживања у предметној области.

1. УВОД

Методе истраживања, које ће се користити при реализацији предмета и циљева истраживања, као и при разматрању установљених хипотеза, обухватају:

1) Методу дескрипције која ће бити коришћена за описивање појава и процеса, уз појашњење њихових својствености, међусобне зависности и условљености, као и утврђивања тачности оваквих спознаја. У оквиру ове методе биће приказане:

- компарација постојећих научних приступа и
- метода компилације, која се односи на разматрање могућности преузимања постојећих резултата научно-истраживачког рада, као део основе за примену методе моделирања, која се састоји у развоју концептуалног модела.

2) Методу анализе и синтезе - методом анализе ће се омогућити рашчлањивање сложених појава, спознаја и закључака на њихове једноставније саставне елементе. Супротно томе, метода синтезе ће омогућити изградњу систематизованог теоријског знања, кроз обједињавање појединачних закључака у сложеније.

3) Методу триангулације, која у циљу валидације резултата и успостављања кредибилитета, ће омогућити употребу више од једног приступа за истраживачка питања. Методолошка триангулација ће обухватити:

- упитник, као технику за прикупљање података о ставовима стручњака. У изради упитника коришћена је Ликертова четворостепена скала. За поједина питања коришћена је *multiple choice grid* форма приказа, где више питања садржи исте опције одговора.
- статистичке методе за обраду прикупљених података. Коришћена је дескриптивна статистика (енг. *Frequency Table*), анализа веза између варијабли (енг. *Chi-Square Contingency Table*) и тест за прецизно утврђивање статистички значајне разлике

1. УВОД

између група (енг. *Mann-Whitney test*). За потребе овог истраживања коришћен је програмски пакет IBM SPSS (енг. „*Statistical Package for the Social Sciences*“). За приказ података, коришћени су стубичасти дијаграми, „пита“ дијаграми и табеларни прикази.

– компаративну анализу постојећих научних радова и релевантних докумената, којим се утврђују сличности и разлике, као и компаративну анализу садржаја закона.

– методу анализе садржаја парламентарних говора, тачније, анализу стенографских бележака. Оваква анализа појединачних појмова и реченица служи да истражи кључну улогу језика у доменима политике и менаџмента;

- 4) Методу мерења, која се примењује како би се стекао неопходан увид у употребљивост резултата свих предложених решења.
- 5) Методу индукције – дедукције, за дефинисање проблема и предмета истраживања, али и закључивања на основу општих сазнања.
- 6) Експертски панел, као примењив начин за евалуацију и валидацију садржаја упитика, чиме је извршено модификовање и елиминисање одређеног броја питања, како би се дефинисала коначна форма упитника.

Можемо рећи да је ово истраживање интердисциплинарно, јер укључује више различитих научних дисциплина као што су менаџмент, политичке науке, методологија, статистика и друге.

За преглед литературе коришћени су претраживачи *Kobson*, *Web of Sciences* и *google.scholar* сервис.

1.1.3.1 Метода триангулације

Према речима Hanson et al. (2005) појам „триангулација“ је преузет из војно-поморске науке. Прво се користио за означавање више референтних тачака у циљу проналажења тачног положаја објекта, а касније је коришћен у сврху приказивања комплементарности квантитативних и квалитативних података. Слично томе, Arts & Verschuren (1999) сматрају да је триангулација методолошки принцип који изворно потиче из геометрије и који је уведен у квалитативне друштвене науке у каснијој фази. Blaikie (1991) истиче да се ова методологија ређе користи у друштвеним наукама, међутим данас је ситуација знатно другачија (Погледати Fosco & Bray, 2016; Кос & Boz, 2014). Иако нуди моћан начин да се прошири и продуби наше разумевање феномена и теорија, ова методологија ипак споро продире у организационе науке (Turner et al., 2017).

Као што је Jick (1979) приметио, триангулација се често користи за јачање статистичких резултата и има широку примену у различитим областима, нарочито у медицини (Погледати Thurmond, 2001; Jack & Raturi, 2006; Ammenwerth et al., 2003; Flick et al., 2012). Према Campbell & Fiske (1959), успешна триангулација је она која користи различите методе како би дошла до истог одговора на постављено питање. То значи, комбиновати различите приступе како би посматрали проблем/предмет из два, три или више различитих углова, јер на тај начин истраживачи покушавају да провере валидност својих налаза унакрсном провером са другим методама. Као што је већ речено, постоји тенденција да се успостави компатибилност између квантитативног и квалитативног истраживања (Bryman, 2004), јер више гледишта дају веће могућности и прецизности (Jick, 1979).

Mathison (1988) сматра да добро истраживање приморава истраживача да примењује триангулацију, јер у том случају се добијају и комбинују различити резултати истраживања као у својеврсној слагалици (Erzberger & Prein, 1997), а све у циљу приказивања реалности (Paul, 1996) и постизања кредибилитета (Tawney, 1976).

1. УВОД

„Триангулација подразумева и интеграцију различитих података и интеграцију теорија и метода, па чак и упоредна истраживања од стране више истраживача, а све како би се дошло до прецизнијег описа” (Martinović-Barbul, 2017, стр. 278). У складу са тим, Denzin (1978) (цитиран од стране Konecki, 2008), дели триангулацију на четири типа:

1. Методолошка триангулација;
2. Теоријска триангулација;
3. Триангулација података и
4. Истраживачка триангулација.

Методолошка триангулација подразумева употребу више од једне методе истраживања или технике прикупљања података (на пример: интервју, анализа докумената, фокус групе, упитници), а све у циљу „побољшања уверености у резултате истраживања и превазилажења пристрасности“ (Murray, 1999, стр. 196). „Оно што можемо уочити применом једне методе не уочавамо применом друге и обрнуто“ (Arts & Verschuren, 1999, стр. 416). Она укључује више квалитативних и/или квантитативних метода које могу пружити потпунији низ закључака него примена једне методе самостално (Bryman, 2004). Како би проверили да ли постоје сличности у резултатима истраживања, методолошка триангулација пореди исходе више различитих алата/метода (анкете, фокус групе или интервју). Уколико су закључци сваке од метода/алата исти, онда је успостављена валидност (Guion et al., 2011). Као што је Denzin (1978) истакао, методолошка триангулација је генерички термин за коришћење системских алата/метода за истраживање појаве и комбинацију квалитативних и квантитативних алата, који се најчешће користе за превазилажење граница једне методе. У том смислу, методолошка триангулација је блиска теоријској триангулацији. У прилог наведеном, Flick et al. (2012), цитирани од стране (Mertens & Hesse-Biber, 2012), су приказали пример мешовитих метода истраживања кроз које они илуструју триангулацију као методолошки оквир.

Теоријска триангулација је генерички термин за коришћење различитих перспектива и приступа (Belhassen & Santos, 2006). Она „укључује коришћење

1. УВОД

и алтернативних дисциплина, како би јасније уочили резултате истраживања“ (Farmer et al., 2006, стр. 379). Она се односи на употребу више од једног теоријског приступа приликом тумачења података.

Триангулација података представља употребу различитих извора података или од различитих група испитаника под различитим условима, узимајући у обзир време, простор и захтеве друштва (Mathison, 1988), а све у циљу повећања валидности истраживања (Guion et al., 2011) и бољег „разумевања природе испитиване појаве“ (Belhassen & Santos, 2006, стр. 433). Циљ је да се на једно место окупе сви подаци који су прикупљени кроз различите стратегије узорковања, у различито време, у различитим друштвеним контекстима и од различитих људи.

Цитирајући Denzin (1978), Farmer et al. (2006) објашњавају истраживачку триангулацију као укључивање више од једног истраживача у процесу прикупљања и тумачења података. Овај тип триангулације је такође генерички термин који подразумева укључивање више истраживача и посматрача за процену података, а има за циљ и да разреши предрасуде међу истраживачима током различитих фаза у процесу истраживања (Belhassen & Santos, 2006).

Предности триангулације су вишеструке, поред тога што пружа помоћ у квантитативном истраживачком пројектовању, квалитативне методе (интервју, размена мејлова, студије случаја и посматрања) су омогућиле успостављање односа између различитих посматраних променљивих и објашњење исхода који се појавио као последица њихове интеракције (Birdthistle, 2006). Као таква, триангулација пружа перспективу за већу увереност у истраживању.

Denzin (1970) је такође указао на различитости између унутарметодске и међуметодске триангулације. Унутарметодска триангулација подразумева коришћење варијетета исте методе за испитивање истраживачког проблема (на пример анкета која садржи две различите скале за мерење), док

1. УВОД

међуметодска триангулација подразумева укључивање различитих истраживачких метода као што су на пример анкета и посматрање.

Међуметодска, односно методолошка триангулација и триангулација података су методе које ће се користити за прикупљање, интерпретацију и анализу података у раду.

2. ИНФРАСТРУКТУРА КВАЛИТЕТА И ЊЕНИ ЕЛЕМЕНТИ

„Када тржишта жуде за поверењем, инфраструктура квалитета постаје важна.“ (Lamy, 2011)

2.1 Шта су то квалитет и стандард?

Творци политика и медији у Србији годинама неадекватно интерпретирају информације о различитим питањима, укључујући квалитет, стандарде и остале елементе инфраструктуре квалитета. На тај начин, у комбинацији са недостатком транспарентности, доприносе нарушавању поверења јавности. Међутим, ово се односи и на способност твораца политика да сагледају изазове и шансе који настају у области инфраструктуре квалитета. Појмови *квалитет* и *стандард* су посебно занимљиви због свог богатог значења, конотативне разноврсности као и њихове репутације, јер могу имати различита значења и тумачења за различите људе у различитим ситуацијама и контекстима.

У прилог реченом о запостављености квалитета и стандарда иду и резултати недавно спроведеног истраживања од стране аутора Ruso et al. (2014), које је показало да и истраживачи у области јавне управе и јавне политике *стандард* најчешће поимају као скуп правила, прописа и норми и то у контексту само-регулисања, регулисања и законског оквира. Од укупно 2251 анализираних радова из престижних међународних часописа из области јавне управе, у периоду од 2000-2014. године, само 91 рад спомиње концепте у вези са стандардизацијом, од тога 55% припада групи у којој је реч *стандард* споменут у различитим контекстима као што су: „национални и међународни стандард“, „стандарди животне средине“, „стандарди управљања ризика“, „стандардизација“, „стандарди квалитета“, „скуп стандарда“ и други. Од 91 анализираних научних радова, 30% припада оној категорији где се спомињу конкретни стандарди као што су ISO 9000, ISO 14000, ISO 31000 и ISO 26000. Такође, мали број радова (15%) припада категорији у којој су се истраживачи бавили стандардима и

стандардизацијом, кроз цео рад или у његовом већем делу, без обзира да ли је у питању конкретан стандард или уопштена дискусија.

Реч *квалитет* се обично користи када се жели описати неки стандард, облик, величина, модел, или снага производа. Такође, може се користити за описивање нивоа услуга или за нешто што се сматра атрактивним, добрим, , ексклузивним, скупим или изузетним од стране неких људи. Квалитет је раније поиман различито од стране гуруа квалитета. На пример, Crosby (1979) је описивао квалитет у контексту „усаглашености са захтевима“, док је Tuchman (1980) сматрао да је квалитет „достизање и испуњење највиших стандарда“. Juran (1988) је објашњавао квалитет као „погодност за употребу“ и „карактеристике производа које задовољавају потребе потрошача“. Нешто касније, Reeves & Bednar (1994) су тврдили да је квалитет „изврсност, вредност и усаглашеност са спецификацијама“, док је у стандарду ISO 9000:2015 (ISO, 2015) квалитет објашњен најпре као „ниво или степен“. Тачније, према овом међународном, широко прихваћеном стандарду, **квалитет** (енг. *quality*) је дефинисан као „**ниво до којег скуп својствених карактеристика ентитета испуњава захтеве**“. Због тога, погрешно је рећи за производе или услуге да су „квалитетни“ јер то не указује на јасан ниво или степен квалитета, већ је препоручиво користити придеве попут „изврстан“, „висок“, „осредњи“, или „низак“ квалитет.

Документ донет консензусом и одобрен од признатог тела ради постизања оптималног нивоа уређености у одређеној области“ (ISO, 2004), представља међународно признату дефиницију стандарда. Стандарде је могуће поделити у три категорије: а) стандарди за производе, б) стандарди за процесе и в) стандарди за системе менаџмента (ISO, 2006). Стандарди за производе се односе на карактеристике производа и активности организације за израду тог производа (Singh & Sharma, 2013). Друга категорија, стандарди за процесе, се односи на услове под којима се производ пакује, побољшава и производи. Стандарди за системе менаџмента пружају систематски приступ у менаџменту активности (Al-Darrab et al., 2013). Они омогућавају испуњавање захтева који су постављени у стандардима за

процесе и производе. Усаглашеност са стандардима система менаџмента је добровољна и постаје обавезна за произвођача само ако се на стандард позива уговор између произвођача-испоручиоца и купца или је његов део проглашен техничким прописом (Филиповић et al., 2017). Увезени производи који нису усаглашени са овим стандардима биће одобрени на тржишту, али ће њихова заступљеност на тржишту зависити од тога да ли корисници фаворизују производе који испуњавају локалне стандарде, као што су, на пример, стандарди за квалитет (Пејовић, 2012).

Квалитет и стандарди су суштински повезани, јер се стандарди често користе за кодификацију техничких захтева које очекују купци или владе. Штавише, стандарди су суштински елемент напора за достизање и побољшање квалитета (Racine, 2011), а уколико не постоји добар основ за функционисање система квалитета, права потрошача и адекватан менаџмент животне средине и здравља и безбедности на раду су неазмисливи.

2.2 Шта подразумевамо под инфраструктуром квалитета?

„Инфраструктура квалитета је мазиво који омогућава да се светски точак okreће. Невидљив али неопходан!“ (РТВ, 2007)

У разјашњавању концепта инфраструктуре квалитета, треба поћи од речи „инфраструктура“. Према стандарду ISO 9000:2015 (ISO, 2015), под инфраструктуром се подразумева „систем постројења, опреме и услуга потребних за реализацију оперативних активности организације“. У општем контексту, инфраструктура утиче на економски раст, различите аспекте развоја као што су економија земље, социјална сигурност, одрживи економски раст, као и пословно окружење (Ray, 2015). Од ње зависи раст и развој одређене области, заједнице или система. Она се може дефинисати и као физичка и просторна структура која омогућава кретање људи, добара, производа, воде, енергије, информација и слично (Andus, 2009). Још једна занимљива дефиниција каже да инфраструктура „повезује владе са својим бирачима, компаније са својим клијентима и учитеље са својим ученицима“ (GIAM, 2018). Када говоримо о инфраструктури и квалитету, неопходно је

узнати се са појмом као што је глобализација. Према мишљењу аутора Djelic & Quack (2018, стр. 127), „глобализација је универзални процес вођен природном еволуцијом тржишта и технологија“. Више од две деценије глобализација поставља и мења правила игре у националном такмичењу на међународном тржишту и инвестицијама. Глобализација међународне економије и повећање свести потрошача су додали нову ставку у светској терминологији, а то је невидљива инфраструктура тј. инфраструктура квалитета.

Пошто смо приказали дефиниције квалитета, стандарда и инфраструктуре, можемо дати одговор на питање шта је заправо инфраструктура квалитета. Прегледом литературе, утврђено је да се инфраструктура квалитета дефинише на различите начине. У наставку је издвојено неколико релевантних дефиниција:

- *Инфраструктуру квалитета чини институционални комплекс, потребан за превазилажење релевантних асиметрија информација, који обухвата услуге из области метрологије, стандардизације, оцене усаглашености, сертификације и акредитације (Peuckert, 2014).*
- *Инфраструктура квалитета се генерално схвата као свеукупност политике, закона, регулатива и административних оквира и институционалних аранжмана (јавни и/или приватни) потребних за успостављање и имплементацију стандардизације, метрологије, акредитације и оцењивање усаглашености (преглед, испитивање за производе и систем сертификације), потребне да се обезбеди прихватљив доказ да производи и услуге испуњавају прописане услове, захтеване од стране власти (нпр. у случају техничког прописа) или на тржишту (нпр. уговором) (Kellermann & Keller, 2014); (Kellermann, 2011).*
- *„Инфраструктура квалитета се односи на све области метрологије, стандардизације и тестирања, менаџмента квалитета и оцењивања*

усаглашености, укључујући сертификацију и акредитацију“ (Pejović et al., 2001).

- *систем институција које обезбеђују да производи и процеси задовољавају претходно дефинисане спецификације“ (Gonçalves & Peuckert, 2010).*

Инфраструктура квалитета је чест предмет интересовања земаља у развоју као што су Грузија, Јерменија, Нигерија, Црна Гора, Србија, Јужно Афричке земље и друге. Ова чињеница не изненађује јер земље које су недовољно уређене вапе за својим местом у глобалној мрежи инфраструктуре квалитета, кроз препознатљивост производа и услуга, конкурентност, већи извоз, заштиту интереса потрошача и предузећа, подизање нивоа квалитета и одрживи развој. У обострано корисној размени, земље у развоју и транзицији, могу користити постојеће знање и доказане методе. Развој и ширење инфраструктуре квалитета, која садржи многе елементе и институције, представља велики финансијски изазов, поготову за земље у развоју.

Појам „инфраструктура квалитета“ најчешће саопштава своје значење само стручњацима у тој области. Међутим, произвођачи и потрошачи свакодневно користе њене компоненте иако нису увек свесни тога, јер је њихово деловање углавном невидљиво. На пример, завртњи одговарају својим матицама, повезаност мобилних телефона и правилно дозирање супстанци у лековима. Овај начин „слепог“ поверења претпоставља висок степен општих услова регулаторних и техничких могућности.

Инфраструктура квалитета је важан алат који се може користити за побољшање конкурентности и олакшану глобалну трговину (Tirrman, 2013). Она суштински утиче на степен економског и социјалног развоја сваке земље, саставни је део привреде и један од темеља националне, регионалне и међународне трговине (Simonović, 2014).

Враћајући се на поменуте предметне концепте, долазимо до закључка да

квалитет и стандард заправо чине неизоставне елементе инфраструктуре квалитета. Стандард као алат за постизање усаглашености и стуб инфраструктуре квалитета који даје референтни оквир за поређење, а квалитет као резултат интеграције и координације активности инфраструктуре квалитета (Филиповић et al., 2017).

У данашњем пословном окружењу, добро функционисање инфраструктуре квалитета је предуслов за приступ регионалном и глобалном тржишту и кључна одредница конкурентне предности (Pejović, et al., 2011). Глобализација светске трговине, као и захтеви Споразума о техничким баријерама у трговини (*Agreement on Technical barriers to Trade*), Споразума о санитарним и фитосанитарним мерама (*Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures*) и Светске трговинске организације условљавају јачање свих компонената инфраструктуре квалитета (Pejović, et al., 2011). Постојање баријера у трговини у региону и шире може се приписати делимично недостатку једнакости, а самим тим и хармонизацији у инфраструктури квалитета различитих држава.

Не мање важно од узајамног деловања елемената инфраструктуре квалитета унутар државе јесте и њихова међународна повезаност, јер она није само национално питање, она мора бити и међународно интегрисана и призната. Институције инфраструктуре квалитета се могу наћи широм света. Оне чине међународни систем - невидљиву сигурносну мрежу за потрошаче, произвођаче, здравље и животну средину. Инфраструктуру квалитета чине компоненте које су међусобно повезане тако да формирају националне мреже, које морају бити усклађене са међународним захтевима, јер је једино тако могућа несметана робна трговина и размена услуга. Слика 2-1 приказује управо ту умреженост и повезаност националних инфраструктура квалитета на глобалном нивоу, које резултују међународном и регионалном трговином без препрека.

Иако инфраструктура квалитета понекад има невидљив утицај, без ње се светска економија не може кретати унапред. Инфраструктура квалитета је

Због нежељених разлика у административним процедурама и дебаланса инфраструктуре квалитета, као и разлика у поступцима сертификације, испитивања, контролисању и стандардима који се примењују у различитим земљама (USAID, 2007), државе се суочавају са значајним потешкоћама у примени и спровођењу слободног кретања робе. Тешкоће се односе и на неуједначено тумачење и примену захтева широм ЕУ, посебно када је реч о оцени усаглашености и шемама акредитације (Wehmer & Frota, 2012). Wehmer & Frota (2012) сматрају да основни елементи инфраструктуре квалитета нису увек примењиви и разумљиви на исти начин. Усклађивање између држава чланица свакако није тривијално с обзиром на разлике у економском развоју, у традицији у организовању НИК-а, културне и језичке разлике, доступност буџетских средстава и могућности земље да привуче стране инвестиције (Wehmer & Frota, 2012).

Уколико позитивни ефекти инфраструктуре квалитета нису уочени и њени елементи нису препознати као неопходни, може се догодити да приступ производима на друго тржиште буде забрањен, не зато што не испуњавају захтеве стандарда, већ због недостатка способности да покажу усаглашеност кроз одговарајући сертификат, а самим тим губе поверење у исправност тог производа (Lamy, 2011). Међутим, није само ствар поверења (енг. *trust*), већ и уверености (енг. *confident*) да је производ онакав какав треба да буде, безбедан, здрав, погодан за животну средину и високог квалитета. Таква увереност настаје пружањем објективног доказа – нпр. сертификата.

Као што је споменуто раније, систем инфраструктуре квалитета се ослања на четири стуба: стандардизација, метрологија, оцењивање усаглашености (испитивање, сертификација и контрола - инспекција) и акредитација. Свака компонента инфраструктуре квалитета појединачно и све заједно су кључне за производњу и трговину и блиско су повезане. Како објашњава Пејовић (2012), не може постојати чврста инфраструктура квалитета, а самим тим ни чврста основа за глобалну трговину, без сваке од наведених компонената, иако оне могу бити развијене у различитом степену.

У циљу бољег разумевања и препознатљивости, у наредном поглављу ће бити дефинисани и објашњени кључни елементи инфраструктуре квалитета.

2.2.1 Стандардизација

„Стандардизација је скуп координираних активности на доношењу стандарда и сродних докумената“ (дефиниција из чл. 3. ст. 1. тач. 1. Закона о стандардизацији, 2015), док је *стандард* „јавно доступан документ, утврђен консензусом и донет од стране признатог тела, у коме се за општу и виšekратну употребу утврђују правила, захтеви, карактеристике, упутства, препоруке или смернице за активности или њихове резултате, ради постизања оптималног нивоа уређености у одређеној област и у односу на постојеће или могуће проблеме“ (ISO, 2004). Знатно другачија дефиниција се појавила у новом *Закону о изменама и допунама закона о стандардизацији у 2015. години* (дефиниција из чл. 3. ст. 1. тач. 2), у коме гласи да је стандард „техничка спецификација коју је донело национално тело за стандардизацију за виšekратну или сталну употребу са којим усаглашеност производа, процеса и услуга није обавезна“. Изузеци су они стандарди који су у целости или делом проглашени техничким прописом или „ако се на стандард позива уговор између произвођача-испоручиоца и купца“ (Пејовић, 2012, стр. 27). Примена стандарда у таквим случајевима је обавезна.

Прописи су предуслов стварања регионалних тржишта. У пракси, ово значи да национални прописи морају бити хармонизовани или замењени одговарајућим регионалним прописима и стандардима. Паралелно са овим, потребно је изградити одговарајућу инфраструктуру квалитета како би се утемељили технички и административни захтеви за испитивање ових стандарда.

Учешће у светској трговини у разним секторима, захтева да добављачи поштују стандарде утврђене од водећих купаца у глобалним ланцима вредности (Tirrman, 2013). Исти аутор истиче да је све већи број стандарда који нису карактеристични само за одређене организације већ су генерички и примењиви у свим областима и земљама, као што су стандарди система

менаџмента квалитета, животне средине, безбедности и здравља на раду, безбедности хране, сигурности информација, енергетске ефикасности, ризика и остали стандарди система менаџмента.

Стандарди који нису документовани, прецизно формулисани или доступни могу ометати трговину. Штавише, коришћење специфичних националних стандарда отежава остваривање економије обима. Кључни корак у решавању овог проблема је подршка националне инфраструктуре квалитета. Стога, национално тело за стандардизацију треба да примени уско повезане стратегије у циљу хармонизације стандарда као што су усвајање међународних стандарда, координација са трговинским партнерима и примена регионалних стандарда у складу са регионалним потребама. Тамо где нема хармонизованих стандарда, земљама је дозвољено да задржавају и усвајају своје националне стандарде у складу са традицијом и ситуацијом у својим националним индустријама. То доводи до разлике између националних стандарда, осим ако нису хармонизовани, што даје могућност владама да забране увоз производа који нису у складу са националним стандардима. Стога, национално тело за стандардизацију игра важну улогу у одређивању стандарда којих држава треба да се придржава, али у складу са економским окружењем и циљевима.

Међународни, регионални или национални стандарди помажу домаћем тржишту да ради ефикасно, повећа конкурентност и обезбеди изврсне изворе технолошког трансвера за земље у развоју. Стандарди имају виталну улогу у заштити потрошача и животне средине. Може се слободно рећи да је основни мотив за стандардизацијом жеља да се добра пракса и добри обичаји претворе у стандардом прописану рутину која гарантује одржавање достигнутог нивоа квалитета (Filipović & Vožanić, 2007). Данас су стандарди значајан фактор у томе „ко осваја, а ко губи на глобалном тржишту и тешко је победити уколико не знате правила игре“ (Bhatia, 2011, цитирано у раду Mijatovic, 2014, стр. 37). Штавише, Zoo et al. (2017) сматрају да је стандардизација политички алат за продирање у друштвени потенцијал

иновација и „представља кључ за обликовање нових технологија и подржавање текућих трендова“ (Wiegmann et al., 2017, стр. 1).

2.2.2 Акредитација

У оквиру инфраструктуре квалитета, *акредитација* има кључну улогу јер је она "прихваћен процес којим трећа страна даје формално признање да је организација компетентна за обављање одређених задатака" (Castanheira et al., 2007, стр. 726). „Акредитација, заснована на европским и међународним стандардима, је процедура уз помоћ које цео процес постаје поуздан и транспарентан и који води ка међународној трговини и конкурентности” (Вођанић & Роровић, 2012, стр. 14). Заправо, акредитација ствара увереност и поверење да су проверавачи сертификационих тела квалификовани за обављање послова сертификације тј. оцењивања усаглашености у одређеним пословним секторима или областима (Blind et al., 2018). За потребе акредитације, стандард ISO/IEC 17025 се може користити као адекватан модел за оцењивање непристрасности, конзистентности и компетентности лабораторија. Акредитација је такође императив у образовању када су у питању студијски програми и високошколске институције. У Србији, тело које је надлежно за акредитацију у овој области се назива Национално тело за акредитацију и проверу квалитета у високом образовању Србије. Када су у питању здравствене организације, надлежно тело у овом пољу је Агенција за акредитацију здравствених установа Србије.

Стандард на основу којег се врши успостављање усаглашености сертификационог тела за системе менаџмента је стандард ISO/IEC 17021 (ISO, 2011). Овај међународни стандард утврђује захтеве за сертификациона тела који обезбеђује да ова тела обављају сертификацију система менаџмента на компетентан, доследан и непристрасан начин (Ruso & Stojanović, 2012). Сертификација система менаџмента, као што су систем менаџмента квалитета или систем менаџмента животне средине организације, један је од начина за пружање уверености да организација примењује систем за менаџмент одговарајућих аспеката својих активности, у

складу са својом политиком. За овакву увереност у рад сертификационог тела заслужна је потврда институције која обавља послове акредитације, а то је национално акредитационо тело.

Shaukat (2010) наводи да у систему инфраструктуре квалитета акредитација има виталну улогу јер формално потврђује да су тела довољно компетентна да обављају послове оцене усаглашености. Кад кажемо компетентна мислимо на „способност примене знања и вештина у достизању жељених резултата“ (ISO, 2014). Стога, долазимо до закључка да је акредитација кривни елемент инфраструктуре квалитета који јемчи квалитет и ствара увереност да су ствари онакве какве би требало да буду. „Она ствара увереност да тела за оцењивање усаглашености испуњавају захтеве одговарајућих српских, односно међународних и европских стандарда“ (Закон, 2010). Ако кренемо од тога да свет почива на обезбеђивању квалитета, онда је у том случају акредитација дефинитивно кривни елемент инфраструктуре квалитета.

2.2.3 Метрологија

Метрологија је наука о мерењу која обезбеђује да су резултати мерења тачни и поуздани (Choi et al., 2005). Према *Закону о метрологији* (Закон, 2010а), „резултати мерења морају бити дефинисани, описани, објављени и следљиви до међународног нивоа“. Данас су то задаци националног метролошког института који треба да створи увереност да је нпр. један килограм (јабука), метар (платна) или литар (сока) исти на тржишту у Београду, у Пекингу и Охају. Економски интерес у добром мерењу је добро показана чињеница да је глобална трговина у роби износи више од 12 трилиона долара, од чега 80% је погођено стандардима и прописима (Kaarls, 2007).

„Што се тиче *индустријске метрологије*, следљивост резултата мерења обезбеђује се на добровољној бази преко мреже акредитованих лабораторија за еталонирање“ (Вођанић & Роровић, 2012, стр. 30). На тај начин се доказује њихова компетентност. Код *законске метрологије*, „овај задатак се изводи оверавањем мерила, пошто се провери да ли мерни инструмент који подлеже

законској контроли, испуњава захтеве из одговарајућих прописа“ (Vožanić & Popović, 2012, стр. 30). Улога законске метрологије је да успостави и модернизује капацитете националне лабораторије за законску метрологију, да умрежи институције законске метрологије и да подстиче учешће у регионалним и међународним међусобним поређењима. *Фундаментална метрологија* обухвата највиши ниво тачности у оквиру појединих области. Она представља грану научне метрологије врхунског нивоа. Признавање метролошке компетентности на свим нивоима ланца следљивости може бити успостављено споразумима и аранжманима о међусобном признавању, али и преко акредитације и оцењивањем њима једнаких.

Значај метрологије се може видети у скоро свакој сфери нашег живота, иако потрошачи нису увек свесни тога. Побољшање квалитета живота је засновано на поузданости, следљивости, и више прецизних мерења, посебно у областима као што су здравствена заштита, безбедност хране и хранљиви садржаји, управљање животне средине и загађености, као и климатске промене, форензика и сигурност (Kaarls, 2007). Значај метрологије за индустрију се огледа и у смањењу трошкова економских трансакција, у заштити потрошача и у заштити од евентуалних превара (Пејовић, 2012). Пејовић (2012, стр. 30) такође наводи да су „тачна и опште прихваћена мерења важна, како би се обезбедило да се трансакције на тржишту одвијају несметано и да потрошачи могу имати поверење у квантитет и квалитет робе коју купују“.

2.2.4 Оцењивање усаглашености

Према стандарду ISO 17000 (ISO, 2004a), *оцењивање усаглашености* је дефинисано као „доказивање да су специфицирани захтеви који се односе на процес, систем, особу или тело испуњени“ и представља интегралну компоненту инфраструктуре квалитета тј. мост између стандарда и тржишта. Такође, Ribeiro et al. (2016) наглашавају да је оцена усаглашености неопходна како би се потврдила усклађеност са стандардима. Стога, очигледно је да је оцењивање усаглашености повезано са стандардима и

квалитетом и може се користити за оцену квалитета уколико постоје експлицитни захтеви за квалитет производа (Lierija et al., 2014). Заправо, циљ оцењивања усаглашености је да се потврди да производ испуњава задати ниво квалитета или безбедности, да се кориснику пружи информација о карактеристикама квалитета производа и да се повећа поверење и увереност купца и регулаторног надлежног тела у квалитет и безбедност производа. Докази о усаглашености могу бити атести, сертификати, потврде, уверења и извештаји о испитивању који се стичу у систему сачињеном од одговарајућих комбинација поступака за оцењивање усаглашености. За оцењивање усаглашености користе се поступци чије су дефиниције дате у стандарду ISO/IEC 17000 којим почиње истоимена серија, а они су описани у одговарајућим стандардима ове серије. Крајњи циљ је да се учини да, на основу једног оцењивања и признавања у једној земљи, роба и услуге буду прихватљиви у свим земљама.

Swann (2010) је нагласио да је двоструко оцењивање усаглашености посебно забрињавајуће питање. Добављачи често морају да прођу кроз поновљено оцењивање усаглашености како би извршили процес продаје у различитим земљама, чак и за сличне техничке прописе. Wehmer & Frota (2012) сматрају да трошкови настали од вишка непотребних тестова, могу лако да учине производе неконкурентним на глобалном тржишту. Овакав проблем понављања оцењивања усаглашености је могуће решити истим шемама инфраструктуре квалитета које се примењују за оцењивање усаглашености, јер су оне од кључне важности за обезбеђивање легитимне испуњености захтева за безбедност и сигурност, заштиту потрошача и животне средине (Wehmer & Frota, 2012).

2.3 Повезаност елемената инфраструктуре квалитета

Када успешна домаћа организација жели да се опроба на међународном тржишту, она мора да стекне одговарајући ниво поверења код својих корисника и мора да буде препознатљива у конкурентској трци, уколико жели да опстане и заузме своје место на глобалном тржишту. Први корак у

постизању таквог циља је прибегавање усклађивању система менаџмента са захтевима међународног модела (стандарда) као што су на пример стандарди система менаџмента квалитета, животне средине, безбедности и здравља на раду, сигурности информација, енергетске ефикасности или безбедности хране. Стога, како би организација добила сертификат као потврду усаглашености са захтевима једног од наведених модела, сертификационо тело за оцену усаглашености врши проверу усаглашености, а затим издаје сертификат о оцени усаглашености који представља потврду да је та организација испунила све захтеве одређеног међународног стандарда. На тај начин се ствара увереност код интересних и заинтересованих страна и шири се сарадња са другим међународним организацијама, јер многе не желе да набављају производе, материјале или сировине од фирми које нису сертифициране према одређеним стандардима система менаџмента.

Спрегнутост и интеграција ове четири дисциплине (акредитација, метрологија, стандардизација и оцењивање усаглашености) биће приказани на примеру лабораторије за анализу крви. Лабораторије за анализу крви су одговорне за прецизно мерење вредности јер нетачни резултати могу узроковати тешке последице. Како до тога не би дошло, медицински дијагностички и терапијски уређаји за дијагностиковање крви, мокраће и брисева морају бити калибрисани. У том случају, одговор на то је да влада обезбеђује систем надзора и осигурава следљивост мерених вредности преко националних стандарда (РТВ, 2007). Међутим, пре тога, једна таква лабораторија мора бити акредитована од стране националног акредитационог тела, што представља доказ да је та институција компетентна да обавља послове оцењивања усаглашености тј. испитивање, контролисање, узорковање и мерење. Општи захтеви за лабораторије или друге организације, које претендују на компетентност за извођење испитивања, еталонирања или узорковања, специфициране су у заједничком међународном стандарду ISO/IEC 17025 (ISO, 2017a), на основу којег и бивају акредитоване. Лош учинак само једне од компоненте могу нарушити

корисност свих осталих, а самим тим и ефикасност инфраструктуре квалитета.

2.4 Улога државе у инфраструктури квалитета

Добро управништво на највишем нивоу (енг. *good governance*) у контексту инфраструктуре квалитета ствара добар политички оквир погодан за социјални, еколошки и тржишно-економски развој и обезбеђивање различитих елемената инфраструктуре квалитета (као што су технички прописи, стандарди или сертификати) који треба да омогуће олакшану трговину (РТВ, 2007). Добро управништво на највишем нивоу подразумева да држава штити своје грађане и да роба и услуге којима се тргује испуњавају ове услове заштите. Успешна влада би требало да почне тако што ће дефинисати своју визију и стратегију за развој инфраструктуре квалитета кроз политику квалитета (Kellermann & Keller, 2014).

Добро управништво на највишем нивоу је можда најважнији фактор у подстицању развоја. То је процес доношења одлука (Bouckaert & Van de Walle, 2003) и процес којим се (не)реализују одлуке. Држава обезбеђује предуслове за ефикасну администрацију, владавину права, одговорност, транспарентност одлука и борбу против корупције. Принципи интегритета, објективности, поверљивости и професионално понашање треба да буду опште основе које важе и за област инфраструктуре квалитета (Kellermann & Keller, 2014).

У земљама у развоју, бројни задаци у области испитивања (тестирања), метрологије, калибрације и сертификације се и даље спроводе искључиво од стране државних институција. У основи, државе у развоју имају успостављене одређене компоненте инфраструктуре квалитета, при чему оне преузимају више функција, а неретко се дешава да једна државна институција преузима све функционалности националне инфраструктуре квалитета. Овакве државе нису у стању да пруже индустрији неопходну подршку, јер често постоји недостатак експертизе, одговарајуће опреме и информација. Такође, политичари и државни функционери често нису свесни значаја

функционалне инфраструктуре квалитета за економски и социјални развој земље. Као резултат, надлежне институције не добијају неопходну подршку за свој развој, нити за основно функционисање (USAID, 2007).

Развојно оријентисана влада треба да промовише доступност или стварање једноставног приступа услугама инфраструктуре квалитета. Државе са ефикасним јавним структурама, међу којима се рангирају и многе институције инфраструктуре квалитета, су у бољој позицији да артикулишу интересе своје популације у оквиру глобалне политике и да примене међународне прописе. Влада, углавном преко министарства задуженог за привреду, има кључну улогу у пружању подршке потрошачима и предузетницима и механизме за подстицање трговине и конкурентности, као и у обезбеђивању одрживости јавног добра, на пример кроз регулисање и обезбеђивање фер тржишта. Улога регулатора, који су у крајњој линији одговорни парламенту, је регулисање пословних одлука и промовисање јавног добра.

Поверење у националну инфраструктуру квалитета захтева одговарајући регулаторни оквир и техничке могућности, па тако свака држава која полаже на развој инфраструктуре квалитета има усвојене и примењиване законе и акте у овој области.

2.5 Национална инфраструктура квалитета

Mavroeidis & Vardakas (2013) у свом раду о економском значају инфраструктуре квалитета за балканске и источно-европске земље, сматрају да постоји јасан утицај и веза инфраструктуре квалитета са националним одрживим развојем. Исти аутори тврде да политика, од стратешког и националног значаја у вези са инфраструктуром квалитета, може да подстакне већи допринос стандардима, брже предвиђање технологија и бржу формулацију закона, укључујући интелектуалну и индустријску својину. Према мишљењу аутора Sanetra & Marbán (2007), национална инфраструктура квалитета је потребна ради заштите здравља, животне средине и безбедности, када се увози производ или услуга који морају

испунити националне захтеве. Sanetra & Marbán (2007) сматрају да је једнакост у комерцијалним трансакцијама резултат рада под једнаким условима, како би се стекла увереност у извознике кроз њихову усклађеност са захтевима тржишта и других основних добровољних стандарда и модела као што су:

- Систем менаџмента квалитета (*Quality Management Systems* - ISO 9001),
- Систем менаџмента животне средине (*Environmental Management Systems* - ISO 14000),
- Систем менаџмента безбедности хране (*Food Safety Management Systems* - ISO 22000),
- Анализа опасности и критичне управљачке тачке (*HACCP - Hazard Analysis and Critical Control Points*),
- Добра произвођачка пракса (*GMP-Good Manufacturing Practice*).

Tippmann (2013) истиче да је усклађивање националних стандарда са регионалним и међународним трговинским партнерима кључни корак у подршци глобалне националне инфраструктуре квалитета. На прави начин успостављена, инфраструктура квалитета мора обезбедити доступност међународних стандарда и техничких прописа свим релевантним субјектима у земљи, гарантовати поуздана мерења и поставити систем који ће омогућити акредитацију испитних и сертификационих установа на начин да резултати ових тела буду међународно прихваћени (Пејовић, 2012). Наведено указује на велики значај сваке од компонената инфраструктуре квалитета, које утичу готово на све аспекте живота.

Инфраструктура квалитета сваке државе има своје заинтересоване и интересне стране. Роровић et al. (2011) сматрају да се могу издвојити три кључне заинтересоване стране за инфраструктуру квалитета:

- 1) Тржиште, односно корисници и крајњи потрошачи са својим потребама и очекивањима;
- 2) Надлежни државни органи, који обављају надзор над тржиштем у погледу очувања безбедности, заштите здравља и животне средине;

3) Организације за међународну или регионалну трговинску сарадњу, које постављају своје захтеве у вези са инфраструктуром квалитета у одговарајућим трговинским споразумима са СТО, ЕУ и слободном трговином са суседним земљама у региону (Central European Free Trade Association - CEFTA).

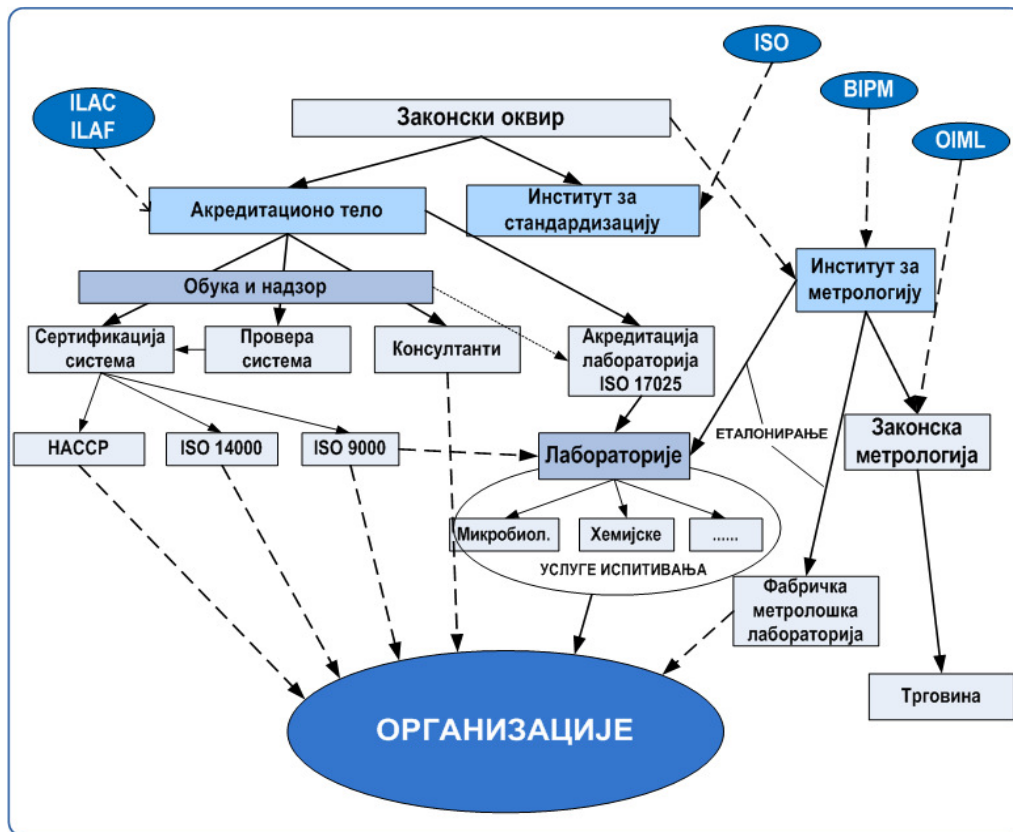
Детаљнија подела на заинтересоване и интересне стране инфраструктуре квалитета, према Sanetra & Marbán (2007), приказана је на слици 2-3.

Слика 2-3. Интересне и заинтересоване стране у националној инфраструктури квалитета (Sanetra & Marbán, 2007)

Инфраструктура квалитета се састоји од одређеног броја функција, као што су законодавство, производња, нотификовано тело, испитивања (тестирања), контрола, сертификација, надзор над тржиштем, стандардизација, акредитација и метрологија, које ће бити остварене од стране различитих организација у земљи, нпр. министарства, локалних произвођача, лабораторија за испитивање (тестирање), сертификационих тела, националних организација за стандардизацију, акредитацију, метрологију и других. Компоненте националне инфраструктуре квалитета

приказане су на слици 2-4, где се види утицај међународних и националних организација, међусобна повезаност ради заједничког деловања у оквиру инфраструктуре квалитета и примери различитих стандарда на основу којих се може извршити оцена усаглашености, а све у циљу задовољења потреба, безбедности и заштите корисника тј. организација.

Слика 2-4. Компоненте националне инфраструктуре квалитета
(Pejović et al., 2011)

2.6 Елементи инфраструктуре квалитета у Србији

Према националном програму за усвајање правних тековина ЕУ, „систем инфраструктуре квалитета, подржава развој свих грана привреде, с обзиром да представља основ за безбедност и квалитет производа у свим фазама, од пројектовања, преко израде до стављања на тржиште, односно употребу“ (КЕИ, 2014, стр. 116). У том смислу, можемо приметити да су основна начела за испуњавање таквог циља у Србији делимично постављена. Институције

инфраструктуре квалитета постоје, стандарди се преузимају, преводе и имплементирају, документа се успостављају и, перманентно, добра европска пракса се примењује. Јаснији увид у тренутно стање инфраструктуре квалитета и њених елемената у Србији, приказан је у табели 2-1. Подаци су преузети из Стратегије унапређења система инфраструктуре квалитета у Републици Србији за период 2015-2020. године.

Табела 2-1. Стање инфраструктуре квалитета у Србији (Стратерија, 2015)

СТАНДАРДИЗАЦИЈА	<p>Стандардизација у Републици Србији се данас заснива на признатим принципима Споразума о техничким препрекама у трговини (СТО) који обухватају укљученост свих заинтересованих страна, консензус, транспарентност, разумљивост, добровољност и недискриминацију. Основне делатности Института за стандардизацију Србије (ИСС), као јединог тела за стандардизацију у Републици Србији, су доношење стандарда, обезбеђивање усаглашености српских стандарда са међународним и европским, тумачење стандарда, службено обавештавање о стандардима у складу са захтевима предвиђеним у одговарајућим међународним споразумима и обавезама које произлазе из чланства у међународним и европским организацијама за стандардизацију, као и продаја стандарда и пружање услуга у вези са стандардизацијом. Према подацима из ове стратегије (Стратерија, 2015), до краја 2014. године преузето око 95% свих европских, односно око 97% европских хармонизованих стандарда.</p>
------------------------	--

АКРЕДИТАЦИЈА

У Србији акредитацију спроводи Акредитационо тело Србије (АТС) кога је основала Република Србија и коме су поверени послови акредитације – оцењивања техничке компетентности (АТС, 2019). Положај и рад АТС и друга питања од значаја за акредитацију уређени су Законом о акредитацији, Одлуком о изменама и допунама Оснивачког акта АТС-а и Статутом АТС. У априлу 2014. године АТС је потписало мултилатерални споразум са акредитационим телом Европе. АТС је добило акредитацију за 527 тела, укључујући 302 лабораторија за испитивање, 52 за калибрацију и 10 медицинских лабораторија, 128 инспекцијских органа, а 22 сертификационих тела за производе, 11 за системе менаџмента и 2 за лица. Према наводима са сајта Дирекције за мере и драгоцене метале (ДМДМ, 2019), АТС је као члан Међународне организације за акредитацију лабораторија (ILAC) потписник више споразума, као што су: ILAC MRA мултилатерални споразум (енг. *Mutual Recognition Agreement*) за области испитивања, еталонирања, контролисања и др. АТС је такође члан Међународног акредитационог форума (IAF), а потписао је и IAF MLA мултилатерални споразум за област сертификације производа и система менаџмента. Акредитациона тела за оцењивање усаглашености обухватају лабораторије из испитивање, лабораторије за еталонирање, медицинске лабораторије, сертификациона тела за сертификацију производа, сертификациона тела за сертификацију система менаџмента, сертификациона тела за сертификацију особа и контролна тела.

ОЦЕЊИВАЊЕ УСАГЛАШЕНОСТИ

Министарство надлежно за послове привреде води регистре именованих и овлашћених тела за оцену усаглашености (ТОУ). До октобра 2014. године именовано је 34 тела за оцењивање усаглашености (ТОУ) у различитим областима. У Регистру се тренутно налази 257 водећих оцењивача/техничких оцењивача и техничких стручњака, од чега: 60 водећих оцењивача, 113 техничких оцењивача и 142 техничка експерта (Стратерија, 2015). ТОУ која послују у Републици Србији, била она домаћа или страна, било да су именована или само акредитована, организована су од 2013. године на добровољној бази у удружење ТОУ при Привредној комори Србије (ПКС). Нека сертификациона тела су чланови Удружења независних акредитованих тела Србије (АНАТ), које је члан Европског савеза удружења сертифицикованих тела (ЕФАС). Међутим, већ неколико година АНАТ не показује никакве знаке активности (Стратерија, 2015). 50 до 70 лабораторија за испитивање материјала из Републике Србије и региона су организоване у „Комим” и усредсређене само на испитивање стручне оспособљености. „Тренутно не постоји званична регионална сарадња међу лабораторијама. Постоје појединачни случајеви да неке лабораторије имају билатералне споразуме о сарадњи са лабораторијама из региона“ (Стратерија, 2015). Према подацима из стратегије за унапређења система инфраструктуре квалитета у Републици Србији за период 2015-2020, највећи број услуга сертификације система менаџмента је заступљено у области система менаџмента квалитета, затим интегрисани систем менаџмента квалитета, животне средине и безбедности и заштите на раду са 21%. Само системи менаџмента животне средине и квалитета 15%, а систем менаџмента квалитета, животне средине и безбедности хране свега 2%.

МЕТРОЛОГИЈА	<p>Према подацима са сајта Дирекције за мере и драгоцене метале (ДМДМ, 2019), метролошки систем у Републици Србији је креиран у складу са међународним и европским трендовима и чине га три основна субјекта: Министарство надлежно за послове метрологије које креира стратегију и политику развоја метрологије, Дирекција за мере и драгоцене метале (ДМДМ), као национални метролошки институт, и Метролошки савет као стручно саветодавно тело које је основала Владе Републике Србије. Према Закону о метрологији (Закон, 2010а), ДМДМ је одговорна за фундаменталну, индустријску, као и законску метрологију. Поред тога ДМДМ је надлежна за спровођење Закона о контроли предмета од драгоцених метала и Закона о рачунању времена и обавља и стручне и са њима повезане управне послове у области метрологије који су наведени у овим законима. „ДМДМ је постала члан EURACHEM у 2013. години и контакт организација, преко које друге организације у Републици Србији могу да се укључе у рад EURACHEM-а“ (ДМДМ, 2019). Такође, ДМДМ је потписник најважнијег међународног споразума о признавању метролошких услуга Међународног бироа за тегове и мере (CIPM MRA). До октобра 2014. године, објављено 127 специфичних способности за еталонирање и мерење, које је остварила ДМДМ.</p>
--------------------	--

2.7 Творци политика и институције инфраструктуре квалитета у Србији

Творци политика су појединци или група људи који имају „могућност да утичу на друге и иницирају промене“ (НССРЕ, 2014). У том случају, уколико је политика у „загрљају“ институција које имају способност да утичу на одлуке и поступке, такве институције на неки начин можемо назвати творцима политика. Творци политика, у циљу оптимизације исхода њихове политике према систему квалитета, треба да схвате канале кроз које овај институционални комплекс доприноси функционисању иновационих система, и препознају које су то стратешке улоге које је инфраструктура

квалитета у стању да обавља. Clark & Little (2002) су закључили да се информације националних организација често користе као извор идеја у процесу творби политика, нарочито у постављању агенде и формулисању политика.

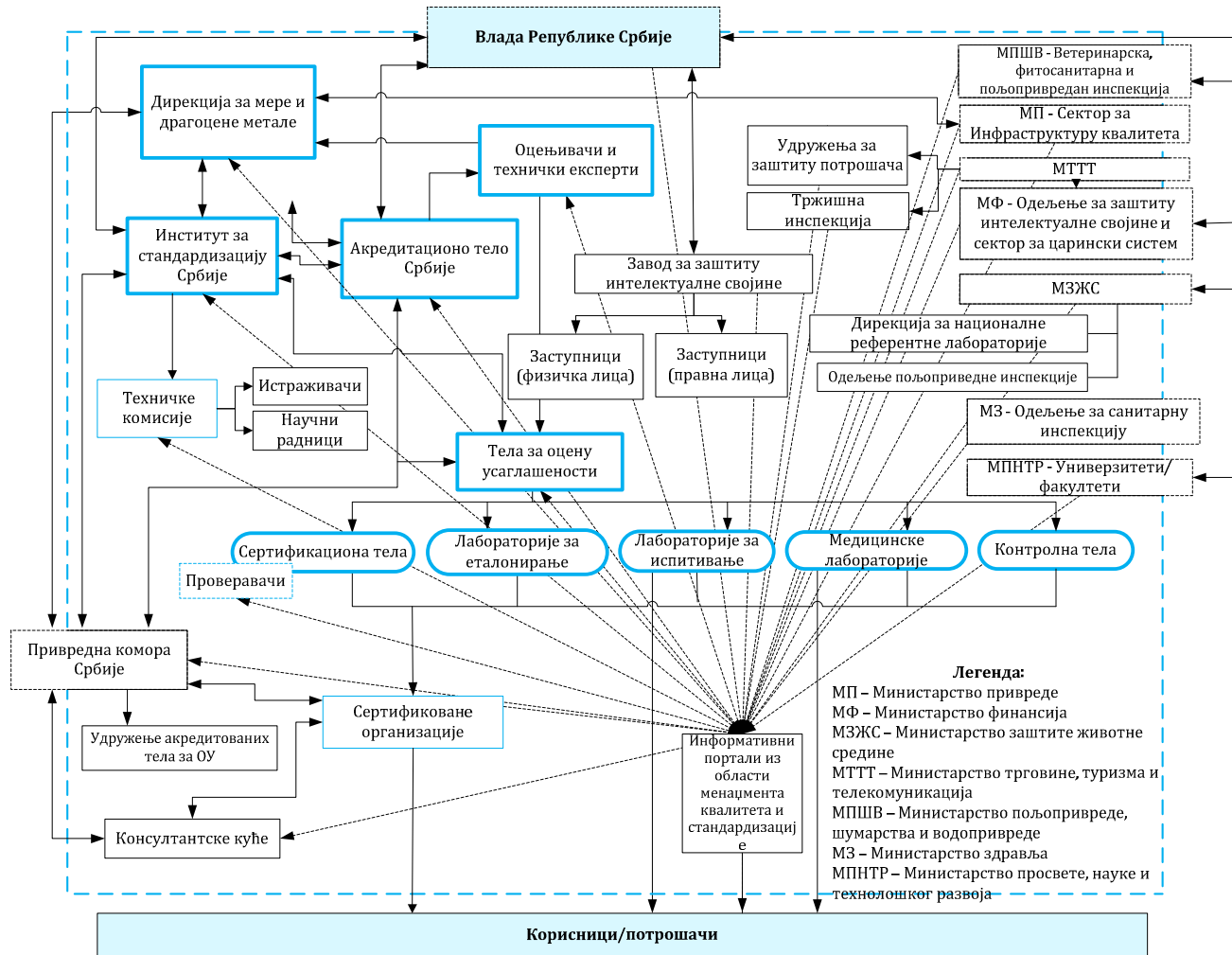
Значајна компонента европске шеме инфраструктуре квалитета је регулатива, која укључује све државне и друге надлежне регулаторне органе који су директно одговорни за одржавање инфраструктуре квалитета (Rejović et al., 2011). У складу са тим, већина институција у области метрологије, акредитације и стандардизације су у власништву државе, док се услуге оцењивања усаглашености углавном пружају од стране приватних организација (Racine, 2011). Исти аутор (Racine, 2011) тврди да у већини земаља, акредитација према међународним стандардима није профитабилна, па стога мора бити финансирана од стране владе. Поједина тела за стандардизацију се самофинансирају, али овај приход обично потиче од других активности, као што је сертификација. Иако је већина кључних институција под покровитељством државе, неке од њих представљају приватна удружења. На пример, институције инфраструктуре квалитета у Србији раде у складу са прописима које регулише правни статус јавних служби формираног од стране Владе, под координацијом Министарства привреде. Супротно томе, у америчком и аустралијском моделу неке институције инфраструктуре квалитета су приватне/невладине. Међутим, одређене разлике се могу уочити између земаља Централне и Источне Европе. На пример, неке од њих су чланице ЕУ као што су Румунија, Бугарска, Мађарска или Хрватска, неке су државе кандидати као што су Србија, Црна Гора, Албанија и Македонија, а неке потенцијални кандидати као што је Босна и Херцеговина. Такође, неке од поменутих земаља су биле успешне у изградњи своје техничке експертизе и капацитета институција инфраструктуре квалитета током двадесетог века, док неке државе као што су Хрватска и Црна Гора су морале да изграде те институције из темеља (Racine, 2011). Штавише, као што Racine (2011) наводи, земље у транзицији су имале неку врсту националне инфраструктуре квалитета пре транзиције,

али су ти системи пројектовани на основу логике планиране економије. Државе чланице као што су Пољска, Румунија, Словачка, Чешка и Мађарска припадају групи брзорастућих економија (Report, 2016).

Министарство привреде у Србији, „као координатор за техничке прописе и орган надлежан за креирање стратегије и спровођење политике развоја стандардизације, акредитације и метрологије, поставио је стабилан институционални оквир у наведеним областима“ (МП, 2018) . „Рад сектора је усмерен ка унапређењу правног и институционалног оквира за стандардизацију, акредитацију, метрологију, прописивање техничких захтева и оцењивање усаглашености са прописаним техничким захтевима“ (МП, 2018). За спровођење свих тих активности надлежне су одређене државне институције у Републици Србији као што су Акредитационо тело Србије, Дирекција за мере и драгоцене метале и Институт за стандардизацију Србије (Слика 2-5). Друге, не мање важне институције у оквиру инфраструктуре квалитета су привредне коморе, Завод за заштиту интелектуалне својине, тржишна инспекција и тела за оцену усаглашености (испитне лабораторије, лабораторије за еталонирање, медицинске лабораторије, сертификациона тела и контролна тела). На први поглед не тако упадљиви део мреже инфраструктуре квалитета чине и консултантске куће, институције високог образовања, али и разни сектори и одељења у склопу различитих министарстава (Слика 2-5).

2. ИНФРАСТРУКТУРА КВАЛИТЕТА И ЊЕНИ ЕЛЕМЕНТИ

Слика 2-5. Модел инфраструктуре квалитета у Србији (Ruso et al., 2017a)

2.8 Хоризонтални и правни оквир инфраструктуре квалитета у Србији

Снажно покретање промена у законодавству земаља Централне и Источне Европе иницирано је политичком одлуком да се те земље кандидују за чланство у ЕУ. У формалном смислу, ЕУ проширење (енг. *enlargement*) је усклађивање институционалног и законодавног система држава кандидата са правном тековином ЕУ (*acquis communautaire*) (Krizsan & Popa, 2009), укључујући и слободни проток робе (енг. *free movement of goods*). Развој и јачање постојеће инфраструктуре квалитета у Републици Србији, а тиме и процес хармонизације националног техничког законодавства са техничким законодавством ЕУ започет је 2005. године. Значајнији резултати на усклађивању кључних институција и законском уређењу послова оцењивања усаглашености остварени су у 2009. и 2010. години, када је донет и пакет закона из подручја инфраструктуре квалитета у Србији. „Ова четири системска закона, са подзаконским актима, преузимају све европске принципе у хоризонталном смислу, јер су приликом њихове израде узета у обзир нова решења референтних правних аката ЕУ која се односе на трговање робом“ (енг. *new good's package*) (МП, 2018).

Као што је већ речено, усклађивање националног законодавства са регионалним и међународним трговинским партнерима представља кључни корак у подршци глобалној интеграцији национале инфраструктуре квалитета. Европски споразуми између земаља ЕУ и земаља кандидата омогућавају широку распрострањеност релевантног закона са законодавством унутрашњег тржишта ЕУ (Brenton et al., 2001). Заправо, законодавство и стандарди ЕУ усклађени су у земљама чланицама и европском економском простору како би се омогућио слободан проток робе. Регулативу за инфраструктуру квалитета у нашој земљи чини сет прописа - закона, уредби, правилника и других нормативних аката којима се успостављају, уређују и надгледају елементи инфраструктуре квалитета: стандардизација, акредитација, метрологија и организације за оцењивање усаглашености. Законско уређење инфраструктуре квалитета према европским и међународним правилима омогућава Србији приступање и

пуноправно чланство у европским и међународним организацијама за стандардизацију (Raonić, 2008). Круцијални закони инфраструктуре квалитета у Србији описани су у наставку.

а) Закон о техничким захтевима за производе и оцењивање усаглашености производа (Закон, 2009) представља правни основ за преузимање европског техничког законодавства у домаћи правни систем, уколико прописивање техничких захтева за производе није прописано посебним законима. Истовремено, овај закон омогућава и прописивање техничких захтева за производе у областима у којима не постоје хармонизовани прописи на нивоу ЕУ. За спровођење овог закона донето је више подзаконских аката, којима су ближе уређени (Стратерија, 2015):

- начини спровођења оцењивања усаглашености;
- начини именовања и овлашћивања ТОУ;
- начини признавања иностраних исправа и знакова усаглашености;
- поступак пријављивања и информисања који се односе на техничке прописе, оцењивање усаглашености и стандарде;
- начини стављања знакова усаглашености на производе, као и употреби знакова усаглашености;
- садржина и начин вођења регистара који се односе на техничке прописе;
- садржина обрасца на коме се објављује списак српских стандарда на које се позива технички пропис.

б) Закон о стандардизацији (Закон, 2015) уређује општу стандардизацију која обухвата најшири опсег корисника, али не и гранске стандарде који се примењују у специфичним областима (МП, 2018). „Овим законом уређују се начела и циљеви стандардизације у Републици Србији, организовање и делатност националног тела за стандардизацију, као и доношење, објављивање, повлачење и примена српских стандарда и сродних докумената“ (Закон, 2015). Овим законом обезбеђени су услови за брже и ефикасније усвајање европских стандарда, односно испуњавање услова за пуноправно чланство у европским организацијама за стандардизацију.

Новим законом укинута је обавезна примена преко 8000 стандарда, чиме је испуњен један од основних захтева Споразума ТБТ СТО који се односи на добровољну примену свих стандарда (МП, 2019).

Према „Службеном гласнику РС“ бр. 46/15, крајем маја 2015. године, Народна скупштина Републике Србије (у даљем тексту Скупштина) усвојила је *Закон о изменама и допунама Закона о стандардизацији*, који је ступио је на снагу 5. јуна 2015. Према наводима ИСС-е, један од основних разлога за измену и допуну Закона о стандардизацији била је потреба за његовим усклађивањем са Уредбом 1025/2012 Европског парламента и Савета, како би ИСС остварио још један предуслов за пуноправно чланство у европским организацијама за стандардизацију CEN и CENELEC. Такође је прецизирано да је ИСС једино национално тело за стандардизацију у Републици Србији.

в) Закон о метрологији представља основни правни оквир за организовање система метрологије у Републици Србији, под којим се подразумева организација послова метрологије (Стратерија, 2015), законске мерне јединице, еталони Републике Србије, стављање у промет, употребу и законску контролу мерила (Закон, 2010а). Приликом израде овог закона узета су у обзир документа Међународне организације за законску метрологију (енг. *International Organization of Legal Metrology – OIML D1* и *OIML D9*) и регулативе ЕУ која се односи на метрологију (МП, 2019а). „За спровођење овог Закона донето је 15 подзаконских аката који, између осталог, ближе уређују: мерила која подлежу законској контроли, начине и услове именовања односно овлашћивања ТОУ, оверавање мерила, спровођење метролошког надзора, признавање иностраних уверења, жигова и знакова усаглашености и друга питања од значаја за функционисање метролошког система“ (Стратерија, 2015). „Поред тога, овај Закон је дао правни основ за 17 преузимања европских директива из области метрологије на основу кога су преузете све три европске директиве у овој области“ (Стратерија, 2015).

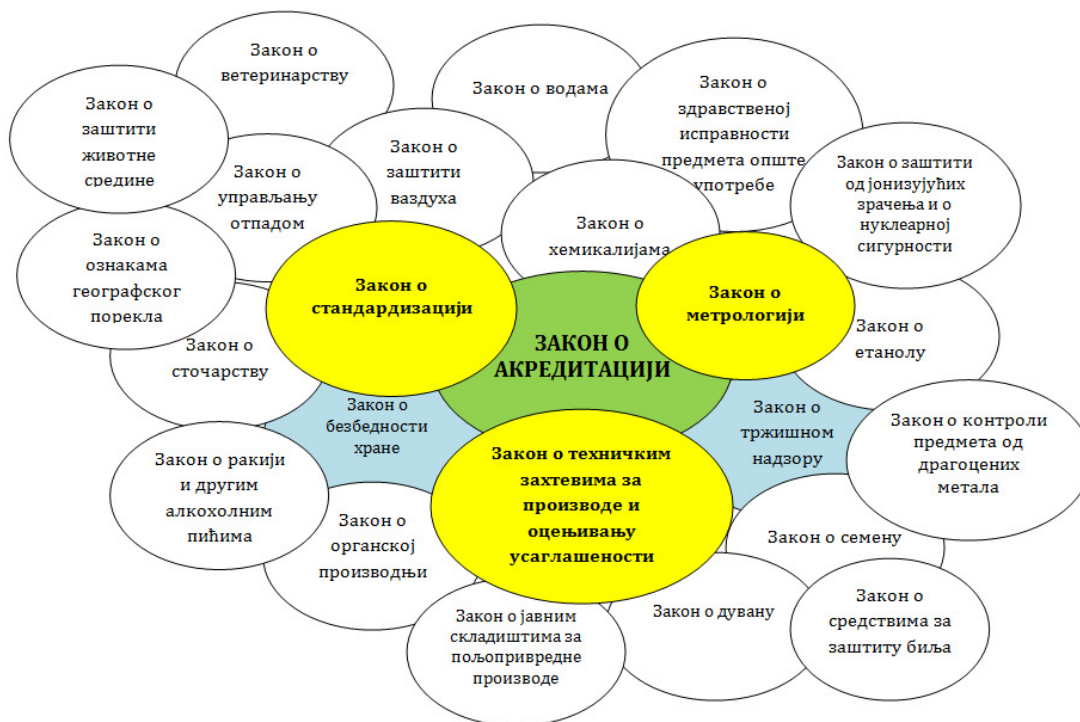
г) **Закон о акредитацији** на свеобухватан начин уређује систем акредитације, који поред националног акредитационог тела обухвата и акредитована ТООУ, као и правила и поступке акредитације, којима се утврђује компетентност ТООУ (испитивање, еталонирање, контролисање, сертификацију: производа, система менаџмента и особа) (Стратерија, 2015; Закон, 2010). Закон је донет у циљу усклађивања са Уредбом 765/2008 и захтевима стандарда ISO IEC 17011 (ISO, 2017). На основу овог закона донета је Одлука о изменама и допунама оснивачког акта АТС којом је ближе уређено оснивање, организација и рад тог тела.

Сва четири закона су преузела решења из „Новог пакета мера за унапређење трговине производима“ (енг. *New Legislative Framework – NLF*) тзв. „*new good's package*“. Закони који допуњују хоризонтални правни оквир и који су од значаја за заокруживање хоризонталног правног оквира инфраструктуре квалитета у Републици Србији су још и Закон о општој безбедности производа и Закон о тржишном надзору (Božanić & Popović, 2012).

Без обзира на чињеницу да је Србија транспоновала око 96% техничких стандарда и већину прописа ЕУ, Европска комисија је изразила став да је Србија само умерено напредовала у својим припремама у области слободног кретања робе, као и да поред транспозиције преосталог законодавства такође треба да стави већи нагласак на јачање административних капацитета и координацију између институција, како би осигурала коректну имплементацију закона.

Као што је раније речено, *Закон о акредитацији* представља кровни закон тј. почетни и крајњи закон инфраструктуре квалитета. На основу документа *Место акредитације у прописима Републике Србије* (АТС, 2017), приказана је позиција акредитације у прописима Републике Србије на Слици 2-6. *Закон о контроли предмета од драгоцених метала* је придодат од стране аутора рада. Слика приказује законе који се гранају од или гравитирају ка четири основна закона инфраструктуре квалитета.

У Извештају о напретку Републике Србије сачињеном за 2014. годину, Комисија је нагласила да је Република Србија наставила да усаглашава хоризонтално законодавство и усваја европске стандарде. Међутим, оно на чему је био акценат је спровођење и обезбеђивање одговарајуће опреме и административног капацитета. Потребна је боља координација међу различитим органима за инфраструктуру квалитета и тржишног надзора.

Слика 2-6. Место акредитације у прописима Републике Србије
(илустрација аутора)

2.8.1 Остали закони у вези са инфраструктуром квалитета

На основу садржаја интернет страница институција инфраструктуре квалитета у Србији, направљен је списак пратећих закона у вези са инфраструктуром квалитета. Како заштита потрошача обухвата безбедност производа, хране (биљног и мешовитог порекла), пића, лекова, заштиту биља и животиња, здравствене, туристичке, финансијске и поштанске услуге, као и електронску комуникацију, у складу са тим, служећи се информацијама са

сајта Министарства трговине, туризма и телекомуникација, груписани су закони који покривају наведене области:

- Закон о облигационим односима;
- Закон о слободном приступу информацијама;
- Уредба о посебним условима промета одређене робе;
- Закон о заштити потрошача;
- Закон о трговини;
- Закон о електронској трговини;
- Закон о оглашавању;
- Закон о општој безбедности производа;
- Закон о туризму;
- Закон о заштити конкуренције;
- Закон о вину;
- Закон о ракији и другим алкохолним пићима;
- Закон о пиву;
- Закон о изменама и допунама Закона о ветеринарству;
- Закон о санитарном надзору;
- Закон о здравственој заштити;
- Закон о здравственом осигурању;
- Закон о лековима и медицинским средствима;
- Закон о јавним скијалиштима;
- Закон о удружењима;
- Закон о осигурању;
- Закон о заштити корисника финансијских услуга;
- Закон о поштанским услугама;
- Закон о изменама и допунама закона о поштанским услугама;
- Закон о финансијском лизингу;
- Закон о електронским комуникацијама;
- Закон о биоцидним производима.

Такође, један важан аспект инфраструктуре квалитета је заштита интелектуалне својине. Заштита права интелектуалне својине је од суштинског значаја за правилан и правичан пласман производа, функционисање тржишта и развој индустрије. То је свеобухватно питање које није део хоризонталног законодавства слободног кретања робе (посебно је преговарачко поглавље), али које је од изузетног значаја за развој индустрије, унапређење иновација и заштиту националних производа. Према *Закону о посебним овлашћењима ради ефикасне заштите права интелектуалне својине* (Закон, 2009а), „права интелектуалне својине јесу ауторско и сродна права, жиг, географска ознака порекла, дизајн, патент, мали патент и топографија интегрисаних кола“. Само неки од закона који уређују ову област су:

- Закон о патентима;
- Закон о потврђивању Уговора о патентном праву;
- Закон о жиговима;
- Уредба о садржини регистра пријава и регистра жигова, садржини захтева и предлога који се подносе у поступку за признање и заштиту жига, и подацима који се објављују у службеном гласилу надлежног органа;
- Закон о потврђивању Протокола који се односи на Мадридски аранжман о међународном регистровању жигова;
- Закон о потврђивању Најробијског уговора о заштити олимпијског симбола, са анексом;
- Закон о правној заштити индустријског дизајна;
- Закон о ознакама географског порекла;
- Закон о ауторском и сродним правима;
- Закон о изменама и допунама Закона о ауторском и сродним правима;
- Закон о оптичким дисковима;
- Закон о заштити пословне тајне;
- Закон о заштити топографија полупроводничких производа;

- Закон о посебним овлашћењима ради ефикасне заштите права интелектуалне својине;
- Закон о општем управном поступку;
- Закон о управним споровима и остали.

2.9 Европска унија и хармонизација легислативе

Интеграција Србије у ЕУ се сматра националним приоритетом. Споразум о стабилизацији и придруживању и Привремени споразум о трговини између Србије и ЕУ потписани су 2008. године, када се Србија обавезала да усклади своје законодавство са правном тековином ЕУ (Smigic et al., 2015). Pribáň (2007) је у својој књизи *„Правна симболика: На закон, време и европски идентитет“*, написао да апроксимација закона, који на почетку нису сматрани најважнијим условом за приступање ЕУ, временом су постали централна активност законодавних тела и власти у свим земљама које су у процесу придруживања ЕУ и СТО, као што је Република Србија. Како тврди Pribáň (2007), „хармонизација закона и националног правног система земаља које приступају ЕУ, озбиљно утиче на квалитет демократског одлучивања у тим земљама, јер национални парламенти фаворизују несметан интегративни процес и без адекватне политичке расправе, механички доносе већину предлога за усклађивање националног законодавства са европским“. Слично, а у прилог претходним разматрањима су и наводи Twining (2004) који у свом раду *„Дифузија закона: Глобална перспектива“*, наводи да је један од разлога за усвајање закона „идеолошки поглед“. Цитирајући ауторе Kennedy (2003) & Kennedy (1997), Twining (2004) тврди да су најважнији фактори за усвајање и дифузију закона заправо вредности, принципи и политички интереси који могу бити пре мотивишући него сами детаљи закона.

У раду који се бави копирањем и преношењем законодавства у Америци, група аутора Jansa et al. (2015) је дошла до сазнања да државе преузимају постојеће моделе (законе), нарочито у области економије. Модел закона представља прилику за законодавца да уведе сличан законски пропис без

личног утрошка ресурса и времена у истраживању политике и писању. Као последица, може се десити да закони постају неприлагођени, контрадикторни или неефикасни. Аутори Berry & Baybeck (2005) и Walker (1969) сматрају да ће државе вероватно усвојити законе које су већ прихваћени у демографски, економски и политички сличним државама. Међутим, копирање садржаја закона је једино могуће у случају да постоје идентичне или веома сличне друштвене околности (Twining, 2000). Са друге стране, Dabović (2009) тврди да трансплантација чак и најуспешнијих модела има мале шансе да буде успешна. Зато, разумевање садржаја политике који дифундују између држава је од кључне важности за разумевање како државе уче и позајмљују идеје једни од других (Karch, 2007).

У свету менаџмента овакве активности би се могле назвати и бенчмаркинг. Овај алат менаџмента квалитета (Погледати, на пример, Milosevic et al., 2013) укључује анализу унутрашње праксе и процеса у систематском поређењу са другима како би се идентификовала и имплементирала најпримеренија пракса (Arrowsmith et al., 2004). Са тиме у вези, морамо узети у обзир оно што је погодно и најбоље за нашу земљу, али довољно флексибилно да се прилагоди променљивим околностима и прошири на нове области.

Творци политика често немају стабилне и објективне стандарде по којима се води политика, инвестиције и прописи. Dominique et al. (2013) наглашавају неколико облика бенчмаркинга, као један од алата менаџмента квалитета у креирању политика:

- пренос без измена;
- прихватање страног програма као најбоље праксе за решавање сличних проблема у земљи;
- комбинација елемената који се налазе у програмима у неколико поставки, за прилагођавање домаћим условима и
- идентификација идеја за стимулисање нових размишљања.

Dominique et al. (2013) тврде да се међународни бенчмаркинг широко користи у творби политика упркос бројним ограничењима. Њихово истраживање показује да се овај алат користи за постизање политичких циљева пре него за анализу политика. Бенчмаркинг је полиморфан инструмент који служи различитим функцијама за творце политика и представља се као објективан и рационални алат у политици. Заправо, он је менаџерски алат који може творцима политика да помогне у промовисању конкурентности (Arrowsmith et al., 2004).

Од 1959. дифузија закона (бенчмаркинг метода) је често била објашњавана и повезивана са појмовима као што су: пријем, трансплантација, емулација, ширење, расејавање, трансфер, увоз, извоз, циркулација, трансмиграција, преношење, прекогранична мобилност или хармонизација закона. Twining (2004) у свом раду, као генерички термин који обједињује све наведене синониме, такође користи реч *дифузија*. У циљу бољег разумевања ових појмова и њихове примене у правном и политичком контексту, у Табели 2-2 су приказани неки основни појмови и дефиниције које се често користе у литератури и документима.

Табела 2-2. Појмови и дефиниције у вези са преношењем и усвајањем
легислативе

Трансплантација (енг. <i>transplantation</i>)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Директан пренос у једном смеру, од земље А до земље Б (Twining, 2009); ▪ Замена оштећеног или одсутног органа (Koushal et al., 2015).
Дифузија (енг. <i>diffusion</i>)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Прелазак са области високе концентracије на област ниске концентracије (Kellogg, 2015); ▪ „Дифузија (позајмљивање) закона је извор за земље које примају законе зарад развоја и промене“ (Lyke, 2012, стр. 125).
Циркулација (енг. <i>circulation</i>)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Слободно кретање или пролаз (Bilgin, 2010).

<p>Хармонизација (енг. <i>harmonization</i>)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Метод доношења закона, који се спроводи на основу одређених правила усмерених на конвергенцију правних система, али без њиховог потпуног уједињења (Naralkova et al., 2017); ▪ Усклађивање законодавства држава чланица у циљу успостављања сличних (упоредивих) законских прописа у одређеним областима (EurAsEC, 2019).
<p>Емулација (енг. <i>emulation</i>)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Копија модела као пример узет од других. Усаглашеност са међународно распрострањеним нормама (Heinze, 2011).
<p>Транспоновање (енг. <i>transposing</i>)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Важан облик европеизације тј. утицаја Европе на њене државе чланице (Berglund et al., 2006). ▪ Процес којим закон ЕУ утиче на домаће прописе и представља прилично строг, институционално вођен, процедурални начин спровођења политике за непосреднију и директнију имплементацију специфичних политика ЕУ (Thomann, 2015).
<p>Апроксимација (енг. <i>approximation</i>)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Усклађивање националних закона, правила и процедура (Makuch & MacDonald, 2006); ▪ Блиска сарадња међу државама чланицама (Polach, 1959).
<p>Европеизација (енг. <i>europeanization</i>)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Процес конструисања, дифузије и институционализације формалних и неформалних правила, процедура, политичких парадигми, стилова, начина на који се раде ствари, веровања и норме (Saurugger, 2016); ▪ Процес у којем државе усвајају правила ЕУ (Schimmelfennig & Sedelmeier, 2002); ▪ „Политичка и економска динамика постају део организационе логике националне политике и

	креирања политике“ (Ladrech, 1994, стр. 69).
Проширење (енг. <i>enlargement</i>)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Недвослимено постојање стране политике ЕУ (Spendzharova, 2003); ▪ Постепена и формална хоризонтална институционализација организационих правила и норми (Schimmelfennig & Sedelmeier, 2002); ▪ Асиметричан процес преузимања правила клуба (Dimitrova, 2004).
Трансфер (енг. <i>transfer</i>)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Процес у којем политике и/или праксе једног политичког система се уносе и користе у арени за креирање политика неког другог политичког система (Dolowitz, 2003).
Дисеминација (енг. <i>dissemination</i>)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Планирано ширење (Greenhalgh et al., 2004).
Копирање (енг. <i>copying</i>)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Директни и комплетни трансфер (Dolowitz & Marsh, 2000).

Тумачењем термина „трансплантације закона“, можемо рећи да примењени закон попуњава правни вакум или замењује претходни (застарели или традиционални). Без обзира, када се закон премести из једног правног тела у друго, он би требало да обавља исту функцију (Луке, 2012). Међутим, ако поистоветимо трасплантацију закона са трансплантацијом људских органа, а државу са људским организмом, познато је да трансплантован орган може бити прихваћен од стране организма, уз пратеће нуспојаве и потешкоће у процесу прилагођавања, или одбачен. Процес прилагођавања може бити мучан, дуготрајан и скуп у зависности од имунитета организма, старосног доба пацијента, финансијске ситуације, доступности лекова, лекара, примене савремених технологија и здравствених услуга. Организми различито реагују на страно тело. Ситуација је иста са законом и државом која га усваја. Како наводе Wehmer & Frota (2012), законодавно усклађивање између држава чланица свакако није тривијално с обзиром на разлике у економском развоју, традицији, култури,

језику, доступности буџетских средстава и могућности земље да привуче стране инвестиције. Размишљајући на тај начин, творци закона приликом раматрања предлога закона, морају узети у обзир околности, контекст, тренутну ситуацију у земљи као и тренутно „здравље и имунитет“ државе.

Наизглед слично, „дифузија је процес преузимања једног правног поретка, система или традиције који утиче на други, на неки значајан начин“ (Луке, 2012). Заправо, то је приближавање закона и правних система, уједињење закона или усклађивање закона. Према мишљењу Луке (2012, стр. 85), „дифузија, заснована на теорији легалне трансплантације, често се користи као оквир у покушају да се разуме како закони утичу и делују ван својих граница“. У контексту медицинских истраживања, Greenhalgh et al. (2004) разликују „дифузију“ (неформално ширење) од „дисеминације“ (планирано ширење), као две тачке на спектру који се протеже од природног ширења „нека се деси“ (енг. *let it happen*) до менаџерске промене „учинити да се деси“ (енг. *make it happen*). Westbrook (2008) указује на то да дифузијом закони губе њихов индетитет и утапају се у аморфну масу. Међутим, најважније је напоменути, као што Westbrook (2008) истиче, да дифузија закона указује на страх од хомогенизације тј. страх да наш правни систем, и имплицитно наша култура, не изгубе оно што их чини посебним. Залазећи дубље, у зависности од закона који се усваја јавља се забринутост да ће етничка припадност, раса, снага, дом и седиште наших уверења бити уништени или барем подређени модерној глобалној култури.

Кроз дефиницију дифузије коју је дао Луке (2012), процесе преузимања и усвајања закона из ЕУ у нашој земљи у периоду 2009-2010. године као и законе у вези са инфраструктуром квалитета, можемо назвати *дифузија закона*. Међутим, на нашем говорном подручју и у политичким говорима може се чешће чути реч *хармонизација* закона. Прегледом докумената земаља чланица ЕУ и земаља кандидата можемо видети да је такође често употребљавана реч „*апроксимација*“ закона и регулативе (Погледати Herdina, 2007, Harpaz, 2014, Petrov, 2014).

Претраживањем преко *Google академика* (06 јул, 2016. године) може се видети да су најчешће коришћене речи: *апроксимација закона* (7.690 резултата), *хармонизација закона* (3.670 резултата) и *дифузија закона* (2.510 резултата). До сличног закључка се дошло коришћењем и *Google* претраживача који претражује текстове не само у научној литератури, већ и у различитим извештајима, штампи, блоговима, форумима, обавештењима, званичним страницама организација, удружења и других. У овој претрази најчешће употребљиване речи су: *дисеминација закона* (1.220.000 резултата), *дифузија закона* (313.000 резултата), *циркулација закона* (312.000 резултата) и *хармонизација закона* (270.000 резултата). Можемо приметити да су *дифузија* и *хармонизација* најчешће заступљене речи као резултат оба претраживача. Такође, у документима и правилницима из преузетих директива ЕУ, реч *хармонизација* је званично коришћена реч и у српским преводима.

3. КВАЛИТЕТ, СТАНДАРДИ И ТВОРЦИ ПОЛИТИКА

Одговор на питање да ли је и колико квалитет важан у процесу стварања политика и политичког одлучивања наводи на питање како творци политика поимају квалитет и доносе одлуке у вези са истим. Могу ли творци политика развијати и обликовати своје политике у односу на квалитет који одговара њиховом тренутном политичком контексту и интересу? У давању одговора на постављена питања, не сме се занемарити могућност постојања неједнакости између личног/приватног поимања квалитета и онога када се и како политика заиста води и креира у односу на квалитет.

3.1 Шта су политика и творци политика?

Пре него што пронађемо тражене одговоре, потребно је разјаснити и дефинисати шта је то политика. У општем смислу, стандард ISO 9000:2015 (ISO, 2015) дефинише политику (енг. *policy*) као намеру и усмерење организације, изражено од стране највишег руководства. Према Kilpatrick (2000), цитираног од стране Filipović (2012, стр. 38), јавна политика је „систем правца деловања, регулаторних мера, закона и приоритета који се финансирају у вези са предметном темом, проглашених од стране државних органа и његових представника“, и све оно што Влада одлучи да направи или не направи о одређеном питању или проблему. Такође, Birkland (2015) у четвртом издању своје књиге спомиње појам „играње политике“ (енг. *playing politics*) који објашњава као „заступање јавних интереса“. Међутим, Lowi & Olson (1970) су дали дефиницију политике објашњавајући је као резултат било ког доносиоца одлука, било да је у питању појединац, мали или велики колектив, влада или невладин сектор.

Оно што често збуњује, а намеће се као потреба за објашњењем, је разлика између појмова енгл. *policy* и енгл. *politics*. Stančetić (2013, стр. 1) је пружио јасно објашњење и превод ова два термина у коме реч *politics* објашњава као „политички процес, настајање, изражавање, сукоб и разрешење али и посредовање интереса у једној заједници. У област *politics* спадају класични

политички концепти као што су моћ, консензус, легитимност итд“. Са друге стране, Stančetić (2013) сматра да *policy* означава политику као активност конкретног одлучивања у свим областима јавног живота и обухвата првенствено функционалну страну политике. Међутим, како не би дошло до термилошке конфузије, врло често уз реч *policy* наићи ћемо на атрибут енг. *public* (јавна), као што смо видели и код аутора Kilpatrick (2000) и Akirav (2014). Преведено на српски језик, то би била “јавна политика”, што такође може довести до нејасноћа, јер се поставља питање каква је то политика ако није јавна. У супротном није политика. Без додатног објашњења, овај термин такође може бити конфузан. Међутим, Stančetić (2013) сматра да је оправдано енглеску реч *policy* преводити изразом „практична политика“, а *politics* као „политика“. Оно што је предмет интересовања у овом делу рада је заправо практична политика у којој је релација проблем-решење кључна.

Akirav (2014) тврди да се политика састоји од скупа одлука које доносе политичари, интересне групе, бирократија и јавност и обично се изражавају као закон или пропис. Даље, Lindblom (1980), цитиран од стране Airey & Chong (2010), напомиње да би разумели ко и шта ствара политику, морамо разумети карактеристике, моћ и ауторитет учесника, улогу коју играју и како управљају и утичу једни на друге. Према Hulnick-у (1986) **творци политика су државни званичници који формулишу, бирају и спроводе политику** и који су „у позицији да доносе законе и постављају политке“ (Gee et al., 2013, стр. 50). Заправо, творци политика су „**менаџери у производњи практичних политика**“ (Stančetić, 2013, стр. 15). Процес којим владе преводе своју политичку визију у програме и акције како би остварили жељене промене/исходе у реалном свету називамо творба или креирање политика (енг. *policy-making*) (EC, 2015). Међутим, Rose (1993) сматра да творци политика најпре наслеђују политику, а одлуке које се доносе су управо у оквирима такве политке. Слично као Rose (1993), Klüver et al. (2015) сматрају да творци политика не почињу никада од нуле и да се законодавне иницијативе често граде на постојећем законодавству, као резултат ранијих политика. Творци политика, чији је посао да доносе законе, било да је то

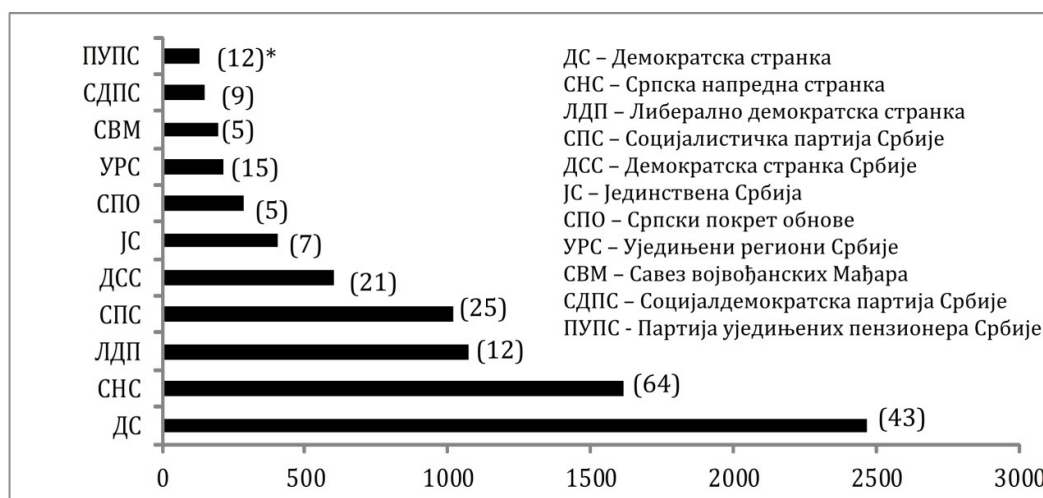
форма законодавног усвајања или судска одлука (Devlin, 1962), називамо још и „творцима закона“ (енг. *law-makers*).

Са друге стране, **политичари** су „представници постојећих идеолошких полова“ (Neiman et al., 2015) односно, лица која спроводе интересе, бране и/или нападају одлуке оних који учествују у стварању политика. Политичар не значи обавезно и онај који учествује у стварању/креирању политика. Без обзира на овакву поделу и једни и други, утичући на друштвено веровање и вредности, представљају моћне чуваре у друштву који обликују идеологије кроз стандарде (моделе) које сами постављају у односу на оно што је прихватљиво (Bhatia, 2006). Clapp (1963) и Cohen et al., (2008) разликују две врсте политичара називајући их „коњи за изложбу“ (енг. *show horses*) и „коњи за вучу“ (енг. *work horses*). Политичаре које сврставају у групу „коњи за изложбу“ објашњавају као самопромовишуће законодавце који усмеравају своје вештине и амбиције ка постизању медијске пажње, а на рачун законодавне активности. Оваква улога твораца политика је важна јер има за циљ да јемчи квалитет. Са друге стране, политичари који су „коњи за вучу“ су они који су више заинтересовани за законодавне активности него за покривеност у медијима. Они су активни појединци који бреме законодавне иницијативе преузимају на своја плећа.

У публикацијама аутора Gruber (1993) и De Ayala (2001), постоји слична подела на „јавно позитивно лице“ (енг. *public positive face*) и „јавно негативно лице“ (енг. *public negative face*). У прилог овој подели, у Табели 3-1 и на Слици 3-1 налазе се резултати спроведеног истраживања о изјави посланика Скупштине Србије у штампаним медијима у периоду јун 2012 - јануар 2013. године (CRTA, 2015). На основу података видимо да појединци теже промовисању законодавних активности и политике кроз медије више него експонирању у Скупштини, док укупан број обраћања и у медијима и скупштини показује да су посланици Републике Србије у већој мери „коњи за вучу“. Такође, опозиција је увек активнија од осталих и користи прилику за медијско експонирање кроз изношење својих ставова и критиковање актуелне власти (Погледати Pitman, 2012).

Табела 3-1. Број изјава посланика у медијима и скупштини (CRTA, 2015)

Посланици са највише изјава у медијима	Број изјава у медијима	Број изјава у скупштини
Посланик 1 (опозиција)	463	52
Посланик 2 (опозиција)	440	0
Посланик 3 (власт)	411	1996
Посланик 4 (опозиција)	389	146
Посланик 5 (опозиција)	380	9
Остали посланици	6656	7804
Укупно	8736	10007

* У заградама је приказан број посланика у Скупштини (Сазив 31. маја 2012. године)

Слика 3-1. Парламентарне странке у медијима према броју изјава посланика (CRTA, 2013)

Недавна статистика *Отвореног парламента* (спроведена од 16. априла 2014. године до 15. априла 2015. године) је показала да је увек већи број говора, реплика и амандмана из редова опозиције (BlicOnline, 2015). У прилог реченом, а на основу података са слике 3-1, ова подела се може применити и на политичке странке тј. њихове активности у медијима. У периоду од 2012 до 2013. године, када је истраживање спроведено, странка у опозицији

предњачи по броју изјава у медијима са 2.466 изјава, затим, прати је водећа странка на власти са 1.615 изјава и Либерално Демократска Партија са 1.071 изјава. Видимо да опозиција предњачи у изјавама у медијима за разлику од посланика у власти који у овом случају представљају „коња за вучу“. Овакви резултати су и донекле разумљиви, јер опозиција користи медије као моћно манипулативно средство за трансформацију друштва (Rekklang, 2012) и на тај начин се промовише и придобија пажњу народа. Табела 3-1 указује на то да посланици опозиције више узимају улогу „коњ за изложбу“. Власт је та која треба да покаже резултате и следи идеологију кроз законодавне активности и одлуке, уважавајући потребе народа, док опозиција, служећи се медијима, често указује народу на оно што Власт не ради како треба. Као што сама реч каже, „опозиција“ као функција покрива све аргументе и активности супротне политикама већине и Власти, док опозиција као субјекат означава преклапање/поклапање, али не нужно (Nussberger et al., 2010).

Да се вратимо на почетак и питање да ли творци политика развијају и обликују своје политике и покрећу иницијативе у односу на квалитет који одговара њиховом тренутном политичком контексту и интересу. Можемо слободно рећи да било које иницијативе од стране твораца политика настају у зависности од тога шта је њихов интерес. Питање је да ли желе да изазову максималну штету супротној страни, да придобију подршку јавности или једноставно желе да остану у оквирима „кодекса понашања“ (Gadavaniј, 2002). Конкретно, у овом случају, намеће се питање како творци политика поимају квалитет, стандарде и остале елементе инфраструктуре квалитета и који су то интереси и фактори који покрећу иницијативе у вези са квалитетом и стандардима.

3.2 Јавна политика и стандарди

Многи изазови као што су, заједнички приступ енергији, паметне куће, управљање отпада, ублажавање катастрофа, безбедност и сигурност или потреба за паметним градовима, данас су постали глобални. Стога, међународни стандарди могу помоћи регулаторима да стимулишу решења

која су безбеднија, приступачнија и лакша за одржавање, али и пружити техничке детаље неопходне за успостављање добрих политика. Ово укључује све, од методе испитивања до добре менаџмент праксе и уклањања баријера у међународној трговини.

Стандард, као документ који је јавно доступан, а његова примена добровољна, може дати вредну подршку у имплементацији јавне политике. Јавна политика је акција предузета од стране владе за решавање питања од јавног интереса (ISO, 2019). Такве акције су засноване на систему вредности и норми и могу бити законодавне или незаконодавне, а међународни или европски стандарди (нпр. ISO, IEC, EN стандарди) могу бити употребљени да подрже било какву акцију тог типа (ISO, 2019).

Поред техничке димензије, стандардизација и инфраструктура квалитета увек имају и политичко-регулаторни аспект па су стога у директној вези са питањима доброг начина управљања једне земље. Прва асоцијација на везу између јавне политике и стандарда је заправо технички пропис тј. када је стандард у целости или делом проглашен техничким прописом и у том случају је његова примена обавезна (ISO, 2019).

Наиме, стандарди су у основи препоруке, а интересне стране их примењују и користе на добровољној основи. Могу бити део уговора или услов за улаз на тржиште, али добављачи и произвођачи сами одлучују да ли ће користити стандард или не (Kellermann, 2011). За разлику од стандарда, технички пропис је обавезујући и сва мала и велика предузећа морају бити у складу са његовим захтевима, јер је у супротном законом кажњиво. „Технички прописи утврђени законом могу представљати прави изазов садржан у трговинским споразумима, будући да усклађивање или признавање тих прописа значи ометање националних регулаторних политика“ (Miesner, 2009, стр. 12). Међутим, то је само један од начина укључивања стандарда у законодавне активности. Недавно издата брошура од стране ISO-а на тему „Употреба и референцирање ISO и IEC стандарда као подршка у јавним политикама“ (ISO, 2019), набраја шта је то што стандарде

чини корисним за творце политика. Једна од предности код употребе ових међународних стандарда је смањење баријера у трговини, првенствено за земље чланице СТО. Даље, ови међународни стандарди су моћан инструмент управљања, због ефекта који могу имати на производе, услуге и квалитет живота. Такође, у брошури се наглашава паралела између добре праксе у творби политика и добре праксе у стандардизацији. Наиме, употреба међународних стандарда се све више сматра делом добре регулаторне праксе и добре јавне управе, укључујући отвореност, транспарентност, ефикасност, консензус и мишљење стручњака.

На пример, *ISO* и *IEC* стандарди могу да помогну творцима политика да ускладе своје системе набавке са најбољом међународном праксом и учине их правичним, транспарентним, конкурентним и исплативим (ISO, 2019). С обзиром да су владе највећи купци роба и услуга, употреба стандарда у јавним набавкама је још један начин да творци политика промовишу специфичне циљеве политике. Осим тога, синергија твораца политика и стандардизера може допринети већој ефикасности и одрживости светске трговине (ISO, 2019).

3.3 Преглед поимања различитих концепата од стране твораца политика

Fetzer & Bull (2012) сматрају да творци политика често воде политику користећи своје комуникативне способности. Можемо претпоставити да оно што они говоре одржава њихово поимање, знање и разумевање у оној области у којој тренутно делују. Пре почетка анализе литературе у овом пољу, неопходно је рећи неколико реченица о знању и поимању. Monngakgotla (2007), цитирајући Anderson et al. (2001), дефинише знање као когнитивни процес који има четири димензије: чињенично знање, концептуално знање, процедурално знање и мета-когнитивно знање. Прикладнију поделу у прилог поглављу дефинисали су Renn et al. (1993). Они класификују знање на основу здравог разума и личног искуства, знање засновано на техничкој експертизи и знање које потиче из друштвених

интереса и заступања. Занимљиво је и поменуто мета-когнитивно знање које се односи на свест о сопственом знању. Ако користимо дефиницију знања као „чињенице, информације и вештине стечене кроз искуство и образовање и као теоријско и практично разумевање” (OxfordDictionary, 2019), онда можемо слободно рећи да је недостатак знања од стране творца политика о конкретном политичком догађају заправо изостанак наведеног, што доводи у питање њихову способност за решавање великих националних питања (van Dijk, 1997; Turner, 1980) као што је национална инфраструктура квалитета. Guasch et al. (2007) тврде да недостатак једног од фактора као што је образовање, не може бити компензовано поимањем квалитета, јер су ови концепти међусобно спрегнути.

Lammintakanen & Kinnunen (2004) у свом раду који се бави социјалним и здравственим приоритетима локалних политичара у Финској, сматрају да политичари и творци политика имају ограничено знање о томе шта представља ефикасност или квалитет у здравственој и социјалној заштити и то знање које имају се ретко заснива на научним истраживањима.

Кроз преглед литературе уочено је да постоји врло мали број радова који су се бавили поимањем елемената инфраструктуре квалитета од стране творца политика и политичара. Са друге стране, илустрације ради, одабрани извори од 2001. године до данас приказују како политичари и творци политика поимају различите важне концепте приказане у Табели 3-2.

Табела 3-2. Преглед поимања различитих концепата од стране творца политика

Предмет поимања и перцепција	Аутори
Јавне библиотеке	(Audunson, 2005)
	(Smith & Usherwood, 2004)
	(Evjen, 2012)
Јавно мишљење	(Petry, 2007)
Глобализација	(Hay & Smith, 2010)

Предмет поимања и перцепција	Аутори
Ризик	(Sjöberg & Drottz-Sjöberg, 2008) (Rundmo & Moen, 2006)
„Зелена“ радна места	(Kouri & Clarke, 2014)
Права интелектуалне својине	(Monngakgotla, 2007)
Подучавање	(Gee et al., 2013)
Криминал	(Kossowska et al., 2012)
Наука	(Prpić, 2011)
Образовање	(Pitman, 2012)
Ризик и наука	(Garvin, 2001)
Заштита деце	(Thomson et al., 2010)
Глобализација и европска интеграција	(Smith & Hay, 2008)
Климатске промене	(Sundblad et al., 2009)
Одрживост	(Popering, 2014)
Препреке у здравству	(Werntoft & Edberg, 2015)
Пољопривреда – фармери	(Tetteh et al., 2014)
Индикатори урбане одрживости	(Deng et al., 2017)

Оно што је интересантно издвојити за потребе овог истраживања је то да су поједини аутори истраживали фреквенцију појављивања термина *глобализација* (Hay & Smith, 2010) и *европска интеграција* (Smith & Hay, 2008) у политичким говорима, док је други део истраживања био усмерен на упитник, с циљем да се истраже ставови твораца политика и разумевање поменутих појмова. Истраживања су спроведена у Великој Британији и Ирској (Smith & Hay, 2008) и резултати су показали да творци политика појам *глобализација* схвата као економски феномен који се односи на интеграцију светских тржишта и ширење технологија. Такође, оба појма доносиоци политика виде најпре као позитивну појаву, а саму *европску интеграцију* као извор конвергенције у политику тржишта рада, монетарну и имиграциону политику и корпоративне таксе.

Роперинг (2014) је недавно спровео истраживање где је проучавајући говоре светских водећих политичара покушао да спозна како они разумеју и користе појам *одрживост*. Резултати су показали да се термин користи у различитим конотацијама и у различитим областима као што су животна средина, економија, а у мањој мери у друштвеном и политичком контексту. Неки од испитаника користе реч на јасан и логичан начин, док други остављају простор за интерпретацију.

Такође, једно занимљиво истраживање објављено је на тему како политичари, стручњаци, јавност и медији поимају ризик од нуклеарног отпада, потенцијалне нуклеарне катастрофе (Sjöberg, 2001; Sjöberg & Drottz-Sjöberg, 2008) и у саобраћају (Rundmo & Moen, 2006). У истраживању које су спровели Sjöberg & Drottz-Sjöberg (2008), резултати су показали да политичари оцењују управљање радиоактивног отпада као важније питање, него што то оцењује јавност, али разлика је била занемарива. Такође, политичари нису били свесни сличности између њиховог сопственог мишљења и мишљења јавности. Они су потценили мишљење јавности кад су у питању ризици од животне опасности. За разлику од мишљења јавности, који имају поверења у индустрију, политичари више верују другим политичарима, органима власти и универзитетским стручњацима. Политичари су мислили да грађани мање маре за свакодневни ризик него што се показало, а више за ризик када је у питању криминал. Поимање ризика од стране политичара је углавном засновано на уверењима о процесу настајања ризика и моралним појмовима и уско је везана за друштвену валидацију.

Врло често, пореди се мишљење политичара и стручњака у одређеној области. Сходно томе, Ргрић (2011) је истраживала поимање науке од стране политичара, стручњака, менаџера и јавности. Резултати су показали да су се политичари, менаџери и јавност сложили да наука нема граница и да је то рационална и објективна активност. Политичари сматрају да наука и технологија обезбеђују бољу будућност за нове генерације, али да све науке

нису увек добре науке. Такође, мишљења су да је наука друштвено и политички неутрална.

Petry (2007) је спровео истраживање у популацији од 522 савезних функционера у Отави са намером да спозна како творци политика виде јавно мњење. Испитаници су означили изабране званичнике, јавне консултације, резултате избора и истраживања о јавном мњењу као „веома важне“ и „важне“ индикаторе јавног мишљења. Највећи проценат су добили „изабрани званичници“ јер су они добар извор информација о мишљењу народа и могу лако бити контактирани од стране доносиоца одлука који желе да имплементирају такве информације у своје политике.

Круцијално истраживање спровео је Pitman (2012), који је писао о визијама о образовању аустралијских федералних политичара, анализирајући њихова прва обраћања у Парламенту након избора. Он је политичке говоре о образовању, служећи се постојећим стратегијама у говору које је дефинисао Habermas (1984), повезао са различитим темама међу којима је и квалитет. Резултати истраживања су показала да су политичари имали проблем да дефинишу шта је то тачно квалитет али су, притом, били врло сигурни да га је потребно побољшавати. Pitman (2012) наглашава да су политичке теме о квалитету у образовању најчешће извор изражавања емоција (користећи термине „нада“, „посвећеност“, „неуморно радити“), ставова (у шта они верују и шта желе) или обећања (шта ће они урадити) (енг. *expressive speech*).

Такође, поједини радови су истраживали како се релевантна терминологија користи у политичким говорима (Погледати Popering, 2014). Анализа политичких говора кроз различите записе је посебно интересантна у спознаји начина манипулисања масом, користећи различите комуникационе способности, тактике, средства информисања и информације којима се служе у својим говорима са намером, зарад достизања политичких циљева. Таква питања могу отворити простор за нова истраживања, дискусију и потврду Хипотезе III.

Оно што је заједничко за сва ова истраживања је то да се она спроводе или путем упитника или анализом говора, користећи документа, јавне дебате и расправе, интервјуе, изјаве за медије, стручне скупове, конференције и парламент. Често се пореде виђења политичара или твораца политика са мишљењем јавности, стручњака и/или медија (Погледати, на пример, Garvin, 2001; Rundmo & Moen, 2006; Prpić, 2011), што их препоручује као погодне и за предметно истраживање.

3.4 Законодавна процедура у Србији

У циљу бољег разумевања резултата анализе стенографских бележака парламентарних расправа, који су приказани у поглављу шест, неопходно је објаснити све кораке у законодавној процедури у Србији, односно пут закона од тренутка покретања иницијативе за писање до ступања на снагу.

Предлог политике постаје званичан тек након што га власт званично усвоји (Stančetić, 2013). То значи да власт може да изабере једну од алтернативних политика, а да није нужно и творац те политике (Stančetić, 2013). Stančetić (2013) истиче да само представници власти имају законом прописану моћ да одлучују шта ће званично бити политика, док понуде практичних политика могу да предлажу различити учесници. Како Stančetić (2013) наводи, донета политка може да буде уредба, закон, подзаконски акт, стратегија, декларација или меморандум, а најзначајније одлуке доноси парламент и то најчешће у форми закона (Stančetić, 2013).

Процедуре доношења закона у Србији уређене су *Законом о државној управи* (Закон, 2018) који прописује начине и органе који се баве припремањем нацрта закона, као и услове одржавања парламентарних расправа. Закони представљају најзначајнији инструмент друштвене регулације и нормативни израз одређене политике (Milovanović et al., 2012). Према појмовнику Скупштине (Појмовник, 2019), закон, као главни производ скупштинске активности, је писани општи правни акт, који доноси Скупштина, према посебном поступку којим се уређују најважнији друштвени односи. Према наводима Центра за истраживања,

транспарентност и одговорност (CRTA, 2015), процедура доношења закона може се поделити на осам фаза:

- **Прва фаза** – иницијатива за писање закона покренута од стране било ког народног посланика, Владе, скупштине аутономне покрајине или најмање 30.000 бирача, Народне банке Србије (НБС) и заштитника грађана;
- **Друга фаза** – именовање органа за израду предлога закона у виду појединаца или формирањем радне групе;
- **Трећа фаза** – израда радне верзије закона од стране појединаца или радне групе;
- **Четврта фаза** – усвајање радне верзије закона од стране ресорног министарства, чиме настаје нацрт закона;
- **Пета фаза** – парламентарна расправа на основу радне верзије или нацрта предлога закона;
- **Шеста фаза** – усвајање нацрта закона од стране Владе, чиме се утврђује предлог закона;
- **Седма фаза** – процес којим се предлог закона износи пред Скупштину и анализира од стране посланика. Ова фаза обухвата расправу о предлогу закона пред одборима у виду амандмана;
- **Осма фаза** – пленарна расправа и изгласавање предлога закона, чиме он постаје важећи пропис или не.

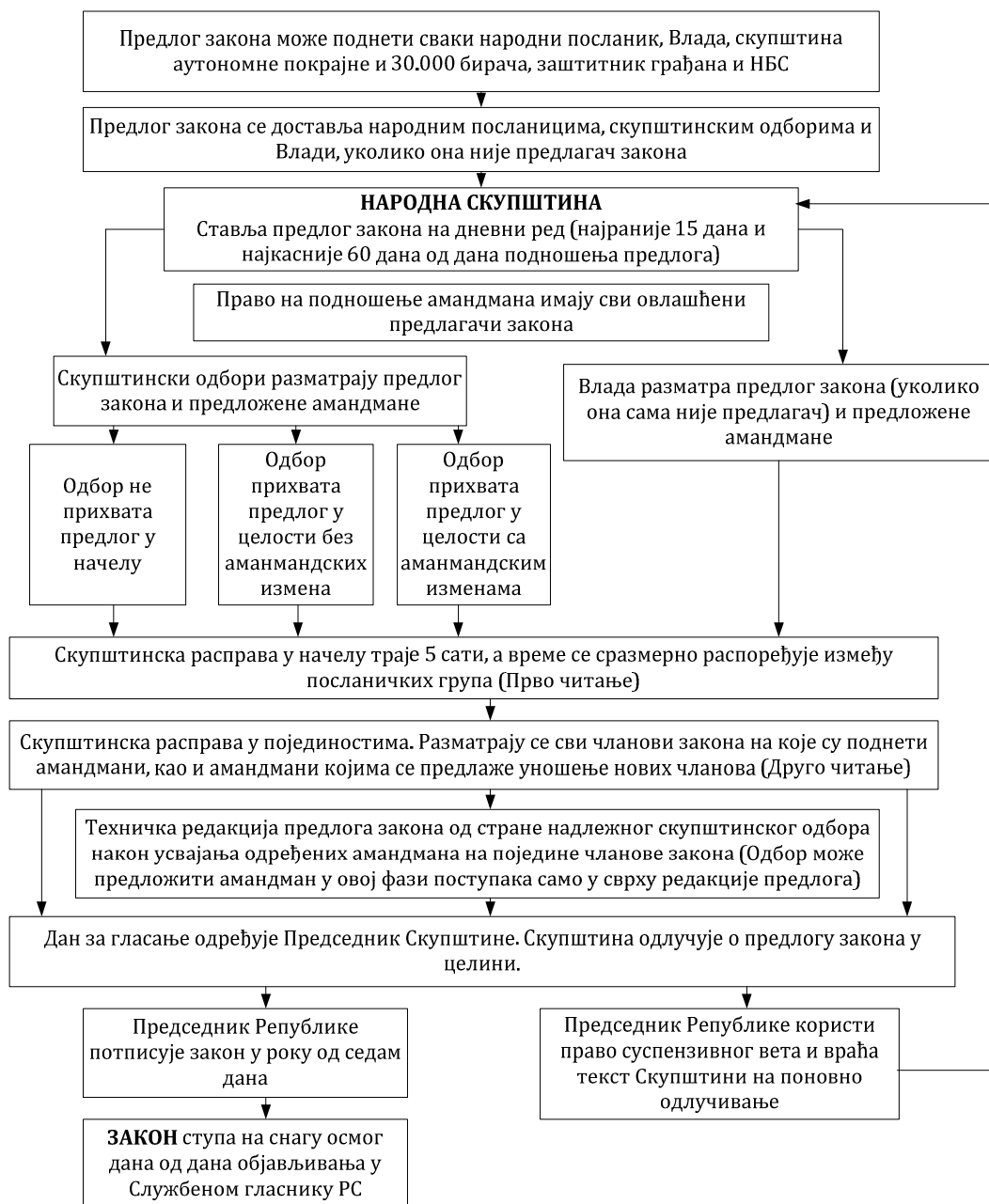
За потребе планиране анализе амандмана и расправа на законе који су на било који начин повезани са законима инфраструктуре квалитета, пета, седма и осма фаза су тема интересовања овог рада. Након што закон прође кроз расправу на одборима, предлог закона са амандманима се износи на пленарној седници Скупштине. Расправа се води од стране посланичких група по унапред утврђеном редоследу излагања. Прво се води начелна расправа о предлогу закона, затим расправа у појединостима (амандманима) и на крају у целини.

Пре објашњења улоге амандмана у процесу доношења закона, за потребе анализе парламентарне расправе у Скупштини, есенцијално је објаснити шта

је начелна, а шта расправа у појединостима и у целости. Према брошури под називом „Пут закона“ (НСРС, 2018) и пословнику Скупштине Србије (Пословник, 2009), „начелним претресом почиње поступак разматрања и усвајања предлога закона у Скупштини. Народни посланици у начелном претресу расправљају о предложеном закону са становишта потребе и разлога за доношење закона и начела на основу којих су конципирана предложена решења“. „Пре разматрања на седници Скупштине, начелни претрес о предлогу закона води се и на седници надлежног одбора. Ако надлежни одбор и Влада (ако није предлагач закона) предложе Скупштини да прихвати предлог закона у начелу, дужни су да наведу да ли предлог закона прихватају у целин или са изменама, које предлажу у форми амандмана“ (НСРС, 2019). „По завршетку начелног претреса о свим предлозима који су на дневном реду, Скупштина прелази на претрес у појединостима тих предлога закона. Претрес у појединостима означава расправу која се обавља о сваком члану предлога закона на који је поднет амандман и о амандманима којима се предлаже уношење нових одредаба“ (НСРС, 2019а). На исти начин води се претрес предлога закона у појединостима на седници надлежног одбора. На крају, одређује се дан за гласање о закону у целости. Више о законодавној процедури приказано је на слици 3-2.

Вратимо се на амандмане. Према Пословнику Скупштине (Пословник, 2009) „амандман је предлог за измену и допуну предлога закона“. Амандман може да поднесе Уставом овлашћени предлагач закона, као и надлежни одбор Скупштине, у складу с овим Пословником. Амандман се подноси председнику Скупштине, у писаном или електронском облику.

3. КВАЛИТЕТ, СТАНДАРДИ И ТВОРЦИ ПОЛИТИКА

Слика 3-2. Законодавна процедура у Србији (Јовановић, 2012)

Према члану 162 овог Пословника, амандман садржи:

- одговарајући члан овог пословника као правни основ за подношење амандмана;
- називи члана предлога закона на који се амандман подноси;

- решење које се предлаже;
- образложење које садржи објашњење предложеног решења и циљ који се жели постићи усвајањем амандмана и, по потреби, процену утицаја предложеног решења на буџетска средства.

Амандмани се могу сврстати у једну од три групе: (1) стварање нових правила; (2) промена направљена на постојеће правило; или (3) укидање постојећег правила (van Witteloostuijn & De Jong, 2008). Неки од њих могу имати јасан политички значај, док су други по природи технички и неконтроверзни (Kreppel, 1999).

Истраживања спроведена у Србији (Vuković, 2013), на основу одговора појединих посланика, јасно указују да се кључне политичке одлуке, као и конкретна решења из домена закона и јавних политика, доносе на страначким органима и у преговорима међу странкама које су чланице владајуће коалиције. Vuković (2013) тврди да ће се на страначким органима расправљати о појединим законима у зависности и од тога колико је сама странка заинтересована за закон. Vuković (2013, стр. 77) сматра да „ако ресорни министар долази из редова те странке, онда ће она би више заинтересована да се њиме бави, и обрнуто“.

Mattson (1995) и Stojiljković (2007) су мишљења да се чланови парламента сматрају марионетама својих странака које послушно следе упутства правих режисера (партијских шефова и економских олигарха) који доносе кључне одлуке. У истом духу, Jordan & Richardson (1987) поимају парламент као „позориште за туристе“. Са друге стране, Krehbiel (2010), цитиран од стране Mattson (1995), сматра да се не може смислено допринети закону без права на предлог закона, расправу о садржају и последицама закона, амандман и преговарање о компромису посланика. Tsebelis & Garrett (2000) наводе да амандмани који не добију подршку Комисије у парламенту су ефективно „мртви“. Многи амандмани као одговор на уочене недостатке у постојећим одредбама закона, зависе од способности твораца политика да примете грешке“ (Page, 2003).

У извештају под називом „*Како посланици доносе одлуке?*“ (SeConS, 2013), насталом као резултат пројекта *Отворени парламент*, једно од поглавља се односи на писање и предлагање амандмана. Истраживања приказана у овом извештају су показала да у раду на амандманима постоји неколико потешкоћа и проблема. Прво, народни посланици се суочавају са непознавањем стручних питања која спадају у домен датог закона, али и правничких питања. Као последица тога, може се десити да у амандманима и парламентарним расправама буду употребљени погрешни термини или се могу уочити неразумевање, незнање или неинформисаност.

Према извештају пројекта SeConS (2013), у периоду од 11. јуна 2008. године до 13. марта 2012. године, Скупштина је законодавну активност обављала укупно 453 дана у редовним и ванредним заседањима. Донето је 807 закона и 217 других аката, а поднето је и разматрано укупно 22.251 амандмана. Детаљније о активностима посланика биће описано у поглављу пет.

3.4.1 Анализа амандмана на Закон о изменама и допунама закона о стандардизацији

С обзиром на ограничену доступност података, у овом случају су анализирани само текстови амандмана на *Закон о изменама и допунама Закона о стандардизацији* из 2015. године. Анализом се дошло до сазнања да је укупно уложено 10 амандмана, од тога посланичке групе која чини опозицију (11 посланика), два посланика из посланичке групе која је у коалицији и два самостална посланика из опозиције.

Тема амандмана прве посланичке групе ја била да се дода нови став 2. који гласи да „Влада подноси Скупштини преко надлежног одбора годишњи извештај о ефектима примене овог закона“, са образложењем да је важно установити посебну обавезу Владе да по питању примене овог закона, Влада подноси Скупштини извештај, с обзиром на потребу усклађивања одредби закона са нормативом ЕУ. Такође, тражене су измене у брисању члана 5. који се односи на то да ИСС обавља послове сертификације производа, система

3. КВАЛИТЕТ, СТАНДАРДИ И ТВОРЦИ ПОЛИТИКА

менаџмента и особа. Ово указује на то да посланици нису знали да би се на тај начин остварио додатни извор прихода што се коси са чланом 7. који каже да Институт не може да обавља послове ради стицања добити. У супротном, то би била нелојална конкуренција.

Трећи амандман се односио на додавање речи „орган покрајинске, односно општинске управе“, у члану 3. Став 1. Тачка 11, после речи „орган државне управе“. Последњи амандмани су се односили на измену члана 9. Став 2. где се захтева да се доношење и повлачење стандарда објављује у гласилу Института, на интернет страници Института и еУправе Републике Србије, ради лакшег сналажења, доступности и правне сигурности. Исти захтев је имала и друга група посланика. Два идентична амандмана уложили су и самостални посланици са напоменом да се у измењеном члану 3. тачка 10 и члан 12, став 7, изврше измене у складу са правописом и граматиком српског језика.

У амандманима на *Закон о измени и допуни закона о стандардизацији* не могу се уочити никакве неправилности у вези са поимањем квалитета, стандарда и осталих елемената инфраструктуре квалитета. Садржај амандмана је такав да се односи на граматичке и правописне грешке, додавање ставки по питању транспарентности и послова Института за стандардизацију као и обавеза Владе по питању извештавања о ефектима примене овог закона. Стога, може се констатовати да су ови амандмани по природи технички и неконтроверзни.

4. ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКА ОД СТРАНЕ ТВОРАЦА ПОЛИТИКА

Одувек је било интригантано како творци политика, закона и доносиоци политика одлучују и који све то фактори и информације могу утицати на њихово поимање и одлучивање. За почетак, на путу трагања за одговором, осврнућемо се на факторе који утичу на одлуке у различитим областима уопштено, а касније кроз концептуални модел, прилагодити их циљу и хипотезама рада.

Weiss (1982) је истакао да творци политика окупљени у одређеном времену и месту, преиспитују проблем (или могућности), разматрају број алтернативних праваца деловања са већим или мањим експлицитним прорачуном предности и недостатака сваке опције, вагају алтернативе наспрам својих циљева и преференција, а затим изаберу једну алтернативу која изгледа највише погодна за достизање њихових циљева. Резултат таквих активности је одлука. Међутим, Weiss (1982, стр. 626), цитирајући Bachrach & Baratz (1963), тврди да неке одлуке укључују избор да не радите ништа и да оставите ситуацију непромењеном“ (*status quo*).

Многи аутори су дискутовали о факторима који утичу на доношење одлука од стране политичара и твораца политика (Погледати Goot, 2005; Lammintakanen & Kinnunen, 2004; Muller & Headey, 1996; Thorkildsen, 2011; Bown et al., 2009; Biglaiser & Mezzetti, 1997). Израда политика се односи на одлуке донете на вишим нивоима организационе хијерархије у циљу управљања и вођења одлука нижег нивоа. Међутим, процес доношења одлука није само једноставна хијерархија одлука унутар једне организације. Доношење одлука на вишем нивоу се могу односити и на одлуке влада које утичу или манипулишу циљевима и интересима подгрупа, појединачних учесника и организација као што су политичке партије, професионална друштва и синдикати. Стога, процес креирања политика у демократском систему подразумева компромис између конфликтних циљева, конфликтних вредности и конфликтних идеја о средствима за постизање циљева (Stene, 1975). Када говоримо о политичком одлучивању, оно је дефинисано као чин

4. ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКА ОД СТРАНЕ ТВОРАЦА ПОЛИТИКА

доношења одлука у политичком окружењу (Thorkildsen, 2011). Врло је важно одвојити јавне одлуке (енг. *public decisions*) од појединачних одлука (енг. *individual decisions*). Насупрот појединачним одлукама, јавне одлуке се тичу колективне будућности једне заједнице (Cornélis & Brunet, 2002).

Имајући у виду значајан јаз у истраживању, Bown et al. (2009) откривају како и зашто политичари доносе одлуке у области образовања. Аутори су приказали случај за истраживање агенде како би испитали процесе доношења одлука када је у питању политика образовања и старања у раном детињству. У истом чланку, Bown et al. (2009) су дефинисали и поделили главне факторе који утичу на доношење одлука у практичној политици у три групе (Табела 4-1). Закључак је да највећи утицај на доношење политичких одлука у области образовања и васпитања у раном детињству имају: субјективност, дискурс, снага, области културе, политички контекст и време. На крају, аутори су дискутовали о томе како контекст и време могу додати нове слојеве комплексности у разматрању утицаја, и како њихово разумевање одређених појмова зависи од субјективности и комуникације.

У истом духу, с циљем да прикаже како политичари доносе одлуке у Норвешкој, Thorkildsen (2011, стр. 25-39) је идентификовао три димензије одлучивања које се односе на локалну заједницу, страначку припадност и личну идеологију (Табела 4-2). Зашто политичари одлазе у политику може бити у релацији са случајем специфичног или општег идеолошког става. Према Thorkildsen (2011), лична идеологија обухвата: а) однос између идеологије и личношћу; б) задатке наспрам наглашене међуљудскости и в) идеолошки став.

Табела 4-1. Фактори који утичу на доношење одлука (Bown et al., 2009)

I група	Политички инсајдери	Политички саветници
		Бирократе
		Други политичари
	Политички утицај	Моћ
		Сукоб
		Антагонизам
Субјективност у доношењу одлука		
II група	Политички аутсајдери	Мишљење јавног мњења
		Подаци о гласачима (анкете)
		Лоби групе
		Консултанти
		Научници
	Медији	
Говор		
III група	Политички контекст	Позиција у парламенту
		Економска политика
	Време	

Табела 4-2. Димензије које утичу на одлуке (Thorkildsen, 2011)

Локална заједница	Одговорност
	Страначко наспрам националног (енг. <i>party vs. home</i>)
	Значај регионалних трошкова
	Ре-избор
Страначка припадност	Лојалност
	Каријера
	Утицај
Лична идеологија	Идеолошко неслагање
	Задатак наспрам међуљудскости (енг. <i>task vs. interpersonal emphasis</i>)
	Идеолошки став

4. ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКА ОД СТРАНЕ ТВОРАЦА ПОЛИТИКА

Даље, према Biglaiser & Mezzetti (1997) један од могућих индикатора одлучивања је изазов у постављању приоритета и проблеми из политичке перспективе. Они су поделили идеологију на унутрашњу (лична идеологија) и спољашњу (партијска припадност и припадност заједници) и сумирали могуће проблеме, приликом постављања приоритета, из политичке перспективе на:

1. Неспремност да се размотри ово питање у комбинацији са незнањем о предметној материји;
2. Нејасне улоге политичара у постављању приоритета и
3. Спровођење проблема.

Идеологија понекад може „заслепети“ виђење реалног, стога, може бити важан фактор утицаја приликом доношења одлука од стране твораца политика (Погледати Schonhardt-Bailey, 2003).

Слично, Lee et al. (2011) су истакли да групе које су отворене и проактивне, када је реч о препознавању проблема у политици, и које сугеришу решења и покушавају да пласирају своје виђење су заправо странке унутар владе, заинтересоване групе, истраживачи, невладине организације и медији. Ове групе или појединци могу формирати мрежу у вези са одређеним питањима (знање или политика) и као такви постају потенцијални иницијатори политичких одлука.

У раду *"Извори информација у законодавном доношењу одлука"*, Моонеу (1991) препознаје три извора информисања пре доношења одлука: унутрашњи извори, извори средњег ранга и спољашњи извори (Погледати табелу 4-3). Унутрашње изворе информисања чине колеге, чланови особља или људи који су у дневном контакту са законодавцима, под истим су притиском и имају заједничко искуство. Спољне изворе информација чине они који имају професионално искуство у законодавству, упознати су са активностима законодавства и имају мало сталног контакта са законодавцима, укључујући и конституенте, званичнике друге власти, масовне медије и научнике. На крају, изворе средњег ранга Моонеу (1991)

објашњава као заинтересоване групе и представнике извршних агенција. Ова група људи редовно комуницира са законодавцима, настоји да их разуме, али ради под различитим ограничењима и има различита искуства у законодавном процесу.

Табела 4-3. Извори информисања према Моонеу (1991)

Унутрашњи извори информисања (енг. <i>insiders</i>)	Колеге
	Чланови особља
Извори информисања средњег ранга (енг. <i>middle range sources</i>)	Лобисти
	Извршне агенције
Спољашњи извори информисања (енг. <i>outsiders</i>)	Конституенти
	Званичници друге власти
	Масовни медији
	Научници

Кроз три етапе доношења закона (развијање закона, подпроцес убеђивања и доношење одлука приликом гласања), Моонеу (1991) је у истом раду покушао да спозна који од поменутих извора информисања је доминантан и у ком подпроцесу законодавства. Резултати су показали да су законодавци најчешће користили информације од оне групе људи чије је професионално искуство најсличније њиховом, који говоре истим језиком и имају сличну идеологију. У процесу развијања закона, савети и информације се највише прихватају од стране спољних извора тј. аутсајдера, а у процесу убеђивања и представљања закона, основни извор информисања је био из средњег ранга. На крају, приликом гласања, најчешће су се ослањали на унутрашњи извор информисања - инсајдере. Можемо приметити да оваква подела има сличности са поделом аутора Bown et al. (2009).

Са друге стране, Shulock (1999) сматра да законодавци имају мало користи од информација које су у релацији са политикама као могућим исходима у друштву. Он истиче да у доношењу одлука, законодавци захтевају информације о позицијама и стратегијама других законодаваца, а не материјалне информације о томе како ће политика утицати на друштво.

Такође, Janse (2008) у својим истраживањима открива да су најчешћи извори информисања твораца политика: а) колеге унутар организације, б) други творци политика из владе у својој земљи, в) творци политика из међународних тела (EU, UNECE/FAO) и г) научници са истраживачких института/универзитета.

4.1 Микро, мезо и макро нивои одлучивања

Имајући у виду чињеницу да инфраструктура квалитета захтева огромне финансијске и људске ресурсе и да искуство показује да је потребно између пет и десет година док не буде прихваћена кроз мултилатералне споразуме о признавању, потребно је све напоре усмерити ка развоју јединствене националне структуре тј. инфраструктуре квалитета (Пејовић, 2012). На таквом путу, значајну улогу у развоју компонената националне инфраструктуре квалитета на свим нивоима деловања (макро, мезо и микро) има држава, односно актуелна власт (слика 4-1).

У појединачним областима, фокус метрологије, стандардизације, акредитације и система менаџмента квалитета је превенствено на институционалном тј. мезо нивоу. Ово се односи на развој унутрашњих капацитета државе, кроз формирање, развој и стално јачање институција инфраструктуре квалитета. Такво јачање односи се и на њихово стално умрежавање са међународним организацијама, јер је то основа за споразуме о међусобном признавању и лакше прихватање међународних техничких прописа (Пејовић, 2012). Међутим, интегративни приступ такође узима у обзир и политички ниво (макро ниво) и ниво појединачних организација (микро ниво), а све у циљу заштите здравља потрошача и јавног здравља, конкурентности и унапређења трговине и приватног сектора (Пејовић, 2012) (Слика 4-1).

Када је у питању законодавно одлучивање, Моонеу (1991) препознаје само два нивоа: макро (организационо, законодавно одлучивање) и микро ниво. У оквиру макро нивоа постоји подела на три подпроцеса развоја закона. Први је развој закона, где творци политика пишу и предлажу законе

4. ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКА ОД СТРАНЕ ТВОРАЦА ПОЛИТИКА

и амандмане. Други процес је наговарање других да делују на одређен начин. На крају, законодавци одлучују о ставу са којим ће наступити приликом гласања. Ови подпроцеси представљају различите аспекте начина на који организација доноси колективну одлуку. За разлику од макро, микро ниво одлучивања чине појединци који могу учествовати у сваком од ова три подпроцеса.

Слика 4-1. Инфраструктура квалитета и одговорност владе (Пејовић, 2012)

Слика 4-2. Нивои одлучивања у области инфраструктуре квалитета (Hillner, 2013)

На следећој слици можемо такође видети нивое одлучивања у оквиру инфраструктуре квалитета преузето са презентација Hillner (2013). Слика 4-2 приказује сва три нивоа: макро ниво (политика), мезо ниво (институције) и микро ниво (корисник).

4.1.1 Макро ниво одлучивања

На макро нивоу одлучивања мора се осигурати стална политичка подршка, односно држава мора осигурати релевантно законодавство, које ће подржати рад институција инфраструктуре квалитета, поставити оквире за легислативу у области техничких прописа, омогућити несметану имплементацију као и контролне и надзорне активности. Другим речима, влада одређује оквирне услове, кроз доношење закона намењених организацијама инфраструктуре квалитета, техничку регулативу и имплементацију исте (Kellermann & Keller, 2014). Ово је нарочито значајно када су у питању државе у развоју које теже да постану део већих регионалних или међународних тржишта, што као предуслов захтева постојање позитивне легислативе. Макро ниво одлучивања укључује националне/регионалне организације, политику, творце политика, регионално удружење произвођача и потрошача, прописе и законе (Hillner, 2013).

4.1.2 Мезо ниво одлучивања

Мезо ниво одлучивања је институционални ниво који укључује институције инфраструктуре квалитета као што су пружаоци пословних услуга, чланице пословних удружења, агенције за промовисање извоза и други. У Србији, институције инфраструктуре квалитета и њихове везе су раније објашњене и илустроване у оквиру поглавља 2.7, слика 2-5.

4.1.3 Микро ниво одлучивања

Последњи, али не и мање важан је микро ниво одлучивања који се односи на циљну групу као што су произвођачи/добављачи (локално тржиште и извоз),

потрошачи/купци и увозници. Добро функционисање државе у односу на развијеност институција инфраструктуре квалитета се управо огледа на микро нивоу, јер се мора омогућити да институције буду транспарентне и услужно оријентисане (Пејовић, 2012).

На крају, један од седам најзначајнијих принципа менаџмента квалитета (према серији стандарда ISO 9000:2015) носи назив „Одлучивање на основу доказа“. Овим принципом се истиче да се ефективне одлуке заснивају на анализи података и информација (ISO, 2015). Успостављање и одржавање равнотеже између поседовања премало и превише информација о факторима који могу утицати на одлуке твораца политика, омогућавају доношење повољних одлука у области инфраструктуре квалитета.

4.2 Фактори који утичу на доношење одлука

У складу са претходним, можемо закључити да постављање приоритета и идентификовање фактора одлучивања, по питању квалитета, стандарда и осталих елемената инфраструктуре квалитета, могу бити значајан инпут у достизању циља ове дисертације. Заправо, како творци политика доносе одлуке, на ком нивоу одлучивања, чиме се служе у том процесу, и који фактори утичу на крајњу одлуку, ће бити предмет изучавања овог поглавља.

Прегледом литературе (РТВ, 2007; Пејовић, 2012; Bown et al., 2009; Thorkildsen, 2011, Mooney, 1991, Hillner, 2013), креиран је концептуални модел који ће омогућити мерење поимања елемената инфраструктуре квалитета од стране твораца политика у Србији. Модел је заснован на факторима који утичу на доношење одлука кроз претходно објашњена три нивоа одлучивања (макро, микро и мезо) (Табела 4-4). Као такав, модел би требало да пружи основу за креирање упитника за утврђивање степена поимања елемената НИК-а од стране твораца политика у Србији, апроксимиран кроз факторе који утичу на одлуке које се доносе када су у питању квалитет, стандарди, акредитација, метрологија, сертификација и оцена усаглашености.

Табела 4-4. Фактори који утичу на одлуке твораца политика у области НИК
(испирирано ауторима Bown et al. 2009; Hillner, 2013; Thorkildsen 2011;
Mooney 1991)

Макро ниво одлучивања	Међународне институције	
	Закони и елементи инфраструктуре квалитета	
	Политички контекст	Економска политика Позиција у Скупштини Страначка припадност Страначки притисак Избори Политички одбори
	Творци политика	Образовање и искуство Лични интерес Идеологија Вишеструке улоге Пол Старост
	Стандарди	
Мезо ниво одлучивања	Институције националне инфраструктуре квалитета	
	Пројекти	
Микро ниво одлучивања	Лоби групе Корисници/потрошачи Произвођачи и добављачи Стручњаци (научници и консултанци) Јавно мњење Медији	

Као први, на врху пирамиде одлучивања налази се макро ниво, у коме факторе који утичу на одлуке твораца политика чине: међународне институције, влада, творци политика и њихове личне особине као што су

образовање, искуство, идеологија и улоге. Затим, закони и стандарди инфраструктуре квалитета, политички контекст (у смислу припадности твораца политика), ре/избори, одбори, тренутна економска политика и страначки утицај. На институционалном, мезо нивоу, то су Министарство привреде, АТС, ДМДМ, ИСС, ПКС, сертификациона тела и пројекти у којима ове институције учествују. На крају, микро ниво укључује потрошаче, добављаче, лоби групе, научнике, консултанте, јавно мњење и медије.

Према мишљењу Walker et al. (2003), када су у ситуацији да доносе одлуке, сви актери имају често различито виђење стварности у вези са њиховим различитим референтним оквирима или погледима на свет. Зато је важно идентификовати факторе који потенцијално могу утицати на одлуке и иницијативе твораца политика у вези са инфраструктуром квалитета, а у циљу спознаје шта је то што их заправо покреће и у којој мери.

Како би јасније разумели улогу фактора и лакше сагледали модел у целисти, сваки фактор је појединачно описан, с циљем оправдавања његове улоге и места у концептуалном моделу.

4.2.1 Међународне институције

Када су у питању међународне институције, овде ће бити фокус само на СТО јер је она једна од главних институција чији приступ захтева усвајање низа директива, закона, и између осталог, закона инфраструктуре квалитета, као предуслов за приступ европској заједници. Светска трговинска организација је „основана 1995. године, као међународна организација која ефикасно прописује правила законске основе за међународну трговину“ (ISO, 2013). Таква правила почивају на споразумима који регулишу трговину робом, услугама и трговинским аспектима интелектуалне својине. Један од таквих споразума је Споразум о техничким препрекама у трговини (енг. *Agreement on Technical Barriers to Trade*), који захтева да државе чланице не праве разлику између увезене робе и сличне робе домаће производње, у смислу техничких услова. Основни циљ СТО је да међународну трговину учини лакшом, зарад постизања одрживог економског раста и просперитета

земаља чланица. Влада Републике Србије је на седници одржаној 19. новембра 2004. године донела одлуку о подношењу захтева за чланство Републике Србије у СТО (МЕИ, 2019). У региону југо Источне Европе једино Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина нису чланице ове организације. Чињенично, данас многе групе не могу игнорисати истину да одлуке на нивоу ЕУ и њених институција утичу на њихов домен (Погледати Binderkrantz & Rasmussen, 2015).

4.2.2 Закони

Закони инфраструктуре квалитета чине правни оквир за спровођење активности у тој области и као такви важан су елемент у одлучивању. Есенцијално је истражити колико су творци политика у Србији заиста упознати са овим законима и како доносе одлуке у релацији са њима. Закони инфраструктуре квалитета су детаљније описани у поглављу 2.8.

4.2.3 Творци политика

Одлуке твораца политика могу зависити од тога да ли су они у власти или не. Shulock (1999) тврди да су посланици награђени за своје позиције, а не за исходе политика које произилазе из њихових позиција. Према ауторима Bowler et al. (2006), личне особине које се односе на творце политика обухватају идеологију, лични интерес, вишеструке улоге, пол и образовање.

Идеологија може бити лична или партијска. Lasswell (1948) у својој књизи под називом „*Моћ и личност*“ сматра да окружење и ресурси имају важну улогу у развијању идеологије твораца политика, док су „вредности“ питање прећутног знања усидрена у подсвест. Према Stojiljković (2011, стр. 105), „политичку идеологију можемо одредити као сет међусобно повезаних моралних и политичких ставова и вредности о развојним циљевима друштва и метода, и како би се они требало достићи“. Stojiljković (2011, стр. 105) објашњава да идеологија помаже да се објасни зашто људи чине оно што чине, организује њихове вредности и уверења и усмерава политичко понашање“. Lasswell (1948) тврди да понекад лични **интерес** може

учествовати у иницијативама и перцепцији од стране твораца политика. Свакако, лични интерес се не мора увек поклапати са страначким интересима и може бити моћна одредница ставова политичара према институцијама (Lasswell, 1948).

Вишеструке улоге твораца политика или антагонизам су резултат мноштва позиција/улога као што су, на пример, родитељ, грађанин, колега, гласач, чан посланичке групе или члан парламента, што потенцијално утиче на поимање и разумевање света. Поставља се питање како појединци доносе одлуке када имају више улога и шта су приоритети. Слично, према наводима Monngakgotla, (2007), творци политика који прелазе из једног сектора у други не могу разликовати два сценарија, што би могао бити разлог сукоба интереса и овог начина стејкхолдерског приступа, који дефинитивно утичу на доношење одлука приликом креирања политика. Слична запажања има и група аутора која сматра да законодавци могу узети учешће у више различитих политичких активности, као што су усвајање закона, ангажовање у надзору, заступања и креирање политика (Searing, 1994; Strom, 1997; Blomgren & Rozenberg, 2012).

Нespoјивост посланичке функције са другим јавним функцијама, Јовановић (2012) назива „парламентарна инкомпатибилност“. Он наводи да за разлику од инкомпатибилности, наше законодавство у области политичког система се до сада није бавило питањима конфликтних захтева, односно последицама спајања разних професионалних функција и пословних активности са парламентарним мандатом. Евидентно је да посланици, вршећи своју функцију, могу доћи у сукоб интереса на разним пољима, од личног до приватног, од материјалног до нематеријалног (Јовановић, 2012). Правна празнина у овом погледу је смањена усвајањем *Закона о агенцији за борбу против корупције*, а послови контроле постојања парламентарне инкомпатибилности поверени су Агенцији за борбу против корупције (Јовановић, 2012).

У процесу доношења одлука, **образовање, знање и професионално искуство** твораца политика може бити од изузетног значаја. Адекватна образовна позадина пружа творцима политика већу могућност да се разликује добар савет од лошег, и на тај начин могу бити у стању да се одупру притиску лобирања, преферирајући статус *quo* (Dreher & Jensen, 2013). Према Lee et al. (2011), знање се дефинише као оно што обликује веровања и покреће одлуке од стране политичких актера и мрежа. Jones, (2009), цитиран у раду Lee et al. (2011), дели изворе знања политичких актера неопходних за моделирање политика на: истраживања (креирање знања од стране стручњака у одређеној области), процесе (или искуство у увођењу пројеката или програма као извор знања за будуће политике), учешће грађана (директно учешће у генерисању знања за политике) и интердисциплинарност (генерисање знања кроз више извора, у комбинацији са навикама, традицијом, вредностима, професионалним искуством и стручношћу). Dreher & Jensen (2013) су тестирали да ли професионална и образовна позадина представника владе утиче на доношење одлука у вези са спровођењем реформи. Њихови резултати су показали да су реформе знатно чешће када политичари имају адекватно образовање и искуство. Иста група аутора тврди да су творци политика са предузетничким искуством снажни лидери и имају основно знање, док су обучени и образовани творци политика више рационални и мање емотивни у доношењу одлука. Међутим, треба нагласити да је ово истраживање било ограничено само на представнике владе у области економије. Слично као Dreher & Jensen (2013), Jones & Olken (2005) су пронашли позитивну корелацију између образовања лидера и стопе раста, док су Besley et al. (2011) закључили да политичари са вишим степеном образовања генеришу већу стопу раста. Mikosch & Somogyi (2009), цитирани од стране Dreher & Jensen (2013), сматрају да политички лидери који су образовани у области економије генеришу значајно ниже буџетске дефиците у односу на оне који су образовани у области права. Овакви закључци показују да није довољно бити само високо образован да би учествовао у доношењу политичких и стратешких одлука, већ да то

4. ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКА ОД СТРАНЕ ТВОРАЦА ПОЛИТИКА

учешће буде засновано на адекватном образовању, али и искуству твораца политика.

Како Светска банка истиче (WorldBank, 2005), „политичари са високим нивоом образовања су боље и компетентније личности за доношење одлука“. Међутим, не треба заборавити и либерално образовање, јер према Bloom & Rosovsky (2003), либерално образовање доприноси већој способности да се људи брзо прилагоде и одговоре на захтеве економске и друштвене средине. Предуслов за успешан развој и креирање политика су добро генерализована и специјализована знања, као и висок ниво критичког размишљања и комуникационих вештина. Мада, упитно је и колико база знања доносиоца одлука омогућава лоцирање тог знања у један шири друштвени и политички контекст.

У актуелном сазиву Скупштине Србије има укупно 250 посланика. Занимања актуелних народних посланика се могу видети у приложеној табели 4-5.

Табела 4-5. Занимања актуелних народних посланика (НСРС, 2018а)

Занимање	Број посланика
Друго	59
Економиста	48
Инжењер	31
Лекар	18
Пензионер	11
Политиколог	9
Правник	41
Предузетник	3
Професор	16
Професор универзитета	11
Студент	3

Највише заступљена занимања у тренутном сазиву Скупштине Србије су економисти, правници, инжењери, лекари и професори, док мањи проценат чине пензионери, професори универзитета, политиколози, предузетници и студенти. Од укупног броја, 23,48% чине остала занимања.

4.2.4 Политички контекст

Политички контекст се односи на све активности доносиоца одлука у вези са економском политиком, позицијама у парламенту, страначким притиском, изборима и политичким одборима. Економска политика једне државе обезбеђује оквире по којима творци политика тумаче реалност, скуп концепата и језик да опишу и разумеју проблеме политике. Идеје имају заиста значајну улогу у промени економске политике и зато у извесној мери творци политика делују као канали идеја и реагују на економске изазове (Goldfinch, 1999). Примери економске политике могу бити смањење јавне потрошње, смањење величине владе и промовисање малих фирми, повећање потражње субвенција у приватном сектору, пореске дебате и главне промене у „машинерији“ владе. Политички контекст такође обухвата и страначку опредељеност твораца политика.

Страначка опредељеност зависи од лојалности која је у вези са влашћу. Према Duverger (1954), странка представља формалну групу са стратешким циљем добијања парламентарне моћи тј. легитимне власти. С једне стране, творци политика могу бити у складу са политиком странке, ако је власт сама по себи циљ. С друге стране, политичари лако прелазе из странке у странку у складу са тим где је већа вероватноћа да достигну власт и већи утицај. Такође, ко жели да направи каријеру у оквиру странке мора показати висок степен посвећености како би достигао одговарајућу позицију у партији. У том случају, мотивација је један од важних покретача страначке лојалности. Појединци који се већ налазе на жељеној функцији могу бити мање лојални, јер нису више вођени политичком идеологијом или жељама.

Четврти чинилац политичког контекста је позиција твораца политика у парламенту. Одлуке које доносе творци политика могу зависити од тога да

ли су они део владе или нису тј. да ли су у коалицији или опозицији. Опозиција често напада власт, саботира иницијативе и, у складу са интересима, доноси одлуке.

Притисак у оквиру странке може имати значајан утицај на процес доношења одлука твораца политика. Одлука која се донесе не мора увек бити фаворизована од стране свих политичких чланова у оквиру исте странке. Циљеви, вредности и интереси различитих твораца политика варирају (Lammintakanen & Kinnunen, 2004). Међутим, коначна одлука која је произашла као став једне партије се пласира у јавност, иако око ње није увек постојао консензус. Међутим, они су у обавези да подрже такву политичку одлуку у јавности, што не значи да је увек у складу са њиховим личним убеђењима, идеологијом и ставовима.

Према Akirav (2014), комбинација жеље да буду поново изабрани је моћна мотивација за акције законодавца у парламентима. У демократском политичком систему поновни избори су од виталног значаја за политичаре, јер то може бити одраз адекватности одлука твораца политика које су постављене и пласиране у јавност (Bown et al., 2009). Такође, иста група аутора тврди да потребе бирачког тела имају снажан утицај на то како влада конструише политику. Како би политичка странка која је повезана са одређеним политичарем била поново изабрана, она мора добити одређен број гласова. На тај начин, њихово место на листи именованих ће завреднити место у парламенту. У том случају, члан парламента треба да задовољи локалне одборе странке како би био учињен делом локалне листе именованих, и на тај начин стекао прилику за (ре)избор (Thorikildsen, 2011). Вођени поривом за достизање моћи и победе, творци политика често доносе одлуке да се пре избора служе различитим стратегијама, као што су комуникативне способности, инспиративни говори и обећања (Pitman, 2012). Geys (2013) сматра да политичари пре избора често спроводе популарне промене у јавним политикама с циљем побољшања исхода гласања. Као резултат, различити концепти могу бити маркетиншки (зло)употребљени у њиховој промоцији и без поимања на прави начин. Предизборна трка и

победа понекад могу бити једина окупација твораца политика и политичара, занемарујући интересе јавности. Сматра се да су одлуке о политикама најтежа врста одлука које творци политика морају да донесу, јер могу имати директан утицај на гласаче (Thorkildsen, 2011). Стога, претпоставља се да (ре)избори представљају прилику да се задржи или придобије место у творби политика.

Шести фактор потенцијалног утицаја на процес доношења одлука су одбори. Одбори су помоћна радна тела Скупштине. Њихов задатак је да технички убрзају и олакшају скупштинску расправу, а у стручном погледу да олакшају народним посланицима учешће у расправи и одлучивању о питањима за која они нису професионално квалификовани (Јовановић, 2012). Према Закону о народној скупштини (Закон, 2010б, тачка 4 члан 27), „одбори су стална радна тела“. „На предлог радног тела председник Скупштине може ангажовати научне или стручне институције, као и научнике/стручњаке ради проучавања појединих питања из надлежности Скупштине“ (Пословник, 2009, Члан 43). О листи кандидата за чланове парламентарних одбора, народни посланици одлучују у целини, јавним гласањем, и већином гласова од укупног броја народних посланика (Пословник, 2009). Јовановић (2012) сматра да су одбори копија скупштинског пленума, а у расправама доминирају идеолошки и страначки, а не стручни ставови. Јовановић (2012) мисли да је проблем је у томе што одборе владини ресори доживљавају као конкуренцију и по правилу одбијају предлоге, сугестије и примедбе, иако се међу члановима одбора налазе појединци исте, ако не и веће, компетентности.

Извештаји одбора често нису јасни. Неисказан је јасан став мањине и већине и углавном се свде на став владиног представника. Сличног мишљења су и Pavlović & Stanojević (2012) јер сматрају да одбори Скупштине Србије имају релативно малу моћ приликом доласка законских предлога у Скупштину. Одбори углавном прате спровођење владине политике, извршавање закона, разматрају извештаје министарства, дају сагласност на поједине акте државних органа и подносе амандмане на предлоге закона.

4. ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКА ОД СТРАНЕ ТВОРАЦА ПОЛИТИКА

Актуелни списак одбора Скупштине налази се у табели 4-6. Одбор претреса одређене предлоге закона и других аката, као и амандмане на те акте, а затим, усваја одлуку коју у форми извештаја подноси Скупштини.

Табела 4-6 Актуелни одбори (НСРС, 2018б)

Одбори	Број чланова
Одбор за административно - буџетска и мандатно-имунитетска питања	17
Одбор за дијаспору и Србе у региону	17
Одбор за европске интеграције	17
Одбор за финансије, републички буџет и контролу трошења јавних средстава	17
Одбор за контролу служби безбедности	9
Одбор за Косово и Метохију	17
Одбор за културу и информисање	17
Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова	17
Одбор за образовање, науку, технолошки развој и информатичко друштво	16
Одбор за одбрану и унутрашње послове	17
Одбор за пољопривреду, шумарство и водопривреду	17
Одбор за права детета	24
Одбор за правосуђе, државну управу и локалну самоуправу	16
Одбор за привреду, регионални развој, трговину, туризам и енергетику	17
Одбор за просторно планирање, саобраћај, инфраструктуру и телекомуникације	17
Одбор за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва	17
Одбор за спољне послове	17
Одбор за уставна питања и законодавство	17
Одбор за заштиту животне средине	17
Одбор за здравље и породицу	17

4.2.5 Пројекти

Забринутост политичара око избора има значајан утицај на процес доношења одлука када се такмиче са другима системима. Biglaiser & Mezzetti (1997) тврде да ће више пројеката бити покренуто ако је политичар под ризиком од губитка будућих избора. Супротно томе, политичари код којих постоји већа вероватноћа да ће бити изгласани на изборима, немају тенденцију да усвоје више пројеката. Друго, ако политичар конкурише на тендер за организацију, а учествује већи број надлежних, веће су шансе да победи онај који је спреман да плати више од вредности пројекта. Biglaiser и Mezzetti (1997) објашњавају тај потез као сигнал бирачима који указује на то колико су им творци политика неопходни и важни.

Стога, закључујемо да пројекти често могу бити средство за постизање одређеног циља као што су позиција, победа на изборима или власт. На жалост, материјална средства која се добијају кроз учешће на пројектима често могу бити једини мотиватор када је у питању инфраструктура квалитета или било која друга област. Дакле, поставља се питање да ли могућност учешћа на пројектима, у области инфраструктуре квалитета или било које друге области, може имати утицај на одлуке твораца политика. Односно, да ли то значи да се такве иницијативе покрећу зато што се заиста схватају потребе друштва и привреде или је у питању само интерес. Досадашње иницијативе у вези са пројектима инфраструктуре квалитета налазе се у прилогу 3. Пошто се пројекти реализују кроз институције инфраструктуре квалитета, позиционирани су на мезо нивоу одлучивања.

4.2.6 Лоби групе

Савремени свет је данас тешко замислити без процеса лобирања који постоје у свим сферама живота. Узајамна зависност националне економије, укидање међународних граница и стварање јединственог европског тржишта су оквир у коме се стварају услови за лобирање (Kaščelan, 2009). Лобирање може бити драгоцен извор информација за творце политика, јер они који

нису само-заинтересовани могу направити избор адекватне политике зависно од њихове способности да извуку информативни део о правом стању света (Dreher & Jensen, 2013). Muller & Headey (1996) тврде да су лобисти други по реду најчешће именовани фактори који утичу на политику. Да би били успешни у покушају лобирања, одлуке твораца политика треба да буду у корист лобиста. Да би се ово догодило и лобисти треба да знају механизме који утичу на одлуке твораца политика (Thorkildsen, 2011). „То није само покушај да се утиче на изабране доносиоце одлука, већ и покушај да се утиче на сталне владине институције које служе изабраним политичким званичницима” (Naug & Korppang, 1997, стр. 236). Законодавна и извршна власт су најинтересантнија циљна група лобиста. У брошури под називом *Основи етике лобирања у Европској унији* (EU, 2018) лобирање се дефинише као „промишљена намера која има за циљ остваривање утицаја на доношење политичких одлука кроз различите облике заговарања интереса код оних који те одлуке доносе у име трећих лица, организација или група“. Са развојем капитала све је већа потреба за активним учешћем појединаца и компанија у процесу доношења одлука (Kaščelan, 2009). Детаљније о лобирању и поделама писао је Milutinović (2012).

4.2.6.1 Владајуће елите

У овом поглављу интересантно је посветити пажњу владајућим елитама као моћном невидљивом апарату сваке државе које можемо сврстати у подгрупу лобиста. Neilson (2001) у чланку под називом *"Подржана истраживања и њен утицај на јавну политику: Коришћења знања и процеси јавних политика"* сматра да су једини актери укључени у процес моделирања политике "политике елите" или они појединци који се сматрају „владиним званичницима“. Миладиновић (2009, стр. 58-59) у књизи *Елите распада* дефинише владајуће елите као „малобројне компактне и хомогене групе носилаца врхунских управљачких положаја у друштву које активно доминирају целокупним друштвом, каналишу проток информација и диктирају друштвене вредности путем масовних медија, образовног система и других облика јавног деловања“. Владајуће елите подразумевају групе као

што су интелектуалне елите, војне елите, политичке елите, економске елите итд. (Миладиновић, 2006). Њихова моћ се институционално не види, али она делује.

Имајући у виду улогу и сврху овог фактора, тешко је позиционирати њихово место у моделу одлучивања јер у зависности од интереса којима се воде, лобисти могу бити компаније, појединци али и агенције које заступају страну политику. Према Kaščelan-у (2009), доносиоци одлука дају потребне информације лобистима, али за узврат очекују од њих повратне информације о томе шта се дешава на терену међу бирачима и шта је то што се од њих очекује. У складу са тим, лобисти представљају народ, долазе у име корисника/потрошача, па се у концептуалном моделу одлучивања, позиционирају на микро нивоу.

4.2.7 Стручњаци

Према члану 43. Пословника Скупштине (Пословник, 2009), „председник Скупштине, на предлог радног тела, може да ангажује научне или стручне институције као и научнике и стручњаке, ради проучавања појединих питања из надлежности Скупштине“. Консултовање са стручном јавношћу сматра се важним делом рада твораца политика, поготову законодаваца. С обзиром да инфраструктуру квалитета у Србији прате четири већ поменута системска закона, важно је сагледати и овај фактор утицаја.

Приликом доношења одлука у једном од подпроцеса законодавства као што је развијање закона, Mooney (1991) и Webber (1987) сматрају да лица иза сцене, као што су научници и консултанци, представљају добар извор информација. Као што Mooney (1991) наводи, консултанци су лица која су запослена у приватним предузећима или су samozапослени, а који пружају саветодавне услуге на највишим нивоима власти, претражују и пишу извештаје за политичко саветовање.

Приликом оцене процеса израде закона у Македонији, Организација за Европску сигурност и сарадњу (2007) примећује да радне групе ретко

„отварају врата“ новим људима са новим идејама. Чак, када се консултују интересне стране, нема гаранције да ће њихово мишљење бити правилно разматрано приликом припреме коначног предлога. Слично томе, истраживачи са универзитета су посматрани као несавремени и као неко ко је искључен из праксе. Ну et al. (1995) су спровели истраживање како би утврдили ниво ангажованости факултета и научног особља у законодавним истраживачким пројектима. Резултати су показали да многе агенције за законодавно истраживање ретко користе услуге научника у истраживачким пројектима. Један од наведених разлога за то су неуклапање научника у временске оквири, недостатак разумевања и недовољно новчаних средстава. Услуге које су у мањој мери тражене од стручњака су неформални савети, консултације, презентовање пред одборима, кратки истраживачки извештаји и меморандуми. У оквиру истих истраживања, резултати су показали да се најчешће контактирају стручњаци из области економије, политички аналитичари и политиколози, а нешто у мањем проценту правници и професори у области здравства. Choi et al. (2005) тврде да научници и творци политика имају различите циљеве, ставове, језик, различито поимање времена и пут каријере. Њихов заједнички рад често резултује недостатком поверења и поштовања, различитим погледима на коришћење доказа и различитим одговорностима. Међутим, Lammintakanen & Kinnunen (2004) сматрају да знање које творци политика имају се ретко заснива на научним истраживањима, док је Weiss (1979) мишљења да ће творци политика ретко бити способни да цитирају проналаске специфичних студија које су утицале на њихове одлуке. Упркос томе, они имају осећај да им научна истраживања дају окриље за идеје и даља усмерења. Постоји много чланака и радова који цитирају Carlan-a (1979), наглашавајући значај интеракције између истраживача и твораца политика. Carlan (1979) тврди да творци политика, стручњаци и научници друштвених наука претпостављају да творци политика ретко примењују знања друштвених наука. Такође, он је приказао да је разлика између научне културе и културе корисника доводи до недостатка комуникације међу њима, сходно томе, и ниском нивоу коришћења знања у доношењу одлука.

У недавном истраживању у оквиру пројекта „Отворени парламент“, на тему „Како посланици доносе законе“, резултати интервјуа са српским посланицима, а слично наводима Ну et al. (1995), показују да су се у неким министарствима у Србији саговорници жалили да немају довољно средстава да плате стручњаке за савете, а неретко зависе од њихове помоћи. Насупрот томе, када говоримо о доношењу одлука о законима, нека министарства плаћају рад у радним групама за припрему закона (тако што стручњаке ангажује само министарство или међународна организација која подржава рад на датом закону). Спољни стручњаци углавном спроводе анализе, раде као стални или повремени саветници (сарадници), учествују у раду различитих радних група, заступајући ставове у складу са својим компетенцијама и уверењима. Ипак, након интервјуа посланика у Скупштини, спроведеног од стране *Отвореног парламента*, појединци су изјавили да посланици немају довољно стручне и административне подршке од стране скупштинских органа за припрему парламентарних расправа, чак и када су заинтересовани за ту врсту помоћи.

Узимајући у обзир да су научници и консултанци уједно и корисници у овом ланцу инфраструктуре квалитета, они се не воде искључиво политичким циљевима, већ заступају интересе домаћег тржишта кроз сопствено искуство и знање. Стога, стручњаци који могу имати одређени утицај на одлуке твораца политика се налазе на микро нивоу одлучивања.

4.2.8 Медији

Медији представљају скуп порука, слика и идеја које долазе из друштва и враћају се друштву (Gill et al., 2012). У новом добу дигиталне технологије и интернет комуникације, кампање социјалног маркетинга повећавају своје присуство и привлаче велико интересовање. Медијски стручњаци се слажу да су данас медији један од главних фактора у стварању и ширењу релевантних знања (Džihana & Volčič, 2011). Иста група аутора сматра да медији стварају поједностављене и лако разумљиве историје, не само интересантне за свакодневну употребу медија, већ и за политику, која их користи за своје

потребе, тренутну политичку сврху и за мобилизацију људских маса. Неретко, политичари користе медије да ставе поједине теме у први план (Војић, 2014).

Идеално, типски медији би требало да су репрезенти и агрегат јавног мишљења. Међутим, не треба изгубити из вида да медији често намећу мишљење, обликујући га према својим уверењима. У истраживању спроведеном од стране Petry (2007), подаци показују да 81% испитаника (савезних функционера) сматра да новински чланци представљају "важан" или "веома важан" показатељ јавног мишљења, самим тим, могу бити и важан улаз у процесе политичког одлучивања.

Место медија у моделу одлучивања треба да пружи одговор на то да ли су они извор информација за доносиоце политика и да ли се и на који начин користе у политичке сврхе. У контексту одражавања мишљења јавног мњења и корисника, медији су позиционирани на микро нивоу одлучивања.

4.2.9 Јавно мњење (јавно мишљење)

Јавно мњење и владина политика имају моћ да одређену ситуацију у друштву означе као проблем или актуелност и скрену пажњу јавности и твораца политика. Питање да ли јавно мњење обликује мишљење доносиоца одлука или они обликују јавно мњење, је равно питању ко је старији кокошка или јаје. „Однос мишљења твораца политика и политике може бити лажан резултат истовременог утицаја на обе стране од неког спољног фактора“ (Page & Shapiro, 1983, стр. 175). Творци политика би требало да доносе одлуке узимајући у обзир оба. Многи радови и истраживања су разматрали однос између мишљења јавног мњења, политике и доношења одлука (Погледати Irvin & Stansbury, 2004; Renn et al., 1993; Powlick, 1995; Monroe, 1998; Knecht & Weatherford, 2006). Творци политика који су интерперсонално оријентисани, више су усмерени на то како се њихове одлуке виде у друштвеном окружењу, самим тим су више прилагодљиви у ситуацији када доносе одлуке за „опште добро“ (Bown et al., 2009). Са једне стране, политичари, који придају мало значаја мишљењу јавног мњења, оптужени су

као „арогантни“, „без контакта“ или као они који „не слушају“ (Goot, 2005). Супротно мишљењу Goot-а (2005), творци политика могу користити статистику, бирачке податке и мишљење јавног мњења, на основу којих стварају и граде сопствено мишљење и доносе одлуке служећи се комуникационим стратегијама у својим говорима (Погледати Pitman, 2012; Habermas, 1984). Овакво уважавање захтева интересних стана је пожељно и у народу поздрављено, међутим, Stančetić (2013) истиче да већина информација које доносиоци политике приме, добијају се од других елита као што су новинари, вође интересних група, али не и осталих грађана. Petry (2007) је у свом истраживању поделио потенцијалне индикаторе јавног мишљења на: изабране званичнике, јавне консултације, резултате избора, истраживања спроведена ван владе, чланци из новина, људи које познајеш (пријатељи и колеге), фокус групе, истраживања спроведена унутар владе, лобисти, јавни протести и демонстрације, партијски активисти и радио емисије.

Ако поистоветимо творца политика са лидером у контексту доношења одлука и промовисања политика, према Goot (2005), истраживања јавног мњења могу изазвати преокрет у начину размишљања једног лидера, могу ојачати решеност да ураде оно што су он или она одувек намеравали или могу бити игнорисани, јер лидер не жели да их прихватити.

Није непознато да јавност због неповерења и лошег искуства није заинтересована да учествује у доношењу политичких одлука. Као део OECD (2009) извештаја под називом *Усмереност на грађане: Јавно ангажовање за бољу политику и услуге*, резултати су показали да постоји велики број разлога због којих народ не жели да учествује у стварању политика. Око 78% грађана је незаинтересовано за политику и план деловања владе, док 48% испитаника има низак ниво поверења у то како влада користи мишљење јавног мњења у процесима одлучивања. Као последица незадовољства и неповерења грађана, Lee et al. (2011) су описали трослојни приступ у електронској партиципацији (енг. *e-participation*), како би решили проблем неангажованости грађана у сфери политике. Они истичу три нивоа учешћа

јавног мњења: информисање, консултовање и оспособљавање где би апликација за профилисање политике и форум за визуелну дебату омогућио повезивање учесника у политици и просечном кориснику да буде информисан (енг. *Inform*), да размени знања и мишљење (енг. *Consult*) и да буде покретач иницијатива и идеја (енг. *Empower*). Овакво решење је неопходно узимајући у обзир чињеницу да политички системи и партије више реагују на интересе добро организованих, активних интересних група који имају приступ и комуникацију са владиним службеницима (Stančetić, 2013).

4.2.10 Корисници/потрошачи

Пре него што објаснимо улогу корисника у ланцу инфраструктуре квалитета, потребно је дефинисати и појаснити шта су то интересне и заинтересоване стране. Заинтересована страна је „особа или организација која може да утиче, да буде под утицајем или сматра да је под утицајем одлуке или активности“ (ISO, 2015). С друге стране, у стандарду ISO 26000:2010 (ISO, 2010), који даје смернице за друштвену одговорност, интересна страна је дефинисана као „појединац или група који имају интерес у некој активности или одлуци организације“ али су и важни покретачи политичких одлука тј. одлука донетих од стране твораца политика. Према овој дефиницији интересна страна није само крајњи корисник и онај који има контакт са производима и услугама на тржишту, већ и институције квалитета па и сами творци политика. Према стандарду SRPS ISO 9000:2015 (ISO, 2015), под корисником се подразумева свака „особа или организација која би могла да прими или прима производ или услугу који су за ту особу или организацију предвиђени или које оне захтевају“. Корисник једне организације може бити интерни и екстерни (Juran & Група, 1993). Сви људи или организације који користе и/или троше било који производ или користе услуге у Републици Србији (нпр. медицинске и лабораторијске услуге) као грађанин, произвођач, предузеће, увозник/извозник, дистрибутер, научна академска заједница, осигуравајуће друштво, арбитражно тело и остале организације у пољопривреди, рибарству и шумарству, представљају важну карику у

инфраструктури квалитета. Самим тим, као важни актери, потребе тих корисника потенцијално могу и требају утицати на одлуке које се доносе од стране твораца политика. Корисници имају корист од оцењивања усаглашености јер им пружа основ за избор производа или услуга. Они могу имати више поверења у производе који носе ознаку или потврду о усаглашености, који сведоче о квалитету, безбедности или другим жељеним карактеристикама“ (ISO, 2005).

Инфраструктура квалитета треба да пружи погодности за потрошаче кроз конкурентна тржишта, производе и услуге који према наводима *Chartered Quality Institute* (CQI, 2015):

- промовишу јасан избор и дају информације о производу или услузи,
- омогућавају поређење и помоћ у избору,
- помажу у спровођењу права, здравља и заштите безбедности и
- пружају увереност у поузданост и квалитет.

У оквиру концептуалног модела, корисници заузимају место у микро нивоу одлучивања.

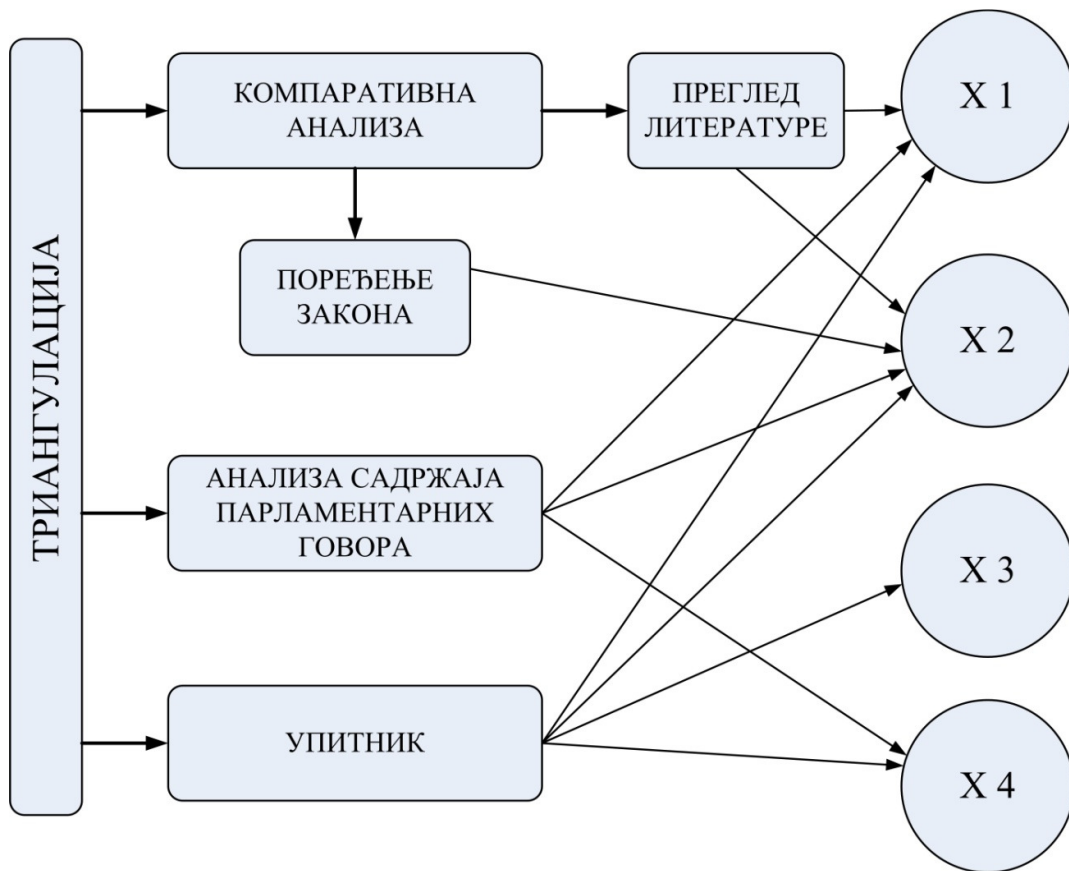
4.2.11 Невладине организације

Већина невладиних организација добија финансијску помоћ из буџетских средстава, најчешће кроз различите пројекте (локално или из иностранства). „Невладине организације су важан канал путем којег се грађани укључују у процесе одлучивања и узимају учешће у јавним пословима“ (Komnenić, 2012). Творци политика омогућавају приступ овим организацијама у креирању политика, јер за узврат добијају корисне информације (Tallberg, 2018). Као такве, ове организације могу имати одређени утицај на политичке одлуке било локалног или националног карактера.

5. СПРОВОЂЕЊЕ ИСТРАЖИВАЊА

5.1 Методологија истраживања

Триангулација је методолошки принцип који је уведен у квалитативне друштвене науке у касној фази као вишеструка мера (Погледати Fosco & Bray, 2016; Кос & Воз, 2014). Зарад јачања тачности резултата, ова метода интегрише различите аналитичке перспективе за достизање истог одговора (Archibald, 2015). С циљем доказивања хипотеза, у дисертацији су комбиновани резултати упитника, анализе садржаја парламентарних расправа и компаративне анализе (Слика 5-1).

Слика 5-1. Триангулација и хипотезе

5.1.1 Компаративна анализа

Да би изградили заједничку платформу за проучавање процеса креирања политика у различитим областима у земљама Централне и Источне Европе, пре и након приступања ЕУ, развијен је оквир за компаративну анализу креирања политика у овим земљама (Табела 5-1). Табела 5-1 је настала као резултат обимног истраживања литературе и пружа генерализовано знање и искуство у одређеним областима. Фокус је био на младе пост-транзицијске земље Централне и Источне Европе, ослањајући се на претпоставку да због процеса придруживања ЕУ пролазе или су пролазили кроз сличан процес административних промена. У контексту преношења законодавства ЕУ у земље Централне и Источне Европе, у периоду пре и после приступања, указано је на проблеме са којима се ове државе суочавају:

- а) Законска апроксимација без модификације;
- б) Недостатак искуства, знања и стручности;
- в) Усвајање закона ЕУ по хитном поступку.

а) Законска апроксимација без модификације. Недавни круг проширења ЕУ са укључивањем нових држава чланица, углавном из Централне Европе, Источне Европе и Балкана, привукла је изузетну пажњу у академској литератури и у политичким расправама (Koutalakis, 2010). Постоји значајан број радова и докумената на тему изазова са којим се суочавају предприступне земље Централне и Источне Европе. Најзаступљенији проблеми описани су као „површна европеизација“ (Bugarić & Kuhelj, 2015; Musa & Petak, 2015), Потемкинова села (Jacoby, 1999), ефекат „гуменог штамбиља“ (Mikulova, 2013), „форма без материје“ (Bugarić, 2015), „празна шкољка“ (Dimitrova, 2010) или „свет мртвог слова“ (Falkner, 2010). Међутим, одређене земље кандидати се још увек нису суочиле са неким од ових ефеката, јер је то у великој мери каснији феномен који постаје очигледан у земљама након учлањења. Пре приступања европској заједници, преговори почињу припремном фазом или прегледом правне тековине који спроводи Комисија, након чега следи усвајање основног законодавства ЕУ.

Табела 5-1 Заједнички проблеми приликом хармонизације закона ЕУ

Државе	Законска апроксимација без модификације	Недостатак искуства, знања и стручности	Усвајање закона ЕУ по хитном поступку
Словенија	(Bugaric & Kuhelj, 2015) (Bugarič, 2015) (Krašovec & Johannsen, 2016)	(O'Brennan & Raunio, 2007) (Zajc, 2005)	(Newman & Denza, 1999) (Rommetvedt et al., 2009) (Kopecký, 2005) (Zajc, 2005)
Мађарска	(Treib & Falkner, 2007) (Falkner, 2010) (Mikulova, 2013)	(Wright, 2013) (Williams, 2001) (Ágh, 1999)	(Wright, 2013) (Apostolides, 1998) (Korkut, 2010) (Newman & Denza, 1999)
Чешка Република	(Kabele & Linek, 2004) (Šik, 2011) (Falkner, 2010)	(Šik, 2011) (Král & Bartovic, 2010)	(Newman & Denza, 1999) (Malová & Haughton, 2002) (Apostolides, 1998)
Словачка	(Treib & Falkner, 2007) (Falkner, 2010)	(Král & Bartovic, 2010)	(Láštic, 2007) (Haughton, 2007) (EC, 1999)
Пољска	(Dąbrowski, 2011) (Karaczun, 2005) (Czernielewska et al., 2004) (Kaminska, 2010)	(Lazowski, 2001) (Karaczun, 2005) (Koutalakis, 2010)	(Apostolides, 1998) (Newman & Denza, 1999) (Lazowski, 2001)
Бугарска	(Nikolova, 2006) (Giatzidis, 2004) (Trauner, 2009) (Şurubaru, 2013)	(Karamfilova, 2005)	(O'Brennan & Raunio, 2007) (Spendzharova, 2003) (Papadimitriou & Gateva, 2009)
Румунија	(Gallagher, 2009) (Haughton, 2011) (Şurubaru, 2013) (CRPE, 2010)	/	(Spendzharova, 2003) (Mendelski, 2015) (Papadimitriou & Gateva, 2009)
Хрватска	(Musa & Petak, 2015) (Ashbrook, 2010)	/	(Škrabalo, 2012) (Taylor, 2015) (Bartlett & Samardžija, 2000) (Vidačak & Škrabalo, 2014)
Македонија	(Walsh, 2013) (Risteska, 2013)	(Elbasani, 2013) (Penev, 2009) (Kremer & Sjostrand, 2013)	(EC, 2015) (Walsh, 2013) (Risteska, 2013)
Црна Гора	/	(EC, 2010)	(EC, 2010) (Vladeva, 2015)

* „/“ Подаци нису пронађени

Přibáň (2007) тврди да су национални парламенти који су фаворизовали глатки интегративни процес без адекватне политичке расправе, механички донели већину предлога усклађујући националне законе са правним оквиром ЕУ. Оваква појава је позната као феномен "проточног бојлера" или "добро подмазане машине". Осим тога, Berry & Baybeck (2005) сматрају да ће државе врло вероватно усвојити законе својих политички, демографски и економски сличних суседа. Међутим, творци политика заборављају да усклађивање законодавства свакако није тривијалан подухват с обзиром на разлике у економском развоју, традицији, језицима и култури јер, како објашњава Katchanovski (2000), ове разлике су врло значајне. Његова квантитативна студија показује да културни индекс и историјско искуство имају најјачи ефекат на раст, економску реформу, политику стабилизације макроекономије и корупцију. Потребна је доместикација, јер без развоја перцепције о домаћим потребама и мобилизације домаћих учесника и агената развоја политике, примењивање таквих политика би било озбиљно угрожено (Tews, 2009).

б) Усвајање закона ЕУ по хитном поступку. "Временски притисак и низ потребних реформи понекад доводе до механичког и брзог попуњавања празнина, без претходног вредновања утицаја и јасне стратегије за реформу" (Nikolova 2006, стр. 402). Према мишљењу Naughton-а (2007, стр. 236), „брзи механизми (енг. *fast-track mechanisms*) заобилазе уобичајне процедуре демократских процеса, будући да су земље кандидати приморане да прихвате пуно нових закона у кратком временском периоду". Због тога, у многим погледима, политике ЕУ у суседству нису нужно биле блиско прилагођене потребама, способностима и приоритетима партнерских држава.

в) Недостатак искуства, знања и стручности. Поред временског ограничења, O'Brennan & Raunio (2007) сматрају да су оскудни ресурси и недостатак обуке и знања још један проблем са којима се суочавају земље приликом преношења законодавства ЕУ. Сличне проблеме запажа и Zajc (2005) у Словенији и Kremer & Sjostrand (2013) у Македонији, јер народни

посланици немају довољно знања, искуства и рутине за несметани пренос европских политика.

У прилог Хипотези II, спроведена је и компаративна анализа закона о акредитацији у Србији, Црној Гори, Хрватској и Босни и Херцеговини. За потребе ове анализе, коришћен је програм за поређење докумената у оквиру *Adobe Acrobat Pro* (Детаљније у Прилогу 4).

5.1.2 Анализа садржаја парламентарних расправа

Као део триангулације примењена је квалитативна метода анализе садржаја парламентарних расправа. Ова метода анализе садржаја се широко примењује у политичким говорима да би се проценило у којој мери су присутне емоције (De Castella et al., 2009) или да би се анализирале визије, веровања, аспирације (Pitman, 2012) и перцепције твораца политика (Coffey, 2005). Квалитативна анализа садржаја залази дубље у материјал и може открити оно што се често губи у квантитативним анализама, као што су значења метафоре или мишљења (Vrugan, 2016). Анализа расправа на тему закона је „откривање“ у погледу тога како се квалитет разматра у датој демократији (Baker et al., 2015).

За потребе анализе, генерисани су подаци из отворених извора података тј. стенографских бележака парламентарних расправа Скупштине у периоду од 2009 до 2015. године. Од 266 говора на обједињеним расправама, детаљно је анализирано 35 говора на тему системских закона НИК-а, укључујући говоре предлагача закона, министара и посланика. Извор података био је веб сајт пројекта под називом *Отворени парламент* подржан од стране Америчке агенције за међународни развој.

5.1.3 Упитник

Истраживање је спроведено у периоду од маја до новембра 2016. године. Група питања је направљена на основу сублимације кључних фактора који утичу на доношење политичких одлука (Табела 4-4). Упитник је направљен у

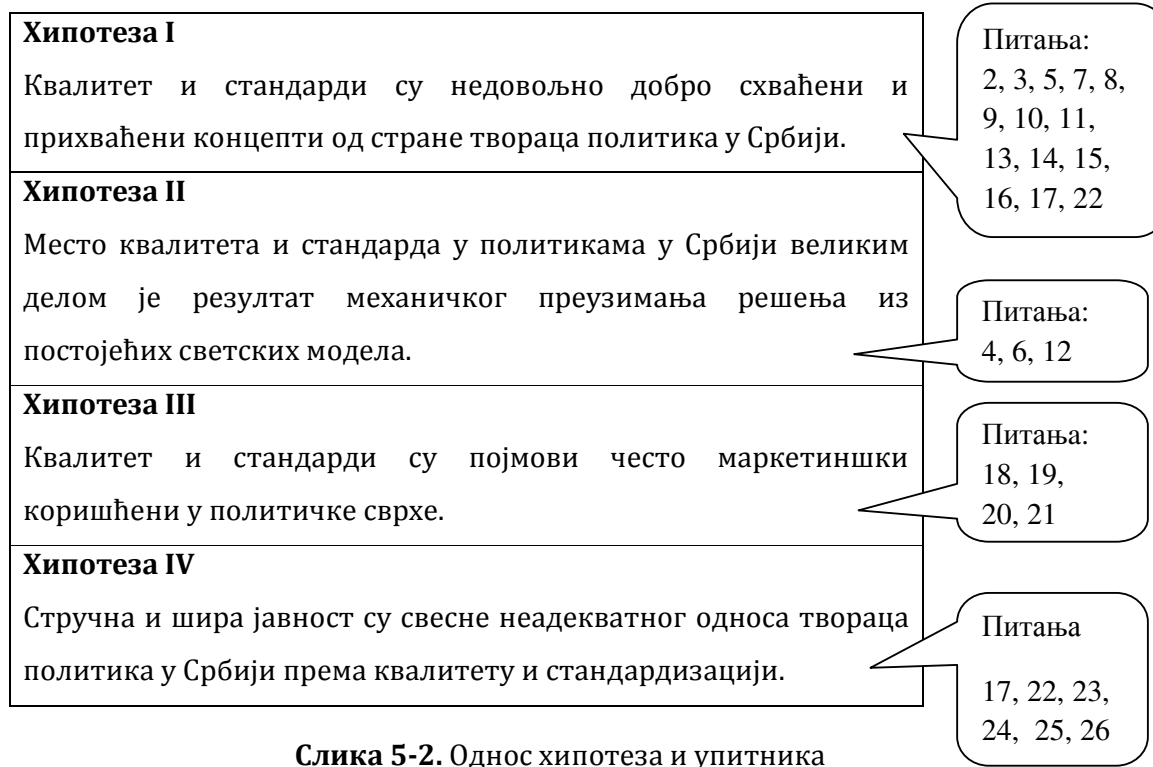
електронској форми (*Google* форма упитника) и из угла испитаника садржи 25 затворених питања и једно опционо отворено питање. Међутим, кроз статистичку обраду података може се приметити да упитник заправо има 89 питања, јер поједина питања могу да се декомпонују (енг. *multiple choice grid*). Упитник се састоји из два дела. Први део садржи седам питања демографске природе, а други део је комбинација питања која се односе на утицајне факторе на сва три нивоа одлучивања (макро, мезо и микро). Просечно време потребно за попуњавање упитника је 20 минута.

Водећи се препорукама аутора Dolnicar & Gruen (2014), Rossiter (2011) и Dolnicar (2013), у анкети је коришћена четворостепена Ликертова скала (1 – у потпуности се не слажем; 4 – у потпуности се слажем). Према мишљењу ових аутора, средњи одговор на скали (енг. *midpoint*) представља супститутор за одговоре „не знам“, „никада нисам размишљао/ла о томе“, „неодлучан сам“ или „немам став/мишљење“ (Raaijmakers, 2000; Onwuegbuzie & Daniel, 2002). Заокруживањем средњег одговора на скали, добијамо индиферентне одговоре који не додају велику вредност истраживању, а представљају опасност од губитка информација. Alreck & Settle (1985) сматрају да када мишљење није чврсто, смањује се поузданост резултата. Зато, петостепена скала са средњим одговором представља прихватљиву алтернативу уколико се испитаници осећају немоћно да дају одговор. На основу реченог, а по угледу на рад Perona-Garcelán et al. (2016), урађена је Кронбах алфа анализа (енг. *Cronbach's alpha*) за поузданост коришћене скале у упитнику (Табела 5-2). На овај начин се прикупљају подаци на интервалној скали или скали односа. Резултати у табели показују висок степен поузданости коришћене скале. С циљем утврђивања могућих двосмислености или нејасноћа, упитник је преиспитан кроз консултације са осам стручњака (колега) из области менаџмента квалитета и стандардизације. Након примењених сугестија, анкета је модификована и приређена за слање. Анкета је приказана у Прилогу 5. Ради отклањања нејасноћа у питањима, уведене су и додатне дефиниције у заградама за оне појмове за које се претпоставило да могу бити неразумљиви испитаницима,

јер их можда препознају под другачијим именом или су термилошки другачије означени. На Слици 5-2 и Слици 5-3 је приказан однос питања из упитника са концептуалним моделом и хипотезама.

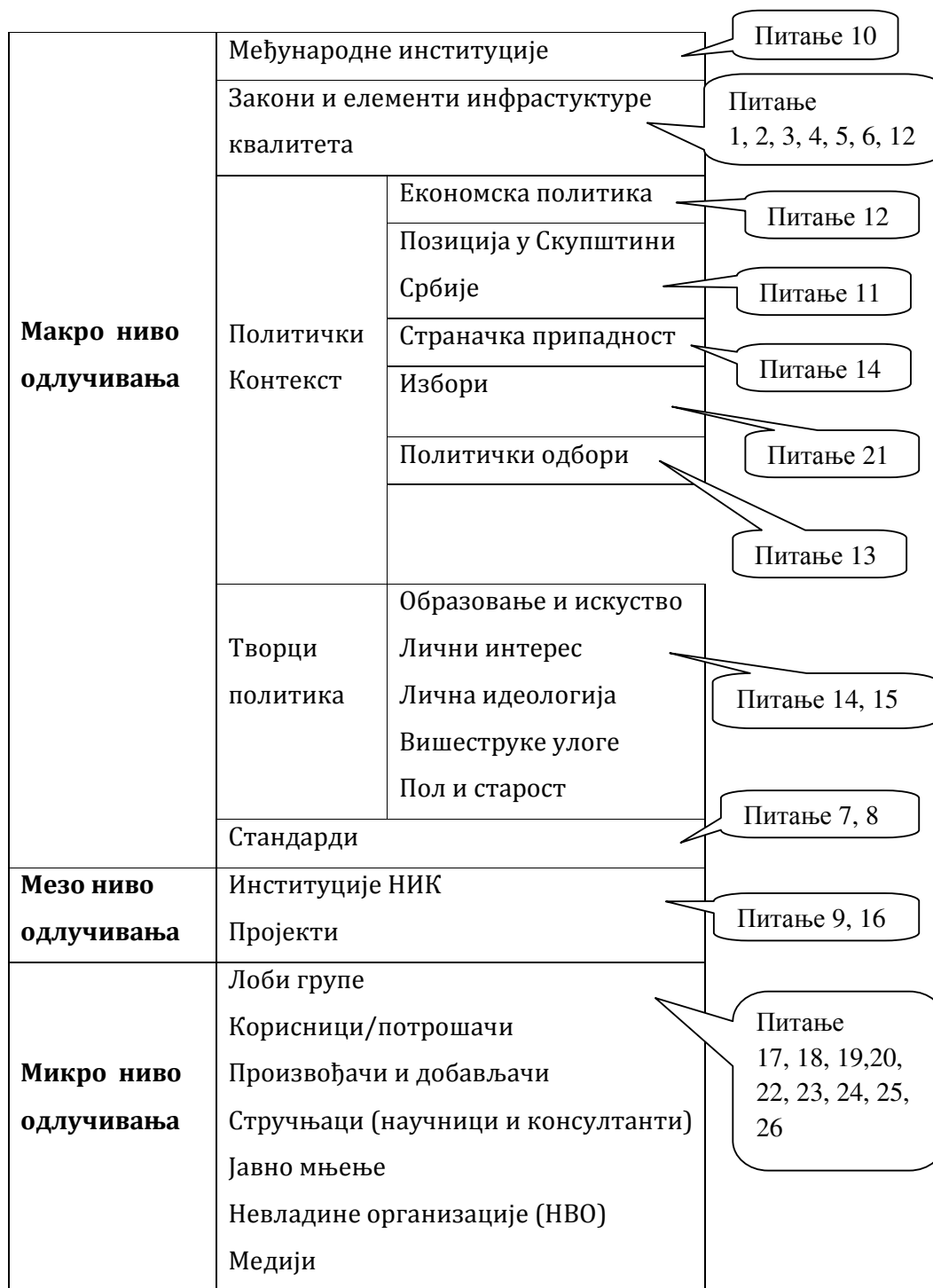
Табела 5-2 Поузданост скале

Групе питања	Број питања	Кронбах алфа
Закони инфраструктуре квалитета	6	0.905
Концепти у вези са инфраструктуром квалитета	6	0.923
Користи од успостављене инфраструктуре квалитета	6	0.875
Институције инфраструктуре квалитета	7	0.911
Позиције у Парламенту	4	0.714
Разматране ставке у вези доношења политика	6	0.892
Утицајни фактори (политички контекст)	8	0.701
Утицајни фактори (макро ниво)	6	0.674
Употреба терминологије	8	0.817
Интересне стране	9	0.926

Слика 5-2. Однос хипотеза и упитника

5. СПРОВОЂЕЊЕ ИСТРАЖИВАЊА

Слика 5-3. Однос модела и упитника

Што се тиче статистичке анализе података, коришћена је Хи-квадрат тест табела контингенције (енг. *The Pearson Chi-Square test*) (X^2 тест) и Mann-Whitney (MW) тест, при чему је p вредност мања од 0.05 сматрана статистички значајном.

5.1.3.1 Опис узорка

Nevo (1985) сматра да добар алат за вредновање који даје кредибилитет евалуацији је мишљење стручњака. Водећи се мишљу овог аутора, циљна група за истраживање су били стручњаци у области менаџмента квалитета и стандардизације у Србији (научници, инжењери, истраживачи и практичари), који поседују професионално и специјализовано знање у области менаџмента квалитета и сродних области. Од 2885 стручњака којима је анкета дистрибуирана на *e-mail* адресе и путем LinkedIn-а (Табела 5-3), 502 стручњака је успешно попунило упитник. Ефективна стопа одговора износи 17.4%, што је у складу са истраживањима аутора Kilic et al. (2015), Carter (2017), Homburg et al. (2015) и Graca et al. (2015).

Табела 5-3. Извор података

Извор података	Број стручњака
База дипломираних студената Факултета организационих наука, Студијска група Менаџмент квалитета и стандардизација (2007-2016)	1328
LinkedIn	908
Конференције, округли столови и састанци	649
Укупно	2885

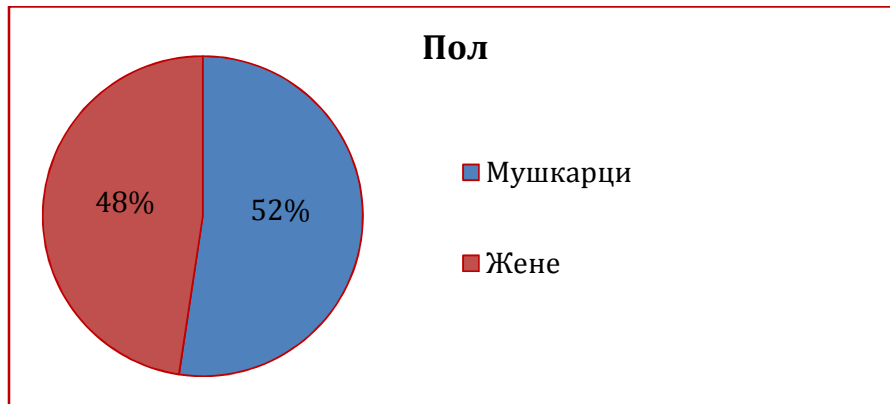
LinkedIn

LinkedIn послује преко веб страница са више од 364 милиона чланова у преко 200 земаља и територија и умногоме се користи као извор података у различитим истраживањима (van de Ven et al. 2017; Korzynski, 2015; Tzafrir et al. 2015). Кључне речи које су коришћене за потребе претраживања путем

5. СПРОВОЂЕЊЕ ИСТРАЖИВАЊА

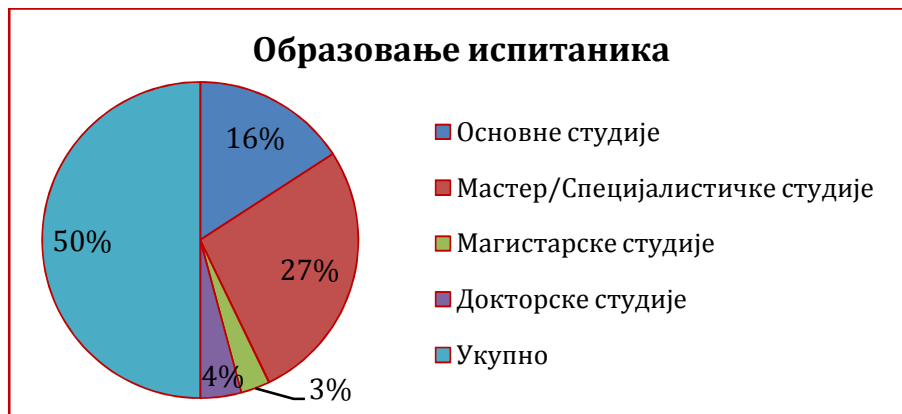
LinkedIn мреже су *квалитет*, *ИСО*, и *стандард*. Поред менаџера квалитета, највећи број радних места која су се појављивала приликом претраживања су у свом називу имала реч обезбеђивање квалитета (енг. *quality assurance*), управљање квалитета (енг. *quality control*) и инжењер за квалитет (енг. *quality engineer*).

Истраживање је обухватило 263 мушка и 239 женских испитаника. На слици 5-4 приказана је расподела испитаника према полу. Може се закључити да у узорку не постоји значајна разлика у заступљености пола (52.4% мушкараца и 47.6% жена).

Слика 5-4 Заступљеност полова испитаника у узорку

Подаци о степену образовања испитаника приказани су на Слици 5-5.

Слика 5-5 Степен образовања испитаника

5. СПРОВОЂЕЊЕ ИСТРАЖИВАЊА

С обзиром да су циљна група стручњаци, најнижи степен образовања су основне академске студије. Стога, у узорку има највише испитаника са завршеним мастер/специјалистичким академским студијама (54%), затим 31.7% са завршеним основним академским студијама, 6% магистра и 8.4% доктора наука. Највећи број испитаника су по струци инжењери организационих наука (Студијска група Менаџмент квалитета и стандардизација 36.1% и остале студијске групе 8.4%), затим машински инжењери (14.5%), технолози (14.3%), електроинжењери (6%) и економисти (4%) (Табела 5-4). Према области у којој раде, највећи број испитаника је из области индустрије (34%) и консалтинга (16.9%), а најмањи број из области здравства (2.6%) и пољопривреде (1%) (Табела 5-5).

Табела 5-4 Струка испитаника

Струка испитаника	Број	Процент [%]
Машински инжењер	73	14.5
Електроинжењер	30	6.0
Технолог	72	14.3
Инжењер организационих наука	42	8.4
Инжењер организационих наука (Менаџмент квалитета и стандардизација)	181	36.1
Економиста	20	4.0
Остало	84	16.7
Укупно	502	100

Табела 5-5 Област рада испитаника

Област рада	Број	Процент [%]
Наука и образовање	43	8.6
Консалтинг	85	16.9
Индустрија	171	34.1
Енергетика	19	3.8
Јавна управа	25	5.0
Здравство	13	2.6

5. СПРОВОЂЕЊЕ ИСТРАЖИВАЊА

Област рада	Број	Процент [%]
Грађевинарство	19	3.8
Пољопривреда	5	1.0
Инфраструктура квалитета	31	6.2
Други	91	8.1
Укупно	502	100.0

Подаци о годинама радног стажа испитаника, као и радног стажа у области менаџмента квалитета и стандардизације, приказани су у табелама 5-6 и 5-7.

Табела 5-6 Укупно радно искуство

Радно искуство	Број	Процент [%]
<1	33	6.6
[1-5]	169	33.7
[6-10]	103	20.5
[11-15]	54	10.8
[16-20]	49	9.8
[21-25]	33	6.6
[26-30]	22	4.4
>31	39	7.6
Укупно	502	100

Године радног стажа у обе табеле су груписане у осам категорија. Прву категорију чине испитаници са радним искуство до годину дана, другу између 1 и 5 година, трећу између 6 и 10 година, четврту између 11 и 15 година, пету од 16 до 20 година, шесту између 21 и 25 година, седму од 26 до 30 година и последња категорија је преко 31 годину радног искуства. У табели 5-7 је придодата категорија „без радног искуства“.

Табела 5-7 Радно искуство у области менаџмента квалитета и стандардизације

Радно искуство	Број	Процент [%]
<1	71	14.1
[1-5]	155	30.9
[6-10]	116	23.1
[11-15]	45	9.0
[16-20]	32	6.4
[21-25]	19	3.8
[26-30]	11	2.2
>31	6	1.2
Без радног искуства	47	9.4
Укупно	502	100

Резултати показују да највећи проценат испитаника има између 1 и 5 година укупног радног стажа (33.7%) и између 6 и 10 година радног стажа (20.5%). Што се тиче радног стажа у области менаџмента квалитета и стандардизације, резултати су врло слични. Укупно 30.9% испитаника има између 1 и 5 година искуства у квалитету, а 23.1% између 6 и 10 година искуства. Највећи број стручњака ради у приватном сектору (76.5%) (Табела 5-8).

Табела 5-8 Сектор у којем раде испитаници

Сектор	Број	Процент [%]
Државни	118	23.5
Приватни	384	76.5
Укупно	502	100.0

6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

6.1 Фактори који утичу на перцепцију твораца политика у области НИК-а у Србији

Служећи се генеричким факторима утицаја, у истраживању које је спроведено међу стручњацима за квалитет, постављена су питања која се односе на ниво утицаја појединих фактора на поимање и иницијативе твораца политика у области инфраструктуре квалитета. Резултати су приказани у табели 6-1.

У оквиру политичког контекста, када је у питању позиција у Скупштини, интересантно је издвојити да 78% стручњака за квалитет у Србији сматра да посланици у опозицији имају најмањи утицај на иницијативе твораца политика у области инфраструктуре квалитета, док највећи утицај имају постављена и стручна лица у министарствима (75% и 71%).

Када су у питању карактеристике твораца политика, већина се слаже да пол дефинитивно нема велики утицај на активности и одлуке твораца политика (83%), за разлику од стручног образовања (86%), радног искуства (79%), личне идеологије (77%), општег образовања (75%) и страначке припадности (70%).

На микро нивоу одлучивања, према мишљењу стручњака, најмањи утицај има јавно мњење (61%). Са друге стране, лоби групе (81%), међународно финансиране НВО (69%), стручњаци/научници (64%) и медији (61%) су означени као фактори са високим утицајем. Што се тиче мезо нивоа одлучивања, могућност за добијање међународних инвестиција/пројеката у области инфраструктуре квалитета се показало као фактор са значајним утицајем на политичке иницијативе (73%).

Табела 6-1. Фактори који утичу на иницијативе и поимање НИК од стране
твораца политика у Србији

Ниво одлучивања	Фактори који утичу на перцепцију и иницијативе твораца политика у области инфраструктуре квалитета у Србији		Не утиче [%]	Утиче [%]	
МАКРО	Услови за приступ СТО и ЕУ		24	76	
	Политички контекст	Позиција у Скупштини	Посланик владајуће коалиције	48	52
			Посланик опозиције	78	22
			Постављена лица у министарствима	25	75
			Стручна лица у министарствима	29	71
			Ресорни одбори Скупштине	49	51
	Опште образовање		25	75	
	Стручно образовање		14	86	
	Радно искуство		21	79	
	Године старости		55	45	
	Пол		83	17	
	Лична идеологија		23	77	
	Лични интерес		43	57	
	Странацка припадност		30	70	
МЕЗО	Пројекти		27	73	
МИКРО	Лоби групе		19	81	
	Стручњаци и научници		36	64	
	Медији		39	61	
	Јавно мњење		61	39	
	Локално финансиране НВО		49	51	
	Међународно финансиране НВО		31	69	

6.2 Активности твораца политика у Народној скупштини Републике Србије

Према правилима ЕУ (енг. *new good's package*), закони инфраструктуре квалитета у Србији представљају законску основу за усвајање и примену техничког законодавства који се састоји од а) *Закон о акредитацији* б) *Закон о стандардизацији*, в) *Закон о метрологији* и г) *Закон о техничким захтевима за производе и оцењивање усаглашености*. Према подацима са званичног сајта Скупштине (НСРС, 2018б), први системски закони инфраструктуре квалитета у Републици Србији (*Закон о стандардизацији* и *Закон о техничким захтевима за производе и оцењивању усаглашености*) усвојени су 2009. године. Исте године, Скупштина је одржала 30 седница у укупном трајању од 164 дана са 328 тачака дневног реда. Број поднетих предлога закона је био 316. Укупан број поднетих амандмана је био 11.923 и то од Владе (70), одбора Скупштине (210), народних посланика (11635) и остали (8). У 2010. години, укупан број одржаних седница је био 21, од тога, број поднетих предлога закона је био 207, а амандмана укупно 4.096, од тога: Влада (59), одбори Скупштине (157), народних посланика (3874) и остали (6) (Табела 6-1). Исте године усвојени су *Закон о метрологији* и *Закон о акредитацији*. У наставку, анализиране су активности твораца политика у Скупштини 2009. и 2010. године, почев од садржаја дневног реда до стенографских бележака парламентарних расправа о законима инфраструктуре квалитета.

У табели 6-2 приказани су основни подаци о броју поднетих и објављених закона као и амандмана од 2007 до 2012. године. У јуну 2015. године усвојен је *Закон о изменама и допунама закона о стандардизацији*, а 24. фебруара 2016. године усвојен је нови *Закон о метрологији*.

Табела 6-2. Активности у Скупштини (2007-2012) (НСРС, 2018б)

Године	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Активности						
Број поднетих предлога закона	149	186	316	207	209	239
Број амандмана	1.362	1.414	11.923	4.096	4.927	1.188
Број закона објављених у Службеном гласнику РС	72	48	265	260	205	130

У 2008. години Владу Републике Србије формирале су странке листе „За европску Србију“, тако да је експанзија предлога и доношења закона у 2009. години била очекивана и у складу са идеологијом владајућих странака. Оне су понудиле грађанима „визију боље, успешније, модерне, европске Србије“, а један од основних начела владајуће странке у том периоду је био „укључење у Европу у којој странка види место Србије“ (ДС, 2015). У том правцу, Влада Републике Србије од 2008. године је покушала да хармонизује што већи број закона, како би отворила врата ЕУ и постигла тада постављени циљ да се приступи ЕУ у 2014. години. Србија је званично поднела захтев за чланство у ЕУ 2009. године (ЕС, 2018). На путу евроинтеграција, Србија је у обавези да у периоду придруживања и хармонизације преузме преко 22.000 европских закона и прописа, од којих значајан део представља тзв. техничко законодавство које прати преко 18.000 европских стандарда и преко 4.500 европских хармонизованих стандарда (Јакшић, 2007). У прилог томе иде и податак, дат у поглављу *Европски стандарди* (поднаслов Слободно кретање робе), да је према документу *European partnership for Serbia* неопходно (Евгора, 2008):

- наставити усаглашавање закона који регулишу стандардизацију, атестирање, метрологију, акредитовање и оцену усаглашености с европским стандардима;

6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

- наставити са усвајањем европских стандарда и основати национално координационо тело за инфраструктуру квалитета, надлежно за јачање целе ове области;
- успоставити структурисану тржишну контролу и обезбедити одговарајућу координацију међу телима надлежним за контролу тржишта;
- прилагодити трговински режим и одговарајуће законе тако да буду у складу с обавезама које проистичу из СТО, споразума о стабилизацији и придруживању с ЕУ (ССП) и СЕФТЕ-е.

Генерално гледано, највећи број усвојених закона био је 2009. и 2010. године (Smigic et al., 2015), а дневни ред Скупштине најчешће је садржао предлоге закона из такозване „европске агенде“. Активности посланика на дан гласања у целости на законе инфраструктуре квалитета су дати у табели 6-3. Може се уочити да од укупног броја присутних посланика већина је гласала за усвајање приложених закона.

Табела 6-3. Резултати гласања у целости – Закони НИК-а

Закон	Број присутних	„ЗА“ се изјаснило
Закон о метрологији (2010)	127	117
Закон о акредитацији (2010)	129	126
Закон о стандардизацији (2009)	127	125
Закон о теничким захтевима за производе и оцењ. усаглашености (2009)	127	123
Закон о изменама и допунама Закона о стандардизацији (2015)	162	161
Закон о изменама и допунама Закона о метрологији (2016)	159	148

6.3 Тестирање хипотеза

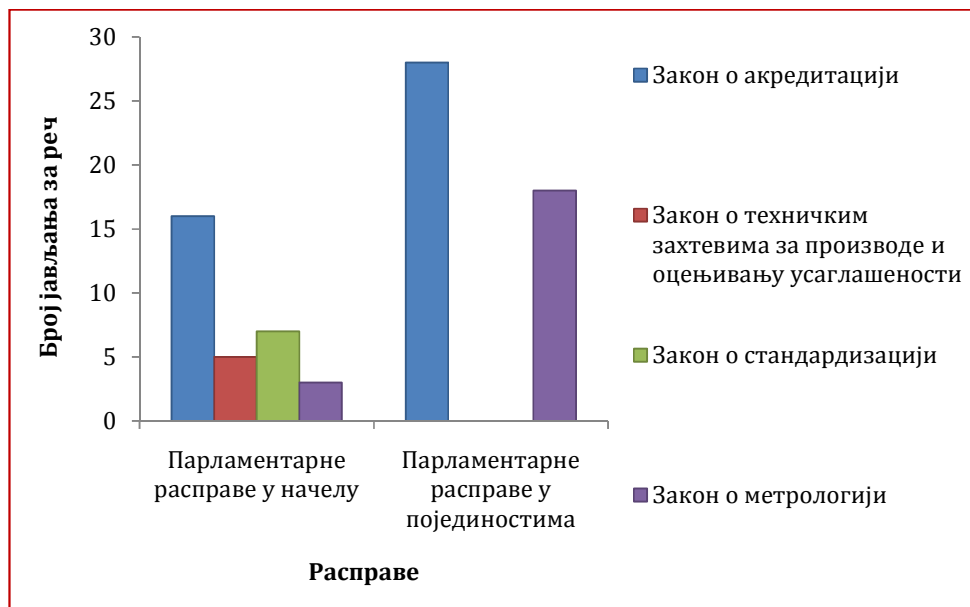
У циљу тестирања и доказивања појединачних хипотеза, резултати истраживања ће бити представљени као комбинација примењених техника, алата и метода у оквиру триангулације. Сви цитирани наводи посланика који су коришћени у доказивању хипотеза су презузети из стенографских бележака са сајта *Отвореног парламента* (OtvoreniParlament, 2019).

6.3.1 Тестирање Хипотезе I

Хипотеза I: Квалитет и стандарди су недовољно добро схваћени и прихваћени концепти од стране твораца политика у Србији

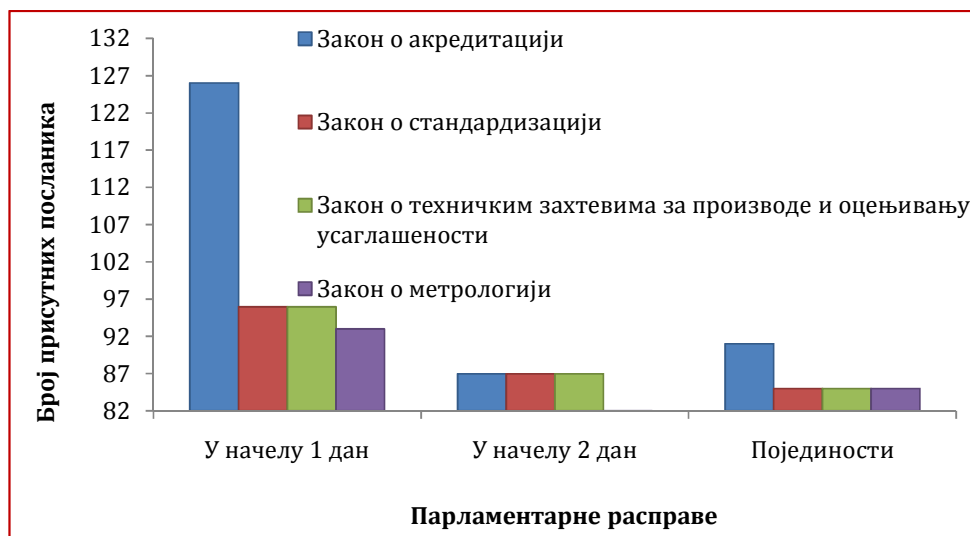
Како би се утврдило који је закон инфраструктуре квалитета имао највећу пажњу од стране твораца политика и како би се покушало одговорити на задату хипотезу, анализиран је укупан број активности тј. јављања у парламентарним расправама (у начелу и појединостима) на поменуте законе. На основу стенографских бележака анализираних са сајта *Отвореног Парламента*, направљен је графички приказ активности народних посланика, када су у питању закони инфраструктуре квалитета који су се нашли на дневном реду Скупштине. У расправама о законима у начелу, међу законима НИК, навећи број јављања је био у вези са *Законом о акредитацији*. Слична ситуација се поновила на расправи о законима у појединостима. *Закон о акредитацији* и *Закон о метрологији* су имали највећи број заинтересованих посланика, док *Закон о стандардизацији* и *Закон о техничким захтевима за производ и оцењивању усаглашености* нису имали ни једно јављање за расправу у појединостима. Према броју јављања за реч, *Закон о акредитацији* је привукао највећу пажњу посланика што доводи до закључка да су посланици можда препознали кровну улогу поменутог закона у хоризонтално правном овиру инфраструктуре квалитета (Слика 6-1). Закони о стандардизацији, акредитацији и техничким захтевима за производе и оцењивање усаглашености су имали расправу у начелу у два дана али је на слици 6-1 тај број обједињен.

6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Слика 6-1. Број јављања посланика у парламентарним расправама на законе инфраструктуре квалитета

Још један податак у прилог заинтересованости твораца политика за поменуте законе је и број присутних посланика приликом парламентарних расправа само на законе НИК-а (Слика 6-2).

Слика 6-2. Број присутних посланика на парламентарним расправама о законима инфраструктуре квалитета

Може се приметити да је већи број присутних било на расправи када је *Закон о акредитацији* био део дневног реда, и у начелу и у појединостима, али не сме се занемарити чињеница да је он био део обједињене расправе са другим „актуелним“ законима. Трећи график (Слика 6-3) приказује број присутних посланика у Скупштини, док су се водиле парламентарне расправе о *Закону о стандардизацији* и *Закону о техничким захтевима за производе и оцењивању усаглашености*, у односу на број присутних на другим парламентарним расправама током 2009. године.

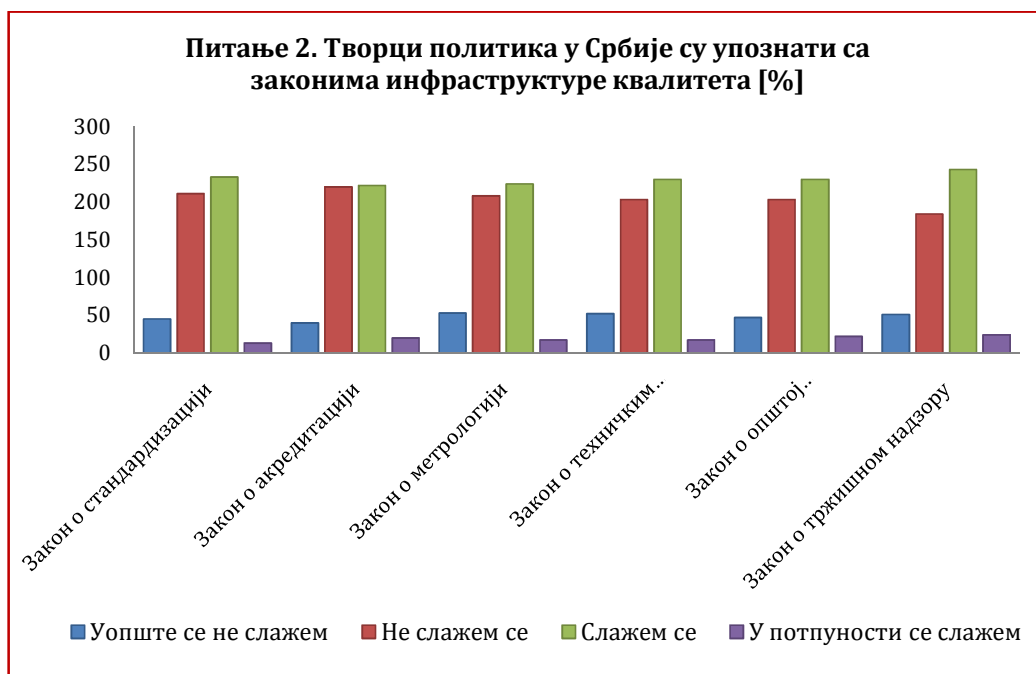
Слика 6-3. Број присутних посланика на парламентарним расправама у појединостима у 2009. години

Може се видети да је број присутних на расправи знатно мањи у поређењу са осталим законима (црвена боја на графику), што указује на ниску заинтересованост или непrepoзнавање улоге и значаја поменутих закона. Поређен је и број присутних посланика у Скупштини у 2009. и 2010. години приликом парламентарних расправа и коначног гласања за преостале законе инфраструктуре квалитета, али велика одступања нису пронађена. У прилог хипотези 1, на питање у анкети где је требало означити степен слагања са тврдњом *Творци политика у Србији схватају улогу и значење елемената инфраструктуре квалитета*, применом дескриптивне статистике, може се уочити да већина испитаника има супротно мишљење (Слика 6-4).

Слика 6-4. Упознатост твораца политика са елементима инфраструктуре квалитета

Показало се да је слична ситуација и у вези са познавањем закона НИК-а од стране твораца политика (Слика 6-5).

Слика 6-5. Упознатост твораца политика са законима инфраструктуре квалитета

Разлике нису велике, али већина испитаника ипак сматра да творци политика нису довољно упућени у законе НИК-а, осим када је у питању *Закон о тржишном надзору*. Штавише, 76% стручњака за квалитет је одговорило да се не слажу са тврдњом да творци политика у нашој земљи имају довољно знања и искуства да учествују у доношењу закона инфраструктуре квалитета. На питање да ли примењујете неки од закона инфраструктуре квалитета на свом радном месту, 72.3% испитаника је одговорило да примењује барем један закон. Најчешће примењивани закони су *Закон о стандардизацији* (49%) и *Закон о техничким захтевима за производе и оцењивању усаглашености* (40%). Коришћењем Mann-Whitney (MW) теста, примећено је да група испитаника која примењује најмање један од четири системска закона НИК-а на радном месту, даје статистички значајно веће вредности од групе испитаника који не примењују ове законе (Табела 6-4).

Табела 6-4. Примена закона НИК * Упознатост твораца политика са законима и елементима НИК-а

Стручњаци за квалитет примењују најмање један закон НИК-а			
Творци политика у Србији су упознати са законима НИК-а	Да (n=363)	Не (n=139)	р-вредност (MW тест)
Закон о стандардизацији	2.47±0.674	2.32±0.724	p<0.05
Закон о акредитацији	2.48±0.683	2.34 ±0.728	p<0.05
Закон о метрологији	2.45±0.716	2.31±0.731	p<0.05
Закон о техн. захтевима за производе и оцењ. усаглашености	2.45±0.721	2.34±0.718	p<0.05
Закон о општој безб. производа	2.48±0.702	2.37±0.773	p>0.05
Закон о тржишном надзору	2.50±0.726	2.42±0.780	p>0.05
Стручњаци за квалитет примењују најмање један закон НИК-а			
Творци политика у Србији схватају улогу и значење елемената НИК-а	Да (n=363)	Не (n=139)	р-вредност (MW тест)
Акредитација	2.40±0.691	2.29±0.737	p>0.05
Стандардизација	2.40±0.734	2.36±0.712	p>0.05
Метрологија	2.38±0.713	2.23±0.695	p<0.05
Сертификација	2.43±0.730	2.35±0.750	p>0.05
Оцењивање усаглашености	2.35±0.744	2.19±0.731	p<0.05
Нотификација	2.25±0.725	2.17±0.728	p>0.05

Заправо, они који примењују ове законе на радном месту сматрају да су творци политика ипак упознати са истим. Такође, статистички значајно веће вредности су се појавиле за исту групу испитаника када је реч о разумевању улоге и значаја појмова *метрологија* и *оцењивање усаглашености* од стране твораца политика у Србији (Табела 6-4). Са друге стране, за испитанике који на радном месту примењују *Закон о општој безбедности производа* и *Закон о тржишном надзору*, није се показала статистички значајна разлика у мишљењима у односу на оне који не примењују ове законе, као ни у случају схватања осталих елемената НИК-а од стране твораца политика.

На први поглед, ови резултати не иду у прилог постављеној хипотези. Међутим, са једне тачке гледишта, творци политика развијају одређена решења кроз законодавство, тако да стручњаци који су кроз примену бољи познаваоци закона, претпостављају да би творци политика требало да буду фамилијарни са законима које развијају и усвајају. Такође, нетачни резултати мерења или неусаглашеност производа са одређеним стандардима и законима могу имати фаталне импликације на здравље потрошача, животну средину, безбедност, сигурност и обезбеђивање квалитета. Стога, испитаници, који примењују било који од закона инфраструктуре квалитета на радном месту, су свеснији последица несхватања значаја и улоге ових елемената од стране твораца политика. Зато, већина стручњака претпоставља да творци политика морају бити упознати са законима и елементима НИК-а. Са друге стране, увидом у парламентарне расправе на поменуте законе, творци политика претпостављају да су ови закони резултат добре европске праксе, па их усвајају механички без велике расправе, одајући утисак познавања истих.

Бенчмаркинг има променљиву ефективност у имплементацији, што је великим делом резултат недостатка примене знања и идеја (Milosevic et al., 2013). Сличног мишљења је и Orlović (2012, стр. 238) који сматра да „у Србији постоје посланици који су у потпуности у незнању...и када поставите питање видите да особа не разуме материју у потпуности или једноставно не зна о чему говорите“. Анализом стенографских бележака, уочен је исти проблем.

У пропису под називом *Јединствена методолошка правила за писање закона* (НСРС, 2010) пише да свако ко предлаже закон, а Уставом је овлашћени предлагач, дужан је да користи српски језик и речи које постоје у српском језику за терминологију која се законом предвиђа и користи. Према мишљењу опозиције, то није био случај када су писани и превођени закони у вези са инфраструктуром квалитета.

Анализом записа парламентарних расправа, примећене су критике посланика о неадекватним терминима и преводима:

„[...] због тог буквалног превода на наш језик неких специфичних речи и термина из споменутих докумената у овом предлогу закона (о метрологији) има толико много нелогичности и неразумних одредби [...]" (Народни посланик 28, опозиција, 07.04.2010)

„Почев од термина “акредитација”, који је примеренији и овде већ прихваћен у акредитовању високошколских установа, што није реч која се не може примерено превести, предложили смо да се зове Закон о контроли квалитета производа и услуга. Да ли то неки нови есперанто правимо тиме што прихватимо све стране речи, желећи да оставимо утисак, желећи да будемо општеразумљиви или желећи да будемо управо неразумљиви, па ако у том закону имамо термине сертификат, акредитација, компетентност, питам вас да ли се та акредитација могла назвати провером квалитета или признањем квалитета.“ (Народни посланик 29, опозиција, 04.10.2010)

„Прва замерка се односи на сам назив Предлога закона, јер назив закона о акредитацији не упућује на тачну садржину овог закона, јер је предмет уређивања овог закона, у ствари, контрола квалитета производа и услуга, односно услови које морају да испуњавају организације овлашћене за контролу квалитета. Признаћете да би много прикладнији назив овог закона требало да буде закон о контроли квалитета производа и услуга.“ (Народни посланик 29, опозиција, 05.10.2010)

„Акредитација – контрола не би била лоша када би се изводила двосмерно односно приликом увоза и извоза и то у погледу лабораторијских прегледа и сертификата.“ (Народни посланик 30, опозиција, 05.10.2010)

„Прва замерка се односи на сам назив Предлога закона, јер назив закона о акредитацији не упућује на тачну садржину овог закона, јер је предмет уређивања овог закона, у ствари, контрола квалитета производа и услуга, односно услови које морају да испуњавају организације овлашћене за контролу квалитета [...]. Због тога би било неопходно да се у Предлогу закона назив “акредитационо тело Србије” замени називом “Агенција за контролу квалитета.“ (Народни посланик 29, опозиција, 05.10.2010)

„Предлог...је свакако много бољи од предлога Владе и по нама овај закон треба да има назив – Закон о контроли квалитета производа и услуга. Овај назив нас упућује на то на шта ће да се односи овај закон.“ (Народни посланик 31, опозиција, 07.10.2010)

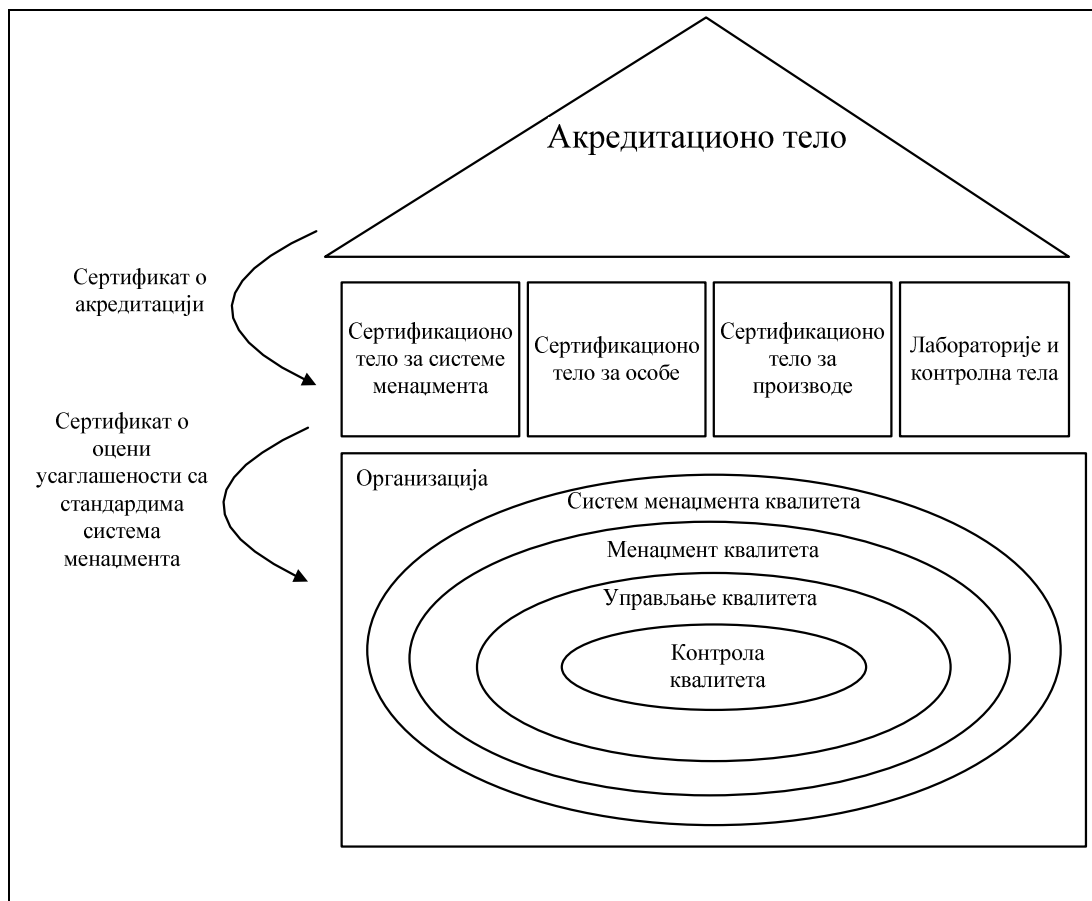
„Нека грађани процене да ли је ово закон о квалитету, како сте ви ставили примедбу нама, или је закон о контроли квалитета производа и услуга.“
(Народни посланик 32, опозиција, 07.10.2010)

Овде је неопходно размотрити и прокоментарисати предлоге посланика који се односе на то да се назив *Закон о акредитацији* промени у *Закон о контроли квалитета производа и услуга*, као и назив *Акредитационо тело* у *Агенција за контролу квалитета*. Према стандарду ISO 9000:2015 *Систем менаџмента квалитета – Основе и речник*, (ISO, 2015) *контрола* или *контролисање* представља вредновање усаглашености посматрањем и процењивањем, уз, када је погодно, мерење, испитивање или процењивање применом шаблона. *Контролисање* је „извор података у менаџменту квалитета“ (Филиповић & Ђурић, 2009, стр. 295). У процесу контролисања, информације се прикупљају о процесима и упућују извршиоцима, како би управљачка шема била подешена у циљу спречавања будуће неусаглашености (Филиповић & Ђурић, 2009). Закључујемо да је контрола део управљања тј. намењена је ефективном управљању, одакле произлази да

је контрола квалитета део управљања квалитета. Према стандарду ISO 9000:2015 (ISO, 2015), управљање квалитета (енг. „*Quality Control*“) је дефинисано као „део менаџмента квалитета усредсређен на испуњавање захтева за квалитет“. Долазимо сада и до дефиниције менаџмента квалитета која каже да је менаџмент квалитета „скуп координираних активности за утврђивање праваца организације у односу на квалитет и управљање организације у том смислу“ (ISO, 2005). Даље, намеће се питање шта је онда систем менаџмента квалитета. Одговор на постављено питање можемо такође потражити у стандарду ISO 9000:2005 (ISO, 2015) у коме је систем менаџмента квалитета дефинисан као „систем менаџмента којим се са становишта квалитета, води организација и њоме управља“. „Систем менаџмента квалитета сертификационих тела представља предмет провере акредитационих тела“ (Филиповић et al., 2018, стр. 91). Као што је на почетку споменуто и дефинисано у *Закону о акредитацији*, тела за оцењивање усаглашености не врше само послове еталонирања већ и послове испитивања, контролисања и сертификације производа, система менаџмента и особа. Ради лакшег разумевања, на слици 6-6 је приказано степеновање концепата квалитета, где јасно можемо видети хијерархијске нивое и значајан јаз између концепата „контрола квалитета“ и „акредитација“.

На основу детаљног објашњења концепата и илустрације на слици 6-6, можемо закључити да творци политика кроз овакве предлоге о промени назива АТС и закона у потпуности не разумеју значење предметних концепата и нису довољно упућени у рад ове институције. Контрола квалитета производа (робе и услуге) је процес који се обавља на нивоу организације које производе одређене производе, па према томе, ови предлози представљају доказ неразумевања и неадекватног поимања концепата инфраструктуре квалитета. Овакву појаву Williams (2001) објашњава како последицу недовољне упознатости са техничким језиком или недостатком информација и специјализованог знања. Међутим, *Закон о акредитацији* је донет по хитном поступку, што је могло резултовати недостатком времена за припрему твораца политика за ову расправу.

Слика 6-6. Хијерархија концепата квалитета (илустрација аутора)

У прилог овим закључцима и Хипотези I иду и резултати анализе упитника који указују на то да стручњаци за квалитет имају низак ниво поверења у знање и упућеност твораца политика у рад институција инфраструктуре квалитета. Наиме, значајан број анкетираних испитаника сматра да творци политика нису упознати са улогом и радом Акредитационог тела Србије (48%), Института за стандардизацију Србије (44%), Дирекције за мере и драгоцене метале (42%), сертификационих тела (56%), лабораторија за тестирање и мерење (52%), контролних тела (54%) и тржишне инспекције (34%).

Када је реч о стандардима система менаџмента, важно је нагласити да 63.5% стручњака из области квалитета се слаже са тврдњом да творци политика у Србији нису довољно упознати са стандардима система

менаџмента као што су ИСО 9001, ИСО 14001, ОНSAS 18001, ИСО 22000, ИСО 50001 и други. Користећи Хи-квадрат тест табелу контингенције (X^2), добијена је статистички значајна веза између варијабли (*Continuity Correction* (CC) = 55.272, $p < 0.001$), чиме је установљено да од групе испитаника, која је мишљења да творци политика нису довољно упознати са стандардима система менаџмента, већина верује да творци политика не знају да је примена ових стандарда добровољна (81.42% vs. 18.58%). Штавише, X^2 тест је показао статистички значајну везу између варијабли која показује да од 63.54% стручњака, који се слажу са тврдњом да творци политика у Србији нису упознати са улогом стандарда система менаџмента, већина се слаже да творци политика приликом доношења одлука у области инфраструктуре квалитета не узимају у обзир захтеве група заинтересованих за системе менаџмента квалитета (CC=59.700, $p < 0.001$; 73.66% vs. 26.33%), друштвене одговорности (CC=56.971, $p < 0.001$; 85.26% vs. 14.73%), безбедности хране (CC=45.385, $p < 0.001$; 80.1% vs. 19.9%), ризика (CC=43.051, $p < 0.001$; 84.32% vs. 15.67%), сигурности информација (CC=30.836, $p < 0.001$; 75.54% vs. 24.45%) и енергетске ефикасности (CC=29.067, $p < 0.001$; 73.04% vs. 26.95%). На крају, 74.5% стручњака за квалитет је потврдило да су сведоци последица неадекватних одлука од стране твораца политика у области инфраструктуре квалитета.

Такође, компаративна анализа земаља Источне и Централне Европе је такође показала да заједнички проблеми са којима се суочавају земље у процесу хармонизације законодавства са ЕУ су недостатак знања, искуства и стручности (Табела 5-1).

Анализа парламентарних расправа, резултати упитника и преглед литературе, показују да квалитет, стандарди и остали елементи инфраструктуре квалитета нису адекватно схваћени концепти/елементи од стране твораца политика у Србији. На основу реченог, може се констатовати да је Хипотеза I потврђена.

6.3.2. Тестирање Хипотезе II

Хипотеза II: Место квалитета и стандарда у политикама у Србији великим делом је резултат механичког преузимања решења из постојећих светских модела

Прегледом литературе (Табела 5-1) могло се закључити да велики број аутора говори и о проблему познатом као *преузимање* (енг. „downloading“) или „*top-down* европеизација“ са којима се суочавају земље приступнице. Brouard et al. (2011) наводе да овај приступ, где је израда националних закона под утицајем процеса европске интеграције, је често мета критика због пасивне улоге земаља чланица, њихових институција и представника. Стога, упитно је да ли и у којој мери законодавно тело једне земље представља пуког „преузимача“ европских норми и модела, и у којој мери они могу „обликовати“ ове инструменте. У циљу доказивања ове хипотезе, почећемо од анализе стенографских бележака парламентарних расправа.

На основу пословника Скупштине (Пословник, 2009), при утврђивању дневног реда, Скупштина доноси одлуку о спајању расправа у оквиру исте агенде. Такве заједничке расправе се предвиђају у члану 140, став 2 Пословника (2009), када је неколико предлога закона на дневном реду исте седнице, а међусобно су условљени или су решења у њима међусобно повезана. Разматрајући дневни ред на коме су били закони инфраструктуре квалитета, уочена је нелогичност у обједињавању расправа. Наиме, *Закон о метрологији* се нашао на дневном реду заједно са *Законом о праву на бесплатне акције*, *Законом о приватизацији* и *Законом о регионалном развоју*. Такође, *Закон о туризму* је спојен са *Законом о стандардизацији*, *Законом о техничким захтевима за производе и оцењивању усаглашености* и *Законом о спољнотрговинском пословању* (Табела 6-5).

6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Табела 6-5. Обједињене парламентарне расправе

	Дневни ред I 2009	Број јављања	Дневни ред II 2010	Број јављања	Дневни ред III 2010	Број јављања	Дневни ред IV 2015	Број јављања
Законо	<i>Закон о стандардизацији</i>	7	<i>Закон о метрологији</i>	3	<i>Закон о акредитацији</i>	15	<i>Предлог закона о изменама и допунама закона о стандардизацији</i>	5
	<i>Закон о техничким захтевима за производе и оцењивању усаглашености</i>	5	Закон о праву на бесплатне акције	13	Закон о заштити потрошача	16	Предлог закона о изменама и допунама закона о приватизацији	65
	Закон о спољнотрговинском пословању	10	Закон о приватизацији	21				
	Закон о туризму	31	Закон о регионалном развоју	35				
Укупно		53		72		31		70
УКУПНО								226

6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Овакву нелогичност су приметили и народни посланици у Скупштини када је на дневном реду био *Закон о метрологији*. У прилог томе говоре следећи наводи:

„[...] у оквиру заједничког начелног претреса водимо расправу о четири обједињена предлога закона, од којих прва три предлога имају везе један са другим, али овај четврти закон – Предлог Закона о метрологији, заиста нема никаквих додирних тачака са прва три па бих одмах поставио питање господину министру којим се то мотивима руководио када је овај закон ставио у исти кош са претходним законима?...заиста је било неопходно да се о томе води расправа у оквиру или посебне тачке или бар да се овај закон нађе у неком сету са неколико сродних закона.“ (Народни посланик 1, опозиција, 07.04.2010)

„[...] закони који су збрда-здола обједињени у исту тачку [...]“ (Народни посланик 2, опозиција, 07.04.2010)

„[...] ви сте нам зато и спојили у заједничкој расправи четири закона, од којих два могу да се разматрају заједно, али регионализација и метрологија сигурно да нису могли да иду по својој суштини један с другим [...]“ (Народни посланик 3, опозиција, 07.04.2010)

„[...] па сте читав овај Закон о метрологији стрпали тамо где му није место, ставили сте га у јединствени начелни претрес са Законом о регионалном развоју, Законом о бесплатним акцијама и Законом о приватизацији.“
(Народни посланик 4, опозиција, 21.04.2010)

Слични коменатри су се нашли и на парламентарној расправи са Дневног реда III:

„[...] не видим ни везивно ткиво којим се у заједнички начелни претрес узимају два или више разнородна закона, односно два или више закона који уређују разнородне области и заиста бих волео да нам предлагач оваквог дневног

реда убудуће објасни мотиве за овакав спојени начелни претрес и овакав дневни ред [...] “ (Народни посланик 5, опозиција, 2010)

Ништа другачије није било ни са Дневним редом I где су се *Закон о стандардизацији* и *Закон о техничким захтевима за производе и оцењивању усаглашености* нашли на дневном реду заједно са *Законом о туризму*. Посланици су такође коментарисали нелогичност у сједињавању ових расправа:

„[...] желео бих да изразим незадовољство због тога што је владајућа коалиција објединила расправу о четири предлога закона. Сложите се да ова четири закона немају много заједничког и на тај начин смо онемогућени да на квалитетан и ваљан начин дискутујемо о овим предложеним текстовима, због недостатка времена.“ (Народни посланик 6, опозиција, 14.04.2009)

„[...] није нам јасно како су ове тачке дневног реда спојене, с обзиром на тематику и озбиљност предложеног сета закона.“ (Народни посланик 7, опозиција, 14.04.2009)

Још једно изненађење по питању (не)сродности и броја закона је нови *Закон о метрологији* из 2016. године који се нашао на дневном реду са још 13 других закона. Коментари посланика опозиције на рачун дневног реда су дати у наставку:

„[...] ми данас имамо седницу заказану у суботу за понедељак са 14 тачака дневног реда. Ретко која између њих има међусобне везе и неке сличности по теми, проблематици коју обрађује. Заказана је хитно. Неки закони су стигли у Скупштину тек у суботу поподне, тако рећи, петнаестак, двадесетак минута пре него што је сазив послат народним посланицима.“ (Народни посланик 8, опозиција, 22.02.2016)

„Наиме, владајућа већина је усвојила обједињен претрес, 14 тачака дневног реда... који немају никакве везе једна са другом. Дакле, овде су закони који су из

области финансија, привреде, здравља, саобраћаја и трговине и телекомуникација, неколико међународних споразума.“ (Народни посланик 9, владајућа коалиција, 22.02.2016)

„[...] на овој ванредној седници Народне скупштине од 14 предложених закона расправља се у оквиру само једне тачке дневног реда...будући да решења до којих сам ја стигао читајући ове предлоге закона нису међусобно условљена, као што нам је у свом допису послао потпредседник Народне скупштине.“

(Самостални посланик 10, 22.02.2016)

„Два приступа, прво – системски наставак насиља над процедуром, парламентом, институцијама, 14 предлога закона, пет или шест фришки, у суботу усвојени, а већ данас су на усвајању у заједничкој расправи где немају никакве везе, осим ако јавна предузећа и јавно здравље немају неку директну везу [...]. На такав начин се не доносе добри закони. Такво доношење закона под велом тајне ствара оправдану сумњу да ту нешто покушава да се сакрије и мислим да је то очигледно, бар на неколико примера овде.“

(Самостални посланик 11, 22.02.2016)

Ове наводе потврђују и истраживања *Отвореног парламента* (Otvoren Parlament, 2013) у којима је установљено да Влада предлаже а Скупштина доноси много закона, посебно оних који су део агенде за приступање ЕУ. Из тог разлога, расправе на пленуму често су кондензоване и обухватају више тачака дневног реда, а посланици немају довољно времена да детаљно расправљају о сваком закону.

У табели 6-5 се јасно може видети да, у оквиру истог дневног реда, број јављања за реч на тему закона НИК-а је знатно мањи у односу на остале (35 од укупно 226 говора). Ниска заинтересованост посланика и обједињавање расправа у оквиру једне тачке дневног реда, чија решења предлога нису међусобно условљена, учинили су законе инфраструктуре квалитета другоразредним. Након оваквих резултата намеће се мисао да је циљ творца

политика безусловно усвојити законе зарад интеграције и приступа ЕУ и СТО, кроз скретање пажње на „приоритетније“ законе и теме.

Ограничено време за дискусију често оставља мало простора за припрему и коментаре твораца политика. У прилог томе иду следећи коментари посланика:

„Своје излагање ћу више базирати на првом закону не идући за тим да је ово много важнији закон него што је Закон о стандардизацији, али сигурно је да је у овом тренутку за грађане Србије и за раднике у предузећима којих се дотичу ове измене Закона о приватизацији много значајнији него овај други закон.“ (Народни посланик 12, владајућа коалиција, 25.05.2015)

„[...]сада кроз расправу у појединостима неће се много тога рећи (Закон о метрологији), јер је време посланичких група потрошено на врло важне законе“ (који су се нашли у истој групи). (Народни посланик, опозиција 13, 21.04.2010)

Стручњак парламентарне скупштине Савета Европе је 2006. године у свом извештају о анализи пословника Скупштине (СОЕ, 2015) навео да је време за расправу о неком предлогу закона веома ограничено. Он наводи да, узимајући у обзир предвиђено време за посланичке групе, број посланичких група, број мандата, посебно ако се одржава заједничка расправа о неколико предлога закона истовремено, простора за расправу о одређеном закону може бити врло мало. По правилу, посланици не знају којим редом и динамиком ће влада достављати законске предлоге. Из тог разлога, они се не могу адекватно припремити за расправе. На све то, он сматра да се често догађа да дневни ред није приложен на време, што потврђују и следеће изјаве народних посланика:

„У немогућности смо да сазнамо која ће тачка дневног реда бити разматрана на тој седници . Дневни ред се чува у најстрожој тајности. Изгледа да је то најбоље чувана државна тајна, шта ће се разматрати на

седници Скупштине, што је апсурд.“ (Народни посланик 14, опозиција, 05.10.2010)

„[...] немојте крити дневни ред, нема разлога. Објавите то транспарентно онако као што је то нормално у цивилизованом свету, да се зна шта ће се расправљати.“ (Народни посланик 15, опозиција 07.10.2010)

Можда је то још један од начина за безусловно усвајање закона ЕУ којим се онемогућавају припреме за дискусију и примедбе. Чињеница да се закони који уређују различите области гомилају у оквиру једне расправе и да је дневни ред често недоступан, последично доводи до проблема маханичког преузимања закона, не пружајући довољно простора за тумачење. Међутим, оно што може да покрене нову дискусију је то да су посланици можда свесни своје немоћи у процесу законодавне хармонизације, па одустају од дискусије не желећи да троше речи и време. Као последица тога, творци политика безкомпромисно доносе одлуке о усвајању закона. У прилог томе иде и следећа изјава:

„[...] многи закони су преписани из ЕУ тако да није било баш пуно маневарског простора за неко прилагођавање конкретној ситуацији у Србији. Пуно закона је преписано из ЕУ, тако да ту не можете имати неку велику замерку кад то већ функционише у Европи.“ (Народни посланик 16, опозиција, интервју, април 2012) (OtvoreniParlament, 2013)

Дакле, овакав коментар јасно говори да посланик не схвата да Република Србија није исто што и друге чланице ЕУ и тиме потврђује механизам „проточног бојлера“. Овакав недостатак критичког осврта на националну економију, културу, језик и расположиве ресурсе указује на појаву познату као феномен „климања главом“ (енг. *nodding approval*).

Надаље, у процесу комуникације са стручном јавношћу јавља се проблем брзине доношења закона. Посланици често физички не могу да стигну да детаљно прочитају законски предлог, да га анализирају и да се консултују са

стручњацима или да прочитају неке стручне или научне анализе које су релевантне за дати законски предлог.

Демотивишући фактор за рад на законима представља агенда придруживања Европској унији. Многи закони преносе се из законодавства земаља чланица ЕУ, и према речима посланика, ту нема места побољшањима или изменама. Сходно томе, и сами предлагачи закона и преставници владајућих странка, прво наглашавају важност усвајања ових закона као услов за улазак у СТО и ЕУ, па тек онда указују на позитивне ефекте. Наводи посланика у парламентарним расправама о законима инфраструктуре квалитета такође потврђују ову чињеницу:

а) Тема расправе: Предлози закона о стандардизацији, Закона о техничким захтевима за производе и оцењивању усаглашености, Закона о спољној трговини и Закона о туризму

„Уколико сви закони који су предложени у Скупштини буду усвојени током ове године, реално је очекивати да Србија може да постане члан СТО у првој половини следеће године. Дакле, разлози за доношење овог закона јесу усаглашавање са правилима Споразума о техничким препрекама у трговини СТО, као и усаглашавање са техничким законодавством ЕУ.“ (Министар економије и регионалног развоја, 14.04.2009)

„[...] желим да кажем да усвајањем овог законског предлога Србија испуњава још један захтев за чланство у СТО и ЕУ.“ (Народни посланик 17, владајућа коалиција, 14.04.2009)

„[...] неопходно је донети ове законе ради усаглашавања улоге стандардизације у законодавству Републике Србије са улогом коју стандардизација има у законодавству ЕУ.“ (Народни посланик 18, владајућа коалиција, 15.04.2009)

„Имајући у виду потребу испуњења захтева за чланство Србије у СТО и ЕУ, показало се као неопходно да Република Србија донесе свој закон о

стандардизацији ради усклађивање самих прописа у Републици Србији и унапређењу улоге." (Народни посланик 19, владајућа коалиција, 15.04.2009)

б) Тема расправе: Закон о изменама и допунама закона о стандардизацији

„Други закон који су измене и допуне Закона о стандардизацији је у ствари наставак оних економских реформи којима је Србија на путу и коју једноставно треба да се покаже у најбољем светлу.“ (Народни посланик 20, владајућа коалиција, 25.05.2015)

„[...] имајући у виду да су се европска правила из ове области променила 2013. године, указало се као неопходно ускладити одредбе важећег закона са овим изменама, а што је неопходан услов за европске интеграције Републике Србије.“ (Народни посланик 21, владајућа коалиција, 25.05.2015)

в) Тема расправе: Закон о акредитацији

„Оно што је интересантно јесте да разлог за доношење овог закона преваходно јесте Споразум о стабилизацији и придруживању, као и да се делимично воде преговори о пријему у Светску трговинску организацију.“
(Народни посланик 22, опозиција, 04.10.2010)

„У задњих годину и по дана стизали су дописи од ових тела да то тело мора формирати надзорни одбор јер прети искључење као придруженог члана [...]. Дакле, 20 писама из ЕУ, опомена пред искључење као придруженог члана и Влада налази соломонско решење да предлаже нови закон. Основно питање је – шта сте радили годину и по дана? Да ли је постојао тај закон? Да ли је постојало то тело? Јесте. Зашто нисте имали надзорни одбор? Зато што Владу то не интересује.“ (Народни посланик 23, опозиција, 04.10.2010)

„[...] ви испуњавате услове ЕУ, оно што сте обећали, а шта ће грађани добити од тога то најбоље сами грађани знају.“ (Народни посланик 24, опозиција, 04.10.2010)

г) Тема расправе: Закон о метрологији

„Коначно, имамо један потпуно различит закон пред нама, а то је Закон о метрологији. Потреба за доношењем овог закона проистиче из чињенице да садашњи закон потиче још из доба државне заједнице Србија и Црна Гора. Друга ствар је да је потребно да се усклади са регулативом СТО и ЕУ у које желимо да уђемо.“ (Министар за привреду и регионални развој, 07.04.2010)

„Закон о метрологији [...] његов циљ је да се пре свега усклади са домаћим законодавством, односно правним системом и да се задовоље одређени захтеви за чланство у СТО и ЕУ.“ (Народни посланик 25, владајућа коалиција, 07.04.2010)

„[...] мени се овога пута чини да су предлагачу закона од грађана много били важнији захтеви које су им поставили ментори из СТО и ЕУ, као и захтеви који су били садржани у неколицини докумената који су превођени при писању овог закона.“ (Народни посланик 26, опозиција, 07.04.2010)

Кроз овакве наводе можемо видети да већина говорника ставља акценат на то да су закони инфраструктуре квалитета неопходан услов за придружење, чланство и пријем у СТО и ЕУ и наставак реформи на путу ка ЕУ. Другим речима, стиче се утисак да се врши стихијских притисак на доносиоце одлука о усвајању ових закона, јер су ЕУ и светско тржиште примат наспрам домаћег тржишта, заштите потрошача и безбедности производа у Србији. Као што су неки од народних посланик, обраћајући се предлагачима закона, изјавили:

“[...] ова акредитација је колатерална корист за вас.“ (Народни посланик 27, опозиција, 07.10.2010)

„[...] је разочарење што је један од основних разлога за доношење овог закона приступање СТО, евентуално ЕУ. Значи, нешто за шта смо уцењени од стране међународних фактора, што нисмо препознали од коликог је то значаја за нашу привреду.“ (Народни посланик 28, опозиција, 07.10.2010)

Међутим, и сам посланик владајуће странке је у свом излагању споменуо:

„[...] наметнула се потреба да донесемо овај закон о акредитацији.“

(Народни посланик 29, владајућа коалиција, 04.10.2010)

Још један доказ прилагођавања Европској унији је и тај да је *Закон о акредитацији* донет по хитном поступку:

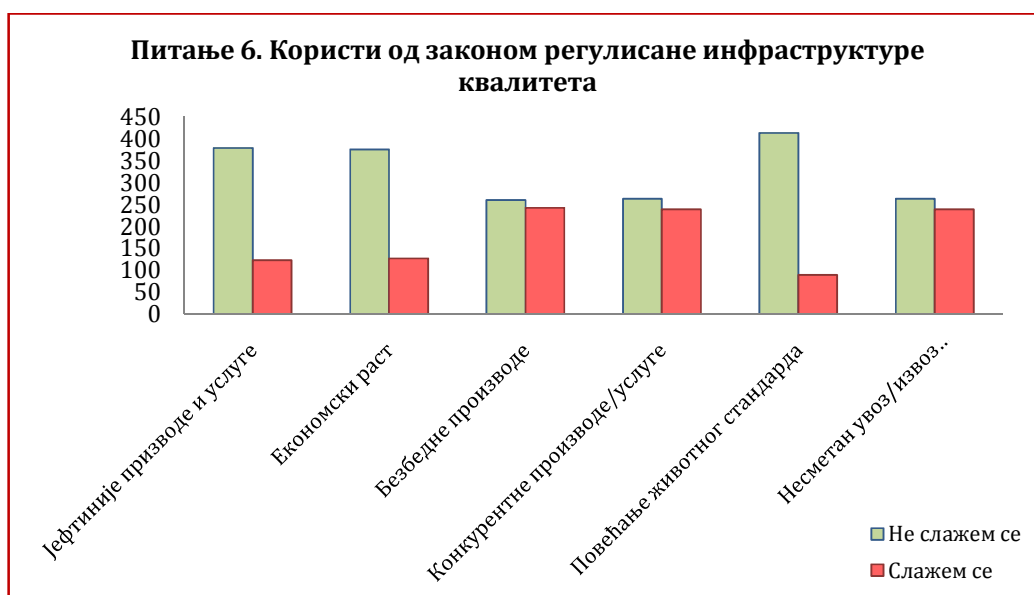
„Имајући у виду да је РС ратификовала ССП, као и да активно води преговоре за пријем у СТО, неопходно је да се испуне обавезе које из тога произилазе, пре свега у делу који се односи на брже усклађивање националног техничког законодавства са техничким законодавством ЕУ и са начелима СТО. Дакле, један од таквих прописа јесте и овај закон, чије се доношење предлаже по хитном поступку [...]“ (Представник Владе, 04.10.2010)

Одредбом члана 167. пословника Скупштине, прописано је да по хитном поступку може да се донесе закон који представља испуњење међународних обавеза и усклађивање прописа са прописима ЕУ. Међутим, јасно је да велики број закона усвојен по хитном поступку смањује демократски потенцијал твораца политика и онемогућава да се исти детаљније баве оваквим законима. Уколико је закон обиман, а посланик није из те области, потребно је време да се консултује са стручњацима како би боље разумео материју и припремио се за расправу. Хитан поступак то недозвољава, јер посланици имају само двадесет четири часа да се припреме и то под условом да су сазнали да је тај закон на дневном реду, што често није случај. Треба размислити и о томе да хитан поступак може алудирати на намеру предлагача да се нешто на брзину „провуче“ кроз законодавно тело без значајне расправе. У таквим случајевима, као што је и компаративна анализа земаља Централне и Источне Европе показала, слободно можемо констатовати да законодавно тело Републике Србије ради по систему „проточног бојлера“ или „добро подмазане машине“ (енг. *fast-track*).

Према стенографским белешкама са сајта *Отвореног парламента*, изјава једног од посланика опозиције гласи:

„...брзина којом доносимо законе приближавајући се Европској унији је огромна“ (посланик владајуће коалиције, интервју, април 2012. године).

Претходни наводи потврђени су и кроз анализу одговора стручњака за квалитет. Показало се да је велики степен слагања испитаника са тврдњом да су закони инфраструктуре квалитета слепо преузимани из земаља ЕУ (86%). Штавише, када је у питању слепо преузимање ових закона из земаља ЕУ, резултати MW теста су показали да, стручњаци са више од 5 година радног искуства у области менаџмента квалитета, дају статистички значајно веће вредности од испитаника који имају мање од 5 година радног искуства (2.93 ± 0.623 vs. 3.04 ± 0.494 , $p < 0.05$). Према мишљењу стручњака, оно што је законом регулисана инфраструктура квалитета у Србији омогућила није на завидном нивоу. На слици 6-7 може се видети да је најмањи допринос код повећања животног стандарда (18%), економског раста (25%) и обезбеђивања јефтиних производа и услуга (25%). Такође, одговори испитаника су уједначени (52%) у ставу да тренутно законом успостављена инфраструктура квалитета у Србији није омогућила безбедније и конкурентније производе или услуге и несметан увоз/извоз производа (Слика 6-7).

Слика 6-7. Користи од законом регулисане инфраструктуре квалитета

Штавише, када је у питању креирање политика у области инфраструктуре квалитета, 75.9% испитаника сматра да захтеви за приступање СТО и ЕУ утичу на иницијативе творца политика. Осим тога, у процесу механичке хармонизације законодавства, стручњаци сматрају да творци политика у Србији не узимају у обзир специфичности као што су национална култура (76%), особености домаће привреде (69.3%), језичке разлике (67.9%), традицију (63.1%), административно оптерећење (53.5%) и економску политику државе (49.6%).

Када су у питању језичке баријере, Ćirić (2009) је у раду *„Адаптација и имплементација ЕУ – Acquis: размена искуства“*, истакао проблем механичког преузимања закона који је Србија имала приликом превода докумената на српски језик, због недостатка квалификованих људи који би радили на преводима и имали минимално знање о законима и прописима. Неколико посланика је у парламентарним расправама такође предлагало језичке измене:

„Тај израз су писци закона превели буквално као “акредитационо тело”, уместо “акредитациони орган” или “овлашћени субјекат”, што би био правилни суштински превод и стварно значење израза.” (Народни посланик 30, опозиција, 07.10.2010)

„[...] што су употребљени изрази страног порекла или су, пак, изрази којих нема у српском, ни у страним језицима. Истовремено су објашњења значења неразумљива до те мере да је боље да се ни не помињу.” (Народни посланик 31, опозиција, 07.10.2010)

„[...] затражио сам да се реч “акредитација” замени речима “систем и поступак акредитације”. То је чисто правно-нормативна доградња овог члана, која ће далеко шире појаснити сам систем мера и поступак акредитације.” (Народни посланик 32, опозиција, 07.10.2010)

Овде можемо уочити још једно непознавање терминологије и потешкоће у преводу, јер немогуће је реч „акредитација“ заменити са „поступак

акредитације“, супротно, би то био плеоназам. Акредитација сама по себи јесте поступак уз помоћ којег цео процес потврђивања оспособљености, постаје поуздан и транспарентан.

Даље:

„На брзину преведени закони нас понекад толико збуне употребом појединих речи да се поставља питање како ће се сутрадан те речи тумачити [...]“ (Народни посланик 33, опозиција, 21.04.2010)

„Баш ме занима да ли Немачка, Француска или Шпанија, дакле, земље које држе до свог суверенитета, до територијалног интегритета, до свог језика и писма, прилагођавају своје термине у својим законима терминима, евентуално, Енглеске или неких земаља, пре свега Америке, које се користе енглеским језиком“ (Народни посланик 34, опозиција, 21.04.2010)

Након прегледа парламентарних расправа на четири закона инфраструктуре квалитета, не може се не констатовати да творци политика често користе простор за расправу да нападају Власт (предлагаче закона и министре) и прозивају за актуелне теме које нису у вези са задатом темом расправе. Ово такође указује на смањену заинтересованост или неразумевање значаја закона инфраструктуре квалитета. Сличне закључке је у свом истраживању имао и Акирав (2014) који је истраживао како законодавци користе једноминутне говоре (енг. *One-Minute Speeches*) као маркетиншки алат за творбу политика у парламенту. Резултати су показали да се јавни говори често користе за критиковање постојећих и сугерисање алтернативних политика.

На крају, у прилог Хипотези II, спроведена је и компаративна анализа закона у којој су се поредили закони о акредитацији у земљама из региона (Србија, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Хрватска) (Прилог 4). Користећи програм за поређење докумената (*Adobe Acrobat Pro*) и физичким прегледом закона (ако занемаримо ијекавски и екавски изговор), закључено је да је више од 70% текста закона идентично. Прегледом чланова закона уочено је

да су поклапања присутна, почев од структуре и органа акредитационог тела, послова које тело обавља, начина финансирања акредитационог тела, самог поступка акредитације, затим надзора над радом акредитационог тела до прекограничне акредитације. Што се тиче прекограничне акредитације, тај члан закона не постоји у Закону о акредитацији у Босни и Херцеговини и Црној Гори. Највеће поклапање пронађено је у тексту *Закона о акредитацији* у Србији и у Црној Гори, што није изненађујуће с обзиром да је у време бивше државне заједнице коју су чиниле Република Србија и Република Црна Гора (2003-2006. године) постојао тада важећи закон о акредитацији (Закон, 2005).

Резултати који указују на недостатак расправе, некритичко преузимање готових решења као и неадекватно поимање концепата у области инфраструктуре квалитета, наводе на то да творци политика заиста а) немају знања; б) не маре или ц) желе да обману ЕУ. Прегледом литературе можемо установити да различити извори незнања твораца политика могу лежати у недостатку литературе (Laurans et al., 2013 цитиран од стране Guo & Kildow, 2015), доказа (Ingold & Monaghan, 2016) или информација (Hebel, 2008). Међутим, ово сазнање нам не даје прецизан облик таксономије (не)знања коју објашњава Chelimsky (1995). Прва се односи на то да немате довољно знања и не знате да немате знања; друга, да немате довољно знања и знате да немате знања; трећи облик се односи на то да имате довољно знања, али заправо нисте свесни тога; и последњи, којем сви теже, је да имате довољно знања и знате да имате знања. Тумачењем прва два појавна облика знања у нашем случају доводе до закључка да творци политика заиста немају адекватно знање у овој области и нису свесни тога. Сходно томе, верују да су сва решења из постојећих светских модела једнако добра и за нас. Са друге стране, може се десити да творци политика јесу свесни свог недостатка знања и компетенција да дискутују о имплицитним проблемима и користима у вези са имплементацијом ових закона, али не маре. Заправо, творци политика не желе да троше ресурсе и време у истраживање које би побољшало квалитет процеса политичког одлучивања, јер су свесни да су

готова решења наметнута и да би свако веће залагање било узалудно. Стога, творци политика користе само медијски простор за наступ, узимајући улогу „коња за изложбу“, у коме се јасно види да у потпуности не разумеју предметну материју. Са друге стране, водећи се страначком/личном идеологијом или интересом, усмеравају своје активности на њима познате законе, уз коментар да имају ограничено време за дискусију и припрему. Одлучују показати одређени ниво консензуса у вези са националним циљевима и несметано преузимају законе националне инфраструктуре квалитета, одајући привидан утисак адекватног знања.

На основу анализе агенде обједињених парламентарних расправа, парламентарних говора твораца политика, компаративне анализе садржаја закона о акредитацији у земљама региона, као и резултата упитника, може се констатовати да је место квалитета, стандарда и осталих елемената инфраструктуре квалитета у политикама у Србији великим делом резултат механичког преузимања решења из постојећих светских модела. Овине је Хипотеза II потврђена.

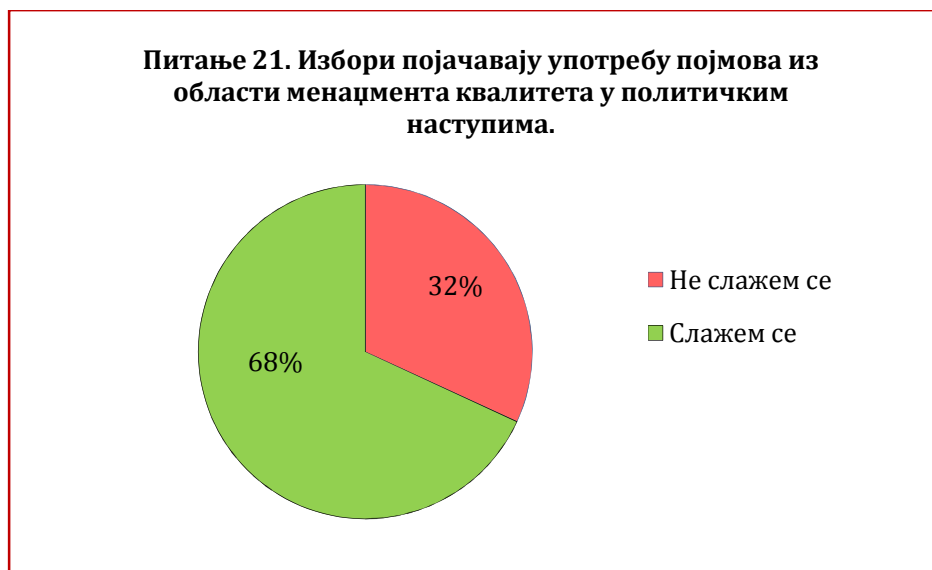
6.3.3 Тестирање Хипотезе III

Хипотеза III: Квалитет и стандарди су појмови често маркетиншки коришћени у политичке сврхе

Према мишљењу Schmidt (2002), цитираног у раду Ha et al. (2009), дискурс се састоји од онога што политички актери кажу једни другима и у јавности, са напорима да генеришу и легитимишу програм политике. Међутим, у својим наступима творци политика и политичари често користе популистички говор, како би се подстакла јавност и добила политичка подршка (Cranmer, 2011; De Raadt et al., 2004). Заправо, спој естетске и популистичке реторике, творци политика и политичари неретко користе са одређеном намером и у циљу придобијања наклоности бирача.

Резултати спроведене анкете показују да 68.12% испитаника сматра да се приликом избора (републички, покрајински или локални) у политичким

наступима појачава употреба појмова из области менаџмента квалитета (Слика 6-4).

Слика 6-4 Употреба речи у политичким наступима приликом избора

Такође, иста група испитаника која се слаже са претходном тврдњом ($n=342$) је мишљења да су најчешће употребљавани појмови у наступима твораца политика *квалитет* ($CC=40.258$, $p<0.001$; 9.36% vs. 90.64%), *стандард* ($CC=44.830$, $p<0.001$; 9.94% vs. 90.06%), *квалитет живота* ($CC=29.671$, $p<0.001$ 11.4% vs. 88.6%) и *безбедност производа/услуга* ($CC=29.671$, $p<0.001$; 19.01% vs. 80.99%). Такође, испитаници који се слажу са тврдњом да су речи *акредитација*, *контрола квалитета* и *ИСО* често коришћени у циљу медијског експонирања твораца политика, потврђују да избори повећавају употребу ових концепата у њиховим наступима:

- *акредитација* ($CC=9.608$, $p=0.001$; 25.20% vs. 74.80%)
- *контрола квалитета* ($CC=7.683$, $p<0.01$; 26.67% vs. 73.33%)
- *ИСО* ($CC=3.862$, $p<0.05$; 26.79% vs. 73.21%).

Генерално, 85.85% стручњака наводи да су поменути појмови недовољно медијски заступљени, често у неадекватном значењу или погрешном контексту. χ^2 тест је показао да је добијена статистички значајна веза између

варијабли ($SS=13.229$, $p<0.001$), где је од групе испитаника који сматрају да су ови појмови недовољно медијски заступљени ($n=449$), чак 95.99% њих сматра да је инфраструктура квалитета недовољно медијски покривена. Штавише, на супрот млађима, испитаници са више од пет година радног искуства су потврдили исти исказ са значајно већим вредностима (1.80 ± 0.600 vs. 1.91 ± 0.571 , $p<0.05$). Укратко, можемо закључити да творци политика у Србији углавном имају сопствену интерпретацију терминологије у вези са инфраструктуром квалитета, користећи атрактивне речи (енг. *suitcase words*) које имају различита значења у зависности од контекста у који се стављају. Према резултатима анкете, речи *акредитација* и *контрола квалитета* су најмање употребљаване речи у политичким говорима, што иде у прилог претходно поменутих резултатима анализе парламентарних расправа, где се јасно види недовољно познавање ових концепата и неразумевање разлике међу њима.

Користећи резултате спроведене анкете може се закључити да су, према мишљењу стручњака из области менаџмента квалитета, појмови у области инфраструктуре квалитета недовољно медијски заступљени од стране твораца политика у Србији. У главном, творци политика их маркетиншки користе у дневно-политичке сврхе, често у неадекватном значењу и контексту. На основу реченог, може се констатовати да је Хипотеза III делимично потврђена.

6.3.4 Тестирање Хипотезе IV

Хипотеза IV: Стручна и шира јавност су свесне неадекватног односа твораца политика у Србији према квалитету и стандардизацији

Део који заслужује посебну анализу у овој дисертацији је проток знања и утицаја између владиних доносиоца одлука и невладиних стручњака који производе ригорозна знања (Head et al., 2014). Као што је Weber (1922) приметио, експертиза је главни облик ауторитета у политичким и административним системима. У свом истраживању, Mooney (1991) је закључио да су се људи из академског окружења и консултанци показали као

добри извори информација за развој законодавства. Понекад, политичка дебата може доминирати централизованом информацијом коју су конструисали и управљали управо стручњаци за менаџмент (Head, 2013). У овом случају, стручњаци могу бити различитих занимања и укључивати не само научнике и истраживаче, већ и шири спектар друштвених актера, владиних званичника или професионалаца (Tamtik & Sá, 2012). Zhu (2013, стр. 281) дефинише стручњака као „посебног учесника у креирању политика који користи своју стручност да утиче на процес доношења одлука“. С циљем спознавања мишљења и свести стручњака на тему односа твораца политика према елементима инфраструктуре квалитета, у анкети су постављена одређена питања.

У прилог хипотези IV, установљено је да 64% стручњака за квалитет верују да они могу утицати на политичке иницијативе и одлуке приликом креирања политика у области инфраструктуре квалитета. χ^2 тест је показао да постоји статистички значајна веза међу варијаблама ($SS=44.937$, $p<0.001$), што значи да од групе испитаника који сматрају да могу имати утицај на одлуке и иницијативе твораца политика, већина је мишљења да они нису адекватно укључени у процесе доношења одлука када је у питању НИК-а (71.65% vs. 28.34%).

Ресорни одбори Скупштине могу ангажовати истраживачке или професионалне институције или особе у циљу проучавања одређених питања. χ^2 тест је опет показао статистички значајну везу између варијабли ($SS=24.396$, $p<0.001$) где је од испитаника који сматрају да ресорни одбори не утичу на политичке одлуке по питању НИК-а ($n=220$), већина мисли да стручњаци нису адекватно укључени у процес доношења одлука (89.8% vs. 10.2%). Исте закључке смо препознали и у компаративној анализи креирања политика (Табела 5-1), у којој аутори препознају проблеме као што су недостатка знања, стручности или искуства.

На питање *Да ли сте позивани да учествујете у раду групе која је доносила одлуке у вези са питањима инфраструктуре квалитета у Србији,*

87.5% испитаника је одговорило да није никада позвано, 5.6% испитаника је позвано али није учествовало, а само 6.8% стручњака је потврдило да је учествовало у раду група које су приказане у табели 6-6. Од тога, најчешћа ангажовања су била у вези са изградом закона, аката или правилника, учешће у комисијама у ИСС и у савету за квалитет.

Табела 6-6. Назив радних група у којима су стручњаци за квалитет учествовали

Р.бр	Одговори испитаника
1.	Стратегија развоја инфраструктуре квалитета, Закон и подзаконска акта о стандардизацији
2.	Удружење акредитованих тела за оцењивање усаглашености
3.	Безбедност хране
4.	Доношење правилника о пиву. Члан комисије за стандарде
5.	Безбедност информација
6.	Стратегија инфраструктуре квалитета
7.	Савет за квалитет
8.	Израда правилника о техничким и другим захтевима за производе од кристалног стакла
9.	Комисија за горива и Институт за стандардизацију Србије
10.	Национални савет за квалитет
11.	Заштита животне средине – CFC гасови
12.	MID
13.	Савет за квалитет
14.	Стандарди ЈУС 74 и 83
15.	Три закона НИК, стратегија НИК, неколико правилника
16.	РГ за израду Правилника о електромагнетској компатибилности
17.	Привредна комора Србије
18.	Комисије KSA 176 Института за стандардизацију Србије
19.	Јавна расправа о стратегији НИК
20.	То је било пре 15-так година у доба доношења важећих закона

6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

	инфраструктуре квалитета у тадашњем Министарству привреде
Р.бр	Одговори испитаника
21.	Увођење система квалитета у Заводу за уџбенике
22.	Одбор за квалитет Привредне коморе Србије
23.	Савет за квалитет. Сеча прописа
24.	Радна група за Закон о метрологији 2009. али сам у звршној фази била/о искључен/а због не слагања са предлогом помоћника Министра
25.	ИСС, комисије
26.	Савет за акредитацију за сертификациона тела, српски/технички пропис, Закон о акредитацији
27.	Израда предлога текста Закона и прописа. Групе које дају предлоге одлука о именовану/овлашћивану тела за оцењивање усаглашености. Групе које дају предлоге одлука о признавању страних исправа о усаглашености производа.
28.	Рад у ИСС
29.	Транспоновање директива новог приступа

Добијени резултати се прилично подударају са закључком аутора Newman et al. (2016) и Bown et al. (2019), а то је да се стручњаци/академици и творци политика доживљавају као две одвојене неповезане заједнице, чему сведочи и податак да 81% испитаника сматра да стручњаци и научници нису адекватно укључени у процесе доношења одлука у области инфраструктуре квалитета.

На крају, може се закључити да су стручна и шира јавност свесне неадекватног односа твораца политика према ствандардима, квалитету и осталим елементима инфраструктуре квалитета у Србији, чиме је делимично потврђена и Хипотеза IV.

7. ЗАКЉУЧАК

Витална веза са светском трговином, приступ тржишту, боља конкурентност, уклањање непотребних баријера у трговини, као и поверење потрошача у безбедност и квалитет производа, здравље и безбедну животну и радну средину, представљају резултат добро успостављене националне инфраструктуре квалитета. У данашњем пословном окружењу, функционална инфраструктура квалитета је предуслов за приступ регионалном и глобалном тржишту и кључна одредница конкурентске предности сваке државе. С циљем остваривања поменутих ефеката, неопходно је креирати политике кроз низ донетих одлука и иницијатива. Таква улога припада творцима политика који формулишу, бирају, постављају и спроводе политике, менаџују у стварању практичних политика и који су у позицији да доносе законе. Стога, основни циљ ове докторске дисертације био је да се пружи јасан увид у тренутно стање креирања политика у области инфраструктуре квалитета у Србији. У сврху достизања овог циља, у раду су употребљене различите методе и технике како би се дошло до адекватног одговора на постављено питање, а то је, како творци политика поимају квалитет, стандарде и остале елементе инфраструктуре квалитета.

Снажан покретач промена у српском законодавству произлази из политичке одлуке да се поднесе захтев за чланство у ЕУ. Да бисмо изградили заједничку платформу за проучавање креирања политика у одређеним областима у земљама Централне и Источне Европе (пре и након придруживања), развијен је оквир за компаративну анализу креирања политика у овим земљама. Заснован на резултатима опсежног истраживања литературе, овај оквир је послужио као вредан алат за примену, и као такав, створио генерализовано знање и искуство за неке посебне области, као што је инфраструктура квалитета. Такође, анализа стенографских бележака парламентарних расправа у Скупштини Србије, на четири системска техничка закона инфраструктуре квалитета, помогла нам је да дођемо до специфичних сазнања на задату тему. На крају, изнедрен је и скуп утицајаних

фактора за политичка одлучивања у области инфраструктуре квалитета. Одувек је било интригантно како творци политика, закона и доносиоци политика одлучују и које иницијативе и фактори могу утицати на њихове перцепције и одлуке. Прегледом литературе груписани су генерички фактори одлучивања на макро (ниво политике), микро (ниво корисника) и мезо нивоима (институционални ниво). Концептуални модел је развијен за потребе шире и стручне јавности и послужио је као потка за формирање упитника, који је дистрибуиран с циљем утврђивања мишљења стручњака из области менаџмента квалитета.

Након анализе парламентарних расправа, компаративне анализе и обраде резултата упитника, могу се извести различити значајни закључци. Недостатак времена за расправу, велики број разнородних закона на дневном реду, „прикривање“ дневног реда и радног плана, лоши преводи и неадекватно разумевање концепата, доводе до тога да се европска решења преузимају брзо и механички, без простора за компромис и критички осврт на могућности примене тих решења у нашој земљи. Спроведена је и компаративна анализа закона о акредитацији у земљама региона, где су резултати показали да је највећи део садржаја закона идентичан.

Према мишљењу стручњака, у процесу законодавне хармонизације техничких закона инфраструктуре квалитета са ЕУ, творци политика у Србији нису разматрали специфичности као што су национална култура, особеност домаће привреде, језичке разлике, традиција и административно оптерећење. Такво механичко преузимања решења, нарочито за земље у развоју, могу довести до неоправданих економских и друштвених трошкова. Такође, закони инфраструктуре квалитета усвајани су великом брзином без јавне расправе, док је *Закон о акредитацији* донет по хитном поступку. Уважавајући све претходно, а кроз анализу стенографских бележака, дошли смо до закључка да су закони инфраструктуре квалитета посматрани као још један у низу захтева ЕУ, нешто што је наметнуто, а не нешто у чему је препозната неопходност и сврсисходност. Такође, знатно мањи број јављања посланика за расправу на законе НИК-а указује на ниску заинтересованост и

непридавање довољног значаја елементима инфраструктуре квалитета, самим тим и социјалном и економском развоју једне земље. Сходно томе, већина стручњака за квалитет је потврдила да су сведоци последица неадекватних одлука творца политика у вези са НИК-а у Србији.

Кроз објашњење и хијерархију концепата квалитета установљено је да поједини творци политика, који су у парламентарним расправама у појединостима објашњавали и бранили личне и ставове своје партије, не поимају концепте НИК-а на адекватан начин.

Након прегледа парламентарних расправа, не може се не констатовати да творци политика често користе време за расправе за критиковање актуелне власти, које по садржају нису у вези са поменутиим законима. Уочено је да је број посланика који се јављао за реч знатно већи из редова опозиције, што се може објаснити повољном приликом за иступање по разним основама.

Према Radaelli (1995), структура дискурса је приступ који истиче начин на који творци политика комуницирају у јавности, користећи знање и реторичке способности како би обликовали своје изјаве. Истраживања су показала да се по мишљењу испитаника у политичким наступима појмови *квалитет, стандард, квалитет живота, контрола квалитета и безбедност производа/услуга* често користе у циљу медијског експонирања. Интересантно је да се ови концепти по мишљењу стручњака не користе увек у правом контексту и адекватном значењу. Међутим, током изборне кампање, у политичким наступима се њихова употреба повећава. Генерално, творци политика у Србији нису у потпуности упознати са терминологијом и концептима инфраструктуре квалитета, али их ипак користе у маркетиншке сврхе.

Коначно, методом триангулације смо дошли и до сазнања да се у процесу хармонизације законодавства са ЕУ често јавља проблем недостатка специјализованог знања и стручности. Сходно томе, према мишљењу испитаника, стручњаци у Србији могу имати значајан утицај у креирању политика у области НИК-а, али су малокад укључени.

Сумирајући резултате истраживања и закључке ове дисертације, можемо констатовати да су применом методе триангулације потврђене следеће хипотезе:

- Хипотеза I: Квалитет и стандарди су недовољно добро схваћени и прихваћени концепти од стране твораца политика у Србији (компаративна анализа – преглед литературе, упитник и анализа садржаја парламентарних говора);
- Хипотеза II: Место квалитета и стандарда у политикама у Србији великим делом је резултат механичког преузимања решења из постојећих светских модела (компаративна анализа - поређење закона и преглед литературе, анализа садржаја парламентарних говора и упитник);
- Хипотеза III: Квалитет и стандарди су појмови често маркетиншки коришћени у политичке сврхе (упитник);
- Хипотеза IV: Стручна и шира јавност су свесне неадекватног односа твораца политика у Србији према квалитету и стандардизацији (упитник и анализа садржаја парламентарних говора).

Овакво стање може имати негативне импликације на економију, здравље, безбедност и заштиту потрошача и животну средину на заједничком тржишту. Неадекватна перцепција твораца политика може довести до погрешних одлука, а последично гушити иновативност, створити препреке у трговини и ризиковати безбедност производа. Стога, може се закључити да је улога твораца политика у креирању инфраструктуре квалитета од национале важности за све заинтересоване стране, наглашавајући улогу крајњег корисника - грађана.

На основу наведеног, може се закључити да су резултати ове дисертације применљиви као теоријска основа за даља истраживања. Запажања о различитим моделима (приватно и државно власништво) нуде могућност да се успостави хибридни модел који би спојио најприкладније елементе описаних модела националних инфраструктура квалитета. У сличном контексту, предложен модел од стране Hubo & Krott (2013), који комбинује

7. ЗАКЉУЧАК

специјализовану и интегрисану јавну управу, би адекватно поткрепио овакав хибридни модел, отварајући могућност за укључивање како секторске, тако и интегралне експертизе. Свакако, то би довело до заобилажења механичког трансфера решења из постојећих глобалних модела и отварања могућности за озбиљна разматрања националних особености. На овај начин се побољшавају услови за већу видљивост, препознавање и комуницирање о проблему са којим се творци политика суочавају током процеса прилагођавања новим захтвима Европске уније. Између осталог, предложена решења би и умањила потребу твораца политика да се у својим наступима служе стручним појмовима у промотивне сврхе.

Осим тога, даља истраживања би могла бити усмерена и на процену практичне импликације закона инфраструктуре квалитета на локалном нивоу (примарна и секундарна имплементација), укључујући мишљење јавности и самих твораца политика. У том случају, могуће је размотрити додатне факторе који делују на политичка одлучивања на различитим нивоима, као и оно што инхибира њихово коришћење.

Резултати и изведени закључци дати у овој дисертацији могу бити од користи свим земљама које су у процесу (пред)приступања ЕУ. Поред доприноса литератури у области јавне управе и менаџмента, овај рад може бити користан извор за све творце политика у циљу предвиђања проблема који су релевантни за инфраструктуру квалитета, али и друга слична питања. Такође, резултати би требало да подигну ниво свести у Србији и земљама Централне и Источне Европе о значају и улози твораца политика у успостављању умрежене и законом регулисане инфраструктуре квалитета, уважавајући особености сваке државе, као и о значају укључивања стручњака у процесе доношења политичких одлука.

8. ЛИТЕРАТУРА

1. Ágh, A. (1999). Europeanization of policy-making in East Central Europe: The Hungarian approach to EU accession. *Journal of European Public Policy*, 6 (5), 839-854.
2. Airey, D., & Chong, K. (2010). National policy-makers for tourism in China. *Annals of Tourism Research*, 295-314.
3. Akirav, O. (2014). Legislators use of One-Minute Speeches. *Global Journal of Human-Social Science Research*, 14 (3), 35-44.
4. Al-Darrab, I. A., Gulzar, W. A., & Ali, K. S. (2013). Status of implementation of safety, quality and environmental management systems in Saudi Arabian industries. *Total Quality Management & Business Excellence*, 24(3-4), 336-354.
5. Alreck, P., & Settle, R. (1985). *The survey research handbook*. Homewood: Richard D. Irwin.
6. Ammenwerth, E., Iller, C., & Mansmann, U. (2003). Can evaluation studies benefit from triangulation? A case study. *International journal of medical informatics*, 70 (2), 237-248.
7. Anderson, L., Krathwohl, D., Airasian, P., Cruikshank, K., Mayer, R., Pintrich, P., et al. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. White Plains: NY: Longman.
8. Apostolides, K. (1998). Cyprus and the Enlargement of the European Union, Working Papers in Comparative and International Politics. University of Catania.
9. Archibald, M. (2015). Investigator triangulation: A collaborative strategy with potential for mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 10 (3), 228-250.
10. Arrowsmith, J., Sisson, K., & Marginson, P. (2004). What can 'benchmarking' offer the open method of co-ordination? *Journal of European Public Policy*, 11 (2), 311-328.

11. Arts, B., & Verschuren, P. (1999). Assessing Political Influence in Complex Decision-making: An Instrument Based on Triangulation. *International Political Science Review*, 20 (4), 411-424.
12. Ashbrook, J. (2010). Croatia, Euroskepticism, and the identity politics of EU enlargement. *Problems of Post-communism*, 57 (3), 23-39.
13. Audunson, R. (2005). How do Politicians and Central Decision-Makers View Public Libraries? The case of Norway. *Official Journal of the International Federation of Library Associations and Institutions*, 31 (2), 129-222.
14. Bachrach, P., & Baratz, M. (1963). Decisions and Nondecisions: An Analytic Framework. *American Political Science Review*, 57 (3), 632-642.
15. Baker, D., Miller, A., & Bratton, T. (2015). E's are good: Standards of quality in public administration as reflected in discourse on Canadian public policy design. *Teaching Public Administration*, 33 (2), 130-151.
16. Bartlett, W., & Samardžija, W. (2000). The reconstruction of South East Europe, the Stability Pact and the role of the EU: An overview. *MOST: Economic Policy in Transitional Economies*, 10 (2), 245-263.
17. Belhassen, Y., & Santos, C. (2006). An American evangelical pilgrimage to Israel: A case study on politics and triangulation. *Journal of Travel Research*, 44 (4), 431-441.
18. Berglund, S., Gange, I., & Van Waarden, F. (2006). Mass production of law. Routinization in the transposition of European directives: a sociological-institutionalist account. *Journal of European Public Policy*, 13 (5), 692-716.
19. Berry, W., & Baybeck, B. (2005). Using Geographic Information Systems to Study Interstate Competition. *American Political Science Review*, 99 (4), 505-519.
20. Besley, T., Montalvo, J., & Reynal-Querol, M. (2011). Do Educated Leaders Matter? *Economic Journal*, 121 (554), F205-227.
21. Bhatia, A. (2006). Critical discourse analysis of political press conferences. *Discourse and Society*, 17 (2), 173-203.
22. Bhatia, J., (2011). Summary Report of 2011 Joint Meeting of the APEC Subcommittee on Standards and Conformance (SCSC)'s in APEC Sub - Committee on Standards and Conformance (SCSC) APEC Committee on Trade and

- Investment. APEC SCSC Education Guideline 4 - Case Book Teaching Standardization in Universities: Lessons Learned from Trial Program
23. Biglaiser, G., & Mezzetti, C. (1997). Politicians' decision making with re-election concerns. *Journal of Public Economics*, 66 (3), 425-447.
  24. Bilgin, M. (2010). The theory of communicative language: Political economy for multiple civilizations. *Futures*, 42 (6), 512-521.
  25. Binderkrantz, A., & Rasmussen, A. (2015). Comparing the domestic and the EU lobbying context: perceived agenda-setting influence in the multi-level system of the European Union. *Journal of European Public Policy*, 22 (4), 552-569.
  26. Birdthistle, N. (2006). Small Family Businesses as Learning Organisations: An Irish Study (doctoral dissertation). Limerick: University of Limerick.
  27. Birkland, T. (2015). *An introduction to the policy process: Theories, concepts and models of public policy making*. New York: Routledge.
  28. Blaikie, N. (1991). A critique of the use of triangulation in social research. *Quality and quantity*, 25 (2), 115-136.
  29. BlicOnline. (2015). *Koliko rade poslanici*. Преузето 13.12.2018 са <https://www.blic.rs/vesti/politika/koliko-rade-poslanici-vladimir-pavicevic-najcesce-za-govornicom-25-poslanika-nije-se/dv0bznc>
  30. Blind, K., Mangelsdorf, A., & Pohlisch, J. (2018). The effects of cooperation in accreditation on international trade: Empirical evidence on ISO 9000 certifications. *International Journal of Production Economics*, 198, 50-59.
  31. Blomgren, M., & Rozenberg, O. (2012). *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. London: Routledge.
  32. Bloom, D., & Rosovsky, H. (2003). Why Developing Countries Should Not Neglect Liberal Education. *Liberal Education*, 89 (1), 16-23.
  33. Bojić, L. (2014). Mediji i političko ubeđivanje. *41. nacionalna konferencija o kvalitetu* (p. 27). Kragujevac: Fakultet inženjerskih nauka.
  34. Bouckaert, G., & Van de Walle, S. (2003). Comparing measures of citizen trust and user satisfaction as indicators of 'good governance': difficulties in linking trust and satisfaction indicators. *International Review of Administrative Sciences*, 69 (3), 329-343.

35. Bowler, S., Donovan, T., & Karp, J. (2006). Why Politicians Like Electoral Institutions: self-interest, values, or ideology? *Journal of Politics*, 68 (2), 434-446.
36. Bown, K., Sumsion, J., & Press, F. (2009). Influences on Politicians' Decision Making for Early Childhood Education and Care Policy: what do we know? What don't we know? *Contemporary Issues in Early Childhood*, 10 (3), 194-217.
37. Božanić, D., & Popović, J. (2012). *Horizontalni pravni okvir u oblasti infrastructure kvaliteta u Republici Srbiji*. Beograd: Ministarstvo finansija i privrede Republike Srbije.
38. Brenton, P., Sheehy, J., & Vancauteren, M. (2001). Technical barriers to trade in the European Union: importance for accession countries. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 39 (2), 265-284.
39. Brouard, S., Costa, O., & König, T. (2011). *The Europeanization of domestic legislatures: the empirical implications of the Delors' Myth in nine countries*. Springer Science & Business Media.
40. Bryman, A. (2016). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford university press.
41. Bryman, A. (2004). *Triangulation and Measurement*. Препузето 13.06.2016 ca <http://www.referenceworld.com/sage/socialscience/triangulation.pdf>
42. Bugarić, B. (2015). A crisis of constitutional democracy in post-Communist Europe: "Lands in-between" democracy and authoritarianism. *International Journal of Constitutional Law*, 13 (1), 219-245.
43. Bugaric, B., & Kuhelj, A. (2015). Slovenia in crisis: A tale of unfinished democratization in East-Central Europe. *Communist and Post-Communist Studies*, 48 (4), 273-279.
44. Campbell, D., & Fiske, D. (1959). Convergent and Discriminant Validation by the Multitrait-Multimethod Matrix. *Psychological Bulletin*, 56 (2), 24-31.
45. Caplan, N. (1979). The Two Communities Theory and Knowledge Utilization. *American Behavioral Scientist*, 22 (3), 459-470.
46. Carter, D. (2017). Service diversification and service quality differences in the third-party administration of US organic regulations. *Public Management Review*, 19 (6), 802-819.

47. Castanheira, I., Robb, P., Owen, L., den Boer, H., Schmit, J., Ent, H., et al. (2007). A proposal to demonstrate a harmonized quality approach to analytical data production by EuroFIR. *Journal of Food Composition and Analysis*, 20 (8), 725-732.
48. Chelimsky, E. (1995). Politics, policy and research synthesis. *Evaluation*, 1 (1), 97-104.
49. Choi, B., Pang, T., Lin, V., Puska, P., Sherman, G., Goddard, G., et al. (2005). Can scientists and policy makers work together? *Journal of Epidemiology and community health*, 59 (8), 632-637.
50. Ćirić, J. (2009). *Adaptation and implementation of the Eu –Acquis: An exchange of experiences*. Belgrade: Institute of Comparative Law.
51. Clapp, C. (1963). *The Congressman: His Work as He Sees It*. Washington: DC: Brookings Institution.
52. Clark, J., & Little, T. (2002). National organizations as sources of information for state legislative leaders. *State & Local Government Review*, 34 (1), 38-44.
53. COE. (2015). *Council of Europe*. Преузето 02.07.2015 ca <http://www.coe.org.rs/>
54. Coffey, D. (2005). Measuring gubernatorial ideology: A content analysis of state of the state speeches. *State Politics & Policy Quarterly*, 5 (1), 88-103.
55. Cohen, J., Tsfati, Y., & Sheafer, T. (2008). The Influence of Presumed Media Influence in Politics Do Politicians' Perceptions of Media Power Matter? *Public Opinion Quarterly*, 72 (2), 331-344.
56. Cornélis, B., & Brunet, S. (2002). A policy-maker point of view on uncertainties in spatial decisions. In W. Shi, P. Fisher, & M. Goodchild, *Spatial Data Quality* (pp. 168–185). Taylor & Francis.
57. CQI (2015). The Chartered Quality Institute, Преузето 15.08.2015. ca <http://www.thecqi.org/Knowledge-Hub/Knowledge-portal/Concepts-of-quality/Quality-infrastructure/>
58. Cranmer, M. (2011). Populist communication and publicity: An empirical study of contextual differences in Switzerland. *Swiss Political Science Review*, 17 (3), 286-307.
59. Crosby, P. (1979). *Quality is Free*. New York: McGraw-Hill.

60. CRPE. (2010). Worth Having It-The Effectiveness of the Co-operation and Verification Mechanism on Romania, Policy memo, no. 16. Romanian Center for European Policies.
61. CRTA. (2013). *Analiza izjava poslanika Narodne skupštine Republike Srbije u štampanim medijima*. Преузето 15.08.2018 са <http://cрта.rs/wp-content/uploads/2018/03/Analiza-izjava-poslanika-Narodne-skup%C5%A1tine-Republike-Srbije-u-%C5%A1tampanim-medijima.pdf>
62. CRTA. (2015). MAKING BETTER LAW - Improving the legislative process by better defined urgent procedure. Belgrade, Serbia: Center for Research, Transparency and Accountability .
63. Czernielewska, M., Paraskevopoulos, C., & Szlachta, J. (2004). The regionalization process in Poland: an example of 'Shallow'Europeanization? *Regional and Federal Studies* , 14 (3), 461-495.
64. Dabović, D. (2009). Harmonization of law in the process of globalization. *1st International Conference "Law, Economy and Management in Modern Ambience"* (p. 533). Sokobanja, Serbia: Faculty for Education of the Executives, University of Business Academy.
65. Dąbrowski, M. (2011). The impact of Eucohesion policy on the Polish sub-national actors: Shallow or deep change? *Regional Studies Association Annual International Conference*. Newcastle, UK: Newcastle University.
66. De Ayala, S. (2001). FTAs and Erskine May: Conflicting needs?—Politeness in question time. *Journal of Pragmatics* , 33 (2), 143-169.
67. De Castella, K., McGarty, C., & Musgrove, L. (2009). Fear arousing content in political rhetoric about terrorism: An analysis of speeches by Australian Prime Minister Howard. *Political Psychology* , 30 (1), 1-26.
68. De Raadt, J., Hollanders, D., & Krouwel, A. (2004). Varieties of Populism. An Analysis of the Programmatic Character of Six European Parties. Working Papers Political Science No. 2004/04.
69. Deng, D., Liu, S., Wallis, L., Duncan, E., & McManus, P. (2017). Urban Sustainability Indicators: how do Australian city decision makers perceive and use global reporting standards? *Australian geographer* , 48 (3), 401-416.
70. Denzin, N. (1978). *The Research Act* (2d ed. ed.). New York: McGraw-HI.

8. ЛИТЕРАТУРА

71. Denzin, N. (1970). *The Research Act in Sociology*. Chicago: Aldine.
72. Devlin, L. (1962). Law, Democracy, and Morality. *University of Pennsylvania Law Review*, 110 (5), 635-649.
73. Dimitrova, A. (2004). *Driven to change: the European Union's enlargement viewed from the East*. Manchester: Manchester University Press.
74. Dimitrova, A. (2010). The new member states of the EU in the aftermath of enlargement: Do new European rules remain empty shells? *Journal of European Public Policy*, 17 (1), 137-148.
75. Djelic, M., & Quack, S. (2018). Globalization and Business Regulation. *Annual Review of Sociology*, 44, 123-143.
76. Dolnicar, S. (2013). Asking good survey questions. *Journal of Travel Research*, 52 (5), 551-574.
77. Dolnicar, S., & Gruen, B. (2014). Including Don't know answer options in brand image surveys improves data quality. *International Journal of Market Research*, 56 (1), 35-50.
78. Dolowitz, D. (2003). A policy-maker's guide to policy transfer. *Political Quarterly*, 74 (1), 101-108.
79. Dolowitz, D., & Marsh, D. (2000). Learning from abroad: The role of policy transfer in contemporary policy-making. *Governance*, 13 (1), 5-23.
80. Dominique, K., Malik, A., & Remoquillo-Jenni, V. (2013). International benchmarking: Politics and policy. *Science and Public Policy*, 128.
81. Dreher, A., & Jensen, N. (2013). Country or leader? Political change and UN General Assembly voting. *European Journal of Political Economy*, 29, 183-196.
82. Duverger, M. (1954). *Political Parties*. London: Methuen.
83. Džihana, A., & Volčič, Z. (2011). *Media and National Ideologies : Analysis of Reporting on War Crimes Trials in the Former Yugoslavia*. Sarajevo: Sarajevo Media Centre.
84. EC. (2010). *Commission Opinion on Montenegro's application for membership of the European*. Brussels: European Commission.
85. EC. (2018). *European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations*.
Преузето 08.12.2018 ca

- http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/serbia/index_en.htm
86. EC. (2015). *Quality of Public Administration – A Toolbox for Practitioners*, , Publications Office of the European Union. European Commission.
  87. EC. (1999). *Regular Report on Slovakia's Progress Towards Accession*. Brussels: European Commission.
  88. Elbasani, A. (2013). *Europeanization Travels to the Western Balkans: Enlargement Strategy, Domestic Obstacles and Diverging Reforms*. In A. Elbasani, *European Integration and Transformation in the Western Balkans: Europeanization or Business as Usual?* (pp. 3-22). Abingdon: Routledge.
  89. Erzberger, C., & Prein, G. (1997). Triangulation: Validity and empirically based hypothesis construction. *Qualtiy and Quantity* , 31 (2), 141-154.
  90. EU. (2018). *European Union Principles for the Ethical Conduct of Lobbying*. Association of Accredited Public Policy Advocates.
  91. EurAsEC. (2019). Art. 2 of the EurAsEC Treaty - Terms and Definitions. Презерето 07.01.2019 ca http://www.un.org/en/ga/sixth/70/docs/treaty_on_eeu.pdf.
  92. Evjen, S. (2012). *Placing the public library: A comparative analysis of political perceptions*. København: Royal School of Library and Information Science.
  93. Evropa. (2008). COUNCIL DECISION. *Official Journal of the European Union* , 46-70.
  94. Falkner, G. (2010). Institutional performance and compliance with EU law: Czech Republic, Hungary, Slovakia and Slovenia. *Journal of Public Policy* , 30 (1), 101-116.
  95. Farmer, T., Robinson, K., Elliott, S., & Eyles, J. (2006). Developing and implementing a triangulation protocol for qualitative health research. *Qualitative health research* , 16 (3), 377-394.
  96. Fetzer, A., & Bull, P. (2012). Doing leadership in political speech: Semantic processes and pragmatic inferences. *Discourse and Society* , 23 (2), 127-144.
  97. Filipovic, J. (2012). *Management of a Diaspora Virtual University as a Complex Organization: Serbian Diaspora Virtual University: An Emerging Leadership of a Nation*. Germany: LAP LAMBERT Academic Publishing.

98. Filipović, J., & Božanić, V. (2007). ISO, IEC and the World trade. *Tehnika - Kvalitet, standardizacija i metrologija*, 7 (5), 1-4.
99. Flick, U., Garms-Homolová, V., Herrmann, W., Kuck, J., & Röhsch, G. (2012). I Can't Prescribe Something Just Because Someone Asks for It..." Using Mixed Methods in the Framework of Triangulation. *Journal of Mixed Methods Research*, 6 (2), 97-110.
100. Fosco, G., & Bray, B. (2016). Profiles of cognitive appraisals and triangulation into interparental conflict: Implications for adolescent adjustment. *Journal of Family Psychology*, 30 (5), 533.
101. Frota, M., Racine, J., Blanc, F., Rodrigues, P., Ibragimov, S., Torkhov, D., et al. (2010). Assessment of the Ukrainian quality infrastructure: challenges imposed by the WTO and commitments to EU accession. *Key engineering materials*, 437, 611-615.
102. Gadavani, S. (2002). Discursive strategies for political survival: a critical discourse analysis of Thai no confidence debates (Doctoral dissertation). University of Leeds.
103. Gallagher, T. (2009). *Romania and the European Union: How the Weak Vanquished the Strong*. Manchester: Manchester University Press.
104. Garvin, T. (2001). Analytical paradigms: the epistemological distances between scientists, policy makers and the public. *Risk Analysis*, 21 (3), 443-456.
105. Gee, D., Lesley, M., & Matthews, M. (2013). Situated Identities, Competing Cultural Models: Discourse Analysis of Policy Makers' Views on Teaching. *Journal of Educational Research and Practice*, 3 (1), 50-64.
106. Geys, B. (2013). Election cycles in MPs' outside interests? The UK house of commons. *Political Studies*, 61 (2), 462-472.
107. GIAM. (2018). *Infrastructure is Essential*. Презенто 07.01.2019. ca <http://www.globalinfrastructurellc.com/infrastructure-is-essential/>
108. Giatzidis, E. (2004). Bulgaria on the Road to European Union. *Southeast European and Black Sea Studies*, 4 (3), 434-457.

109. Gill, S., Keong, Y., Bolte, S., & Ramiah, S. (2012). Ideological features of vocabulary in news reports of Malaysia's medium of instruction change. *GEMA Online® Journal of Language Studies*, 12 (3), 765-787.
110. Goldfinch, S. (1999). Remaking Australia's Economic Policy: Economic Policy Decision-Makers During the Hawke and Keating Labor Governments. *Australian Journal of Public Administration*, 58 (2), 3-20.
111. Gonçalves, J., & Peuckert, J. (2010). The contributions of quality infrastructure to national innovation systems: Implications for development policy. *Globelics 8th International Conference: Making Innovation Work for Society: Linking, Leveraging and Learning*. Kuala Lumpur, Malaya: University of Malaya.
112. Goot, M. (2005). Politicians, public policy and poll following: Conceptual difficulties and empirical realities. *Australian Journal of Political Science*, 40 (2), 189-205.
113. Graca, S. S., Barry, J. M., & Doney, P. M. (2015). Performance outcomes of behavioral attributes in buyer-supplier relationships. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 30(7), 805-816.
114. Greenhalgh, T., Robert, G., Macfarlane, F., Bate, P., & Kyriakidou, O. (2004). Diffusion of innovations in service organizations: systematic review and recommendations. *Milbank Quarterly*, 82 (4), 581-629.
115. Gruber, H. (1993). Political language and textual vagueness. *Pragmatics. Quarterly Publication of the International Pragmatics Association*, 3 (1), 1-28.
116. Guasch, J., Racine, J., Sanchez, I., & Diop, M. (2007). *Quality systems and standards for a competitive edge*. Washington: World Bank Publications.
117. Guion, L., Diehl, D., & McDonald, D. (2011). *Triangulation: Establishing the validity of qualitative studies*. Gainesville: Department of Family, Youth and Community Sciences, Florida Cooperative Extension Service.
118. Guo, J., & Kildow, J. (2015). The gap between science and policy: assessing the use of nonmarket valuation in estuarine management based on a case study of US federally managed estuaries. *Ocean & Coastal Management*, 108, 20-26.
119. Ha, Y., Joo, J., Kang, M., Lah, T., & Jang, J. (2009). Social Conflicts and Policy-Making in Korea: Interpretation of Policy Failures through a Public Discourse Perspective. *International Review of Administrative Sciences*, 75 (4), 649-664.

120. Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action*. Boston: MA: Beacon Press.
121. Hanson, W., Creswell, J., Clark, V., Petska, K., & Creswell, J. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. *52* (2), 224.
122. Harpaz, G. (2014). Approximation of Laws under the European Neighbourhood Policy: The Challenges that Lie Ahead. *European Foreign Affairs Review*, *19* (3), 429-452.
123. Haug, M., & Koppang, H. (1997). Lobbying and public relations in a European context. *Public Relations Review*, *23* (3), 233-247.
124. Haughton, T. (2011). Half Full but also Half Empty: Conditionality, Compliance and the Quality of Democracy in Central and Eastern Europe. *Political Studies Review*, *9* (3), 323-333.
125. Haughton, T. (2007). When does the EU make a difference? Conditionality and the accession process in Central and Eastern Europe. *Political Studies Review*, *5* (2), 233-246.
126. Hay, C., & Smith, J. N. (2010). How Policy-Makers (Really) Understand Globalisation: The Internal Architecture of Anglophone Globalisation Discourse in Europe. *Public Administration*, *88* (4), 903-927.
127. Head, B. (2013). Evidence-Based Policymaking—Speaking Truth to Power? *Australian Journal of Public Administration*, *72* (4), 397-403.
128. Head, B., Ferguson, M., Cherney, A., & Boreham, P. (2014). Are policy-makers interested in social research? Exploring the sources and uses of valued information among public servants in Australia. *Policy and Society*, *33* (2), 89-101.
129. Hebel, S. (2008). Higher Education's Grade for Data. *Chronicle of Higher Education*, *55* (16).
130. Heinze, T. (2011). Mechanism-based thinking on policy diffusion. A review of current approaches in political science (KFG Working Paper Series p.0034). Berlin: Free University Berlin.
131. Herdina, A. (2007). Approximation of Laws in the Context of the European Neighbourhood Policy-A View from Brussels. *European Journal of Law Reform*, *9*, 501.

132. Hillner, U. (2013). International technical cooperation. Physikalisch-Technische Bundesanstalt, Презето 19.09.2015 ca http://www.cepal.org/socinfo/noticias/noticias/0/51790/Taller_Impacto_de_la_IC_en_AL_-_Ulf_Hillner.pdf.
133. Homburg, C., Vomberg, A., Enke, M., & Grimm, P. H. (2015). The loss of the marketing department's influence: is it really happening? And why worry?. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43(1), 1-13.
134. Hubo, C., & Krott, M. (2013). Conflict camouflaging in public administration—a case study in nature conservation policy in Lower Saxony. *Forest policy and economics*, 33, 63-70.
135. Hulnick, A. (1986). The intelligence producer-policy consumer linkage: A theoretical approach. *Intelligence and National Security*, 1 (2), 212-233.
136. Hy, R., Venhaus, M., & Sims, R. (1995). Academics in service to the legislature: Legislative utilization of college and university faculty and staff. *Public Administration Review*, 55, 468-474.
137. Ingold, J., & Monaghan, M. (2016). Evidence translation: an exploration of policy makers' use of evidence. *Policy & Politics*, 44 (2), 171-190.
138. Irvin, R., & Stansbury, J. (2004). Citizen participation in decision making: Is it worth the effort? *Public administration review*, 64 (1), 55-65.
139. ISO. (2006). International Organization for Standardization. Презето 14.07.2016 ca www.iso.org/iso/devt_3pillars_2006.pdf
140. ISO. (2010). ISO 26000 - Social responsibility. Zurich, Switzerland: International Organization for Standardization.
141. ISO. (2015). ISO 9000:2015 - Quality management systems — Fundamentals and vocabulary. International Organization for Standardization.
142. ISO. (2005). ISO and conformity assessment (Brochure). Zurich, Switzerland: International Organization for Standardization.
143. ISO. (2004a). ISO/IEC 17000:2004 Conformity assessment -- Vocabulary and general principles. International Organization for Standardization.
144. ISO. (2017). ISO/IEC 17011:2017 Conformity assessment - Requirements for accreditation bodies accrediting conformity assessment bodies. International Organization for Standardization.

145. ISO. (2011). ISO/IEC 17021:2011 Conformity assessment - Requirements for bodies providing audit and certification of management systems. International Organization for Standardization.
146. ISO. (2017a). ISO/IEC 17025:2017 - General requirements for the competence of testing and calibration laboratories. International Organization for Standardization.
147. ISO. (2004). ISO/IEC Guide 2:2004 - Standardization and related activities - General vocabulary. International Organization for Standardization.
148. ISO. (2014). ISO/IEC TS 17027:2014 - Conformity assessment - Vocabulary related to competence of persons used for certification of persons. International Organization for Standardization.
149. ISO. (2013). *National Standards Bodies in Developing Countries*. Genève, Switzerland: International Organization for Standardization.
150. ISO. (2019). Using and referencing ISO and IEC standards to support public policy. International Organization for Standardization.
151. Jack, E., & Raturi, A. (2006). Lessons learned from methodological triangulation in management research. *Management Research News* , 29 (6), 345-357.
152. Jacoby, W. (1999). The reality behind the Potemkin harmonization: Priest and penitent: The European Union as a force in the domestic politics of Eastern Europe. *East European Constitutional Review* , , 8, 62.
153. Jakšić, B. (2007). Priprema Srbije za integraciju sa EU – segment unutrašnjeg tržišta. *Kvalitet* , 17 (7-8), 36-39.
154. Jansa, M., Hansen, E., & Gray, V. (2015). Copy and paste lawmaking: The diffusion of policy language across american state legislatures, Working Paper. Chapel Hill: Dep. Polit. Sc iUniv. North Carolina.
155. Jick, T. (1979). Mixing qualitative and quantitative methods: Triangulation in action. *Administrative science quarterly* , 24 (4), 602-611.
156. Jones, B., & Olken, B. (2005). Do leaders matter? National leadership and growth since World War II. *Quarterly Journal of Economics* , 120 (3), 835-864.

157. Jones, H. (2009). State-of-the-art Literature Review on the Link between Knowledge and Policy in Development (Working Paper). Overseas Development Institute (ODI) IKM Emergent.
158. Jordan, A., & Richardson, J. (1987). *Government and pressure groups in Britain*. USA: Oxford University Press.
159. Juran, J. (1988). *Quality control handbook*. New York: McGraw-Hill.
160. Juran, J., & Gryna, F. (1993). *Quality Planning and Analysis*. New York: McGraw-Hill Book.
161. Kaarls, R. (2007). Metrology, essential to trade, industry and society. *Accreditation and quality assurance*, 12 (8), 435-437.
162. Kabele, J., & Linek, L. (2004). Decision-making of the Czech Cabinet, EU Accession and Legislative Planning between 1998 and 2004. *ECPR Joint Session of Workshops, Workshop No. 10: The Process of Decision-Making in Cabinets*. Uppsala, Sweden.
163. Kaminska, J. (2010). The Link between National Foreign Policy and the Performance of a Country in the European Union: The Polish Case. *Journal of Contemporary European Research*, 6 (1), 69-84.
164. Karaczun, Z. (2005). Preparing for EU environmental policy in Poland: the case of the nitrates directive. *Land Use Policy*, 22 (3), 245-253.
165. Karamfilova, E. (2005). The evolution of the competition law in Bulgaria with view to the accession of the country to the European Union (Master thesis). Nice: Centre International de Formation Européenne.
166. Karch, A. (2007). *Democratic Laboratories: Policy Diffusion among the American States*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
167. Kaščelan, B. (2009). Gde prestaje lobiranje i počinje korupcija. *PROFIT Magazin*, 12.
168. Katchanovski, I. (2000). Divergence in growth in post-communist countries. *Journal of Public Policy*, 20 (01), 55-81.
169. Kellermann, M. (2011). *Thoughts on a National Quality Policy*. Braunschweig: Physikalisch Technische Bundesanstalt.

170. Kellermann, M., & Keller, D. (2014). Leveraging the Impact of Business Environment Reform: The Contribution of Quality Infrastructure (Working Paper). The Donor Committee for Enterprise Development.
171. Kellogg, K. (2015). Hydrogen Separation via Metallic Membranes (Doctoral dissertation). Worcester Polytechnic Institute.
172. Kennedy, D. (1997). *A Critique of Adjudication*. Cambridge: Harvard University Press.
173. Kennedy, D. (2003). The Methods and the Politics. In P. Legrand, & R. Munday, *Comparative Legal Studies: Traditions and Transitions* (pp. 345–433). Cambridge: Cambridge University Press.
174. Kilic, K., Ulusoy, G., Gunday, G., & Alpkan, L. (2015). Innovativeness, operations priorities and corporate performance: An analysis based on a taxonomy of innovativeness. *Journal of Engineering and Technology Management*, 35, 115–133.
175. Kilpatrick, D. (2000). *Definitions of Public Policy and Law*. Презето са <http://www.musc.edu/vawprevention/policy/definition.shtml>
176. Klüver, H., Braun, C., & Beyers, J. (2015). Legislative lobbying in context: towards a conceptual framework of interest group lobbying in the European Union. *Journal of European Public Policy*, 22 (4), 447-461.
177. Knecht, T., & Weatherford, M. (2006). Public opinion and foreign policy: the stages of presidential decision making. *International Studies Quarterly*, 50 (3), 705-727.
178. Koc, E., & Boz, H. (2014). Triangulation in tourism research: A bibliometric study of top three tourism journals. *Tourism Management Perspectives*, 12, 9-14.
179. Komnenić, D. (2012). Aarhus Convention: New approach to environment protection. *Pravni zapisi*, 3(1), 153-176.
180. Konecki, K. (2008). Triangulation and Dealing with the Realness of Qualitative Research. *Qualitative Sociology Review*, 4 (3), 7-28.
181. Kopecký, P. (2005). Parliaments in Central and Eastern Europe: Changing Legislative Institutions. *Czech Sociological Review*, 41 (3), 361-373.

182. Korkut, U. (2010). More Reform, Less Action: Dilemmas of Economic Europeanization in Hungary. *Problems of Post-Communism*, 57 (1), 17-27.
183. Korzynski, P. (2015). Online networking and employee engagement: what current leaders do? *Journal of Managerial Psychology*, 30 (5), 582-596.
184. Kossowska, A., Buczkowski, K., Klaus, W., Rzeplinska, I., & Wozniakowska-Fajst, D. (2012). Politicians, Media, and Society's Perception of Crime. In A. Selih, & A. Završnik, *Crime and Transition in Central and Eastern Europe* (pp. 37-63). London: Springer.
185. Koszewska, M. (2003). Rules Governing Marketability of Goods in the Single European Market-the Protective Clothing Market. *Fibres and Textiles in Eastern Europe*, 11 (4), 8-14.
186. Kouri, R., & Clarke, A. (2014). Framing 'Green Jobs' Discourse: Analysis of Popular Usage. *Sustainable Development*, 22 (4), 217-230.
187. Koushal, V., Rai, A., & Bhattacharjee, D. (2015). Evaluation of Awareness on Organ Donation in Nursing Professionals at the Apex Medical Institute. *International Journal of Health Sciences and Research*, 5 (9), 478-483.
188. Koutalakis, C. (2010). Enabling harmonization-Business actors and the eastern enlargement of the EU. *Acta Politica*, 45 (1-2), 247-267.
189. Kovač, P., & Jukić, T. (2017). Declarations and Reality of Europeanized Public Administration in Eastern Europe: Journals Content Analysis in Slovenia and Croatia. *Transylvanina Review of Administrative Sciences*, 13 (50), 127-145.
190. Král, D., & Bartovic, V. (2010). *The Czech and the Slovak Parliaments after the Lisbon Treaty*. Prague, Czech Republic: EUROPEUM Institute for European Policy.
191. Krašovec, A., & Johannsen, L. (2016). Recent Developments in Democracy in Slovenia. *Problems of Post-Communism*, 63 (5/6), 313-322.
192. Krehbiel, K. (2010). *Information and legislative organization*. Michigan: University of Michigan Press.
193. Kremer, I., & Sjostrand, J. (2013). Implementation of EU Waste Recycling Regulation in Macedonia: The Challenges of Policy Integration and Normative Change. *UC Berkeley: Institute of European Studies*. Приступљено 14.04.2019. на <https://escholarship.org/uc/item/3hz6k7vv>

194. Kreppel, A. (1999). What affects the European Parliament's legislative influence? An analysis of the success of EP amendments. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 37 (3), 521-537.
195. Krizsan, A., & Popa, R. (2009). Stretching EU Conditionality: Mechanisms of Europeanization in Making Domestic Violence Policies in Central and Eastern Europe. *European Integration Online Papers*, 13 (2).
196. Ladrech, R. (1994). Europeanization of domestic politics and institutions: The case of France. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 32 (1), 69-88.
197. Lammintakanen, J., & Kinnunen, J. (2004). Social and health-care priorities of local politicians in Finland: Do the attitudes of politicians reflect the actual processes in municipalities? *International Journal of Social Welfare*, 13 (1), 69-76.
198. Lamy, P. (2011). Clear economic benefits Why get involved with standards? *Focus+*, 2 (6), 31-33.
199. Lasswell, H. (1948). *Power and personality*. New York: W. W. Norton.
200. Láštík, E. (2007). Legislative and Executive Power after EU Accession in Slovakia: Two years evaluated. *Post-Communist Public Administration*, 67.
201. Laurans, Y., Rankovic, A., Billé, R., Pirard, R., & Mermet, L. (2013). Use of ecosystem services economic valuation for decision making: questioning a literature blindspot. *Journal of environmental management*, 119, 208-219.
202. Lazowski, A. (2001). Adaptation of the Polish legal system to European Union law: Selected aspects, SEI working paper. University of Sussex.
203. Lee, D., Loutas, N., Sánchez-Nielsen, E., Mogulkoc, E., & Lacigova, O. (2011). Inform-consult-empower: a three-tiered approach to eParticipation. *International Conference on Electronic Participation* (pp. 121-132). Berlin, Heidelberg: Springer.
204. Liepiņa, R., Lapiņa, I., & Mazais, J. (2014). Contemporary issues of quality management: relationship between conformity assessment and quality management. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 110, 627-637.
205. Lindblom, C. (1980). *The Policy-Making Process*. Englewood Cliffs: N.J.: Prentice Hall.

206. Lowi, J., & Olson, M. (1970). Decision Making vs. Policy Making: Toward an Antidote for Technocracy. *Public Administration Reiview* , 314-325.
207. Lyke, S. (2012). Brown Abroad: An Empirical Analysis of Foreign Judicial Citation and the Metaphor of Cosmopolitan Conversation. *Vanderbilt Journal of Transnational Law* , 48, 83-144.
208. Makuch, Z., & MacDonald, K. (2006). Tree-Lined Road to EU Accession-The Approximation of Environmental Law in Lithuania. *European Environmentai Law Review* , 15, 248-263.
209. Malová, D., & Haughton, T. (2002). Making institutions in Central and Eastern Europe, and the impact of Europe. *West European Politics* , 25 (2), 101-120.
210. Martinović-Barbul, I. (2017). The influence of problem based learning on teaching writing style in ESP classrooms. *Godišnjak Pedagoškog fakulteta u Vranju*, 8(1), 271-283.
211. Mathison, S. (1988). Why triangulate? *Educational Researcher* , 17 (2), 13-17.
212. Mattson, I. (1995). Private members' initiatives and amendments. In H. Döring, *Parliaments and Majority Rules in Western Europe* (pp. 448-487). Frankfurt and New York: St. Martin's Press.
213. Mavroeidis, V., & Vardakas, E. (2013). Quality Infrastructures Improve the Economies of Balkans and Eastern European Countries. *Journal of Applied Economics and Business* , 1 (2), 35-45.
214. Mendelski, M. (2015). The EU's Pathological Power: The Failure of External Rule of Law Promotion in South Eastern Europe. *Southeastern Europe* , 39 (3), 318-346.
215. Mertens, D., & Hesse-Biber, S. (2012). Triangulation and Mixed Methods Research Provocative Positions. *Journal of Mixed Methods Research* , 6 (2), 75-79.
216. Miesner, U. (2009). *Contributions of quality infrastructure to regional economic integration: Insights and experiences gained from Technical Cooperation of PTB*. Germany: Physikalisch-Technische Bundesanstalt.
217. Mijatovic, I. (2014). The Need for Standardization in SMEs Networks. *Management* , 73, 35-40.

218. Mikosch, H., & Somogyi, F. (2009). *Personality and Policy: The Impact of Political Leaders' Education and Profession on Public Finance*. Zurich, Switzerland: KOF Swiss Economic Institute.
219. Mikulova, K. (2013). "Potemkin Europeanisation"? Dynamics of Party Competition in Poland and Hungary in 1998—2004. *East European Politics and Societies*, 28 (1), 163-186.
220. Milosevic, D., Djuric, M., Filipovic, J., & Ristic, S. (2013). Benchmarking as a quality management tool in public administration. *Engineering Economics*, 24 (4), 364-372.
221. Milovanović, D., Nenadić, N., & Todorčić, V. (2012). *Survey on the Improvement of the Legislative Process in the Republic of Serbia*. Belgrade: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ).
222. Milutinović, M. (2012). Politički konsalting i lobiranje. *SVAROG*, 1 (4), 83-105.
223. Monngakgotla, O. (2007). Policy makers' knowledge and practices of intellectual property rights on Indigenous Knowledge Systems in Botswana (Master dissertation). Faculty of Education, University of Pretoria.
224. Monroe, A. (1998). Public opinion and public policy, 1980-1993. *Public Opinion Quarterly*, 62, 6-28.
225. Mooney, C. (1991). Information sources in state legislative decision making. *Legislative Studies Quarterly*, 16 (3), 445-455.
226. Muller, D., & Headey, B. (1996). Agenda-setters and policy influentials: results from the Victorian Agendas Project. *Australian Journal of Political Science*, 31 (2), 135-152.
227. Murray, J. (1999). Methodological triangulation in a study of social support for siblings of children with cancer. *Journal of Pediatric Oncology Nursing*, 16 (4), 194-200.
228. Musa, A., & Petak, Z. (2015). Coordination for Policy in Transition Countries: Case of Croatia. *International Public Administration Review*, 13 (3-4), 117-159.
229. Napalkova, I., Orlova, N., Samygin, P., & Vlasova, G. (2017). The Impact of European Law on the Development of Legal System of Russia. *European Research Studies Journal*, 20 (1), 77-86.

230. NCCPE. (2014). *Policy makers, Guide to working with policy makers*. Презето 05.12.2018 ca
<https://www.acu.ac.uk/publication/download?publication=700>
231. Neilson, S. (2001). *IDRC-supported research and its influence on public policy*. IDRC.
232. Neiman, J., Gonzalez, F., Wilkinson, K., Smith, K., & Hibbing, J. (2015). Speaking different languages or reading from the same script? Word usage of Democratic and Republican politicians. *Political Communication* , 33 (2), 212-240.
233. Nevo, D. (1985). Experts' Opinion: A Powerful Evaluation Tool. *Annual Meeting of the American Educational Research Association*. Chicago.
234. Newman, J., Cherney, A., & Head, B. (2016). Do Policy Makers Use Academic Research? Reexamining the “Two Communities” Theory of Research Utilization. *Public Administration Review* , 76 (1), 24-32.
235. Newman, K., & Denza, E. (1999). IV. External Relations. *International and Comparative Law Quarterly* , 48 (03), 716-720.
236. Nikolova, P. (2006). Negotiating for EU membership? The Case of Bulgaria and Romania. *Croatian Yearbook of European Law and Policy* , 2 (2), 393-412.
237. Nussberger, A., Özbudun, E., & Sejersted, F. (2010). *On the role of the opposition in a democratic parliament*. Venice: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW.
238. O'Brennan, J., & Raunio, T. (2007). *National Parliaments and within the Enlarged European Union: From Victims of Integration to Competitive Actors?* London: Routledge.
239. OECD. (2009). *Focus on Citizens: Public Engagement for Better Policy and Services*. OECD.
240. Onwuegbuzie, A., & Daniel, L. (2002). A framework for reporting and interpreting internal consistency reliability estimates. *Measurement and evaluation in counseling and development* , 35 (2), 89.
241. Orlović, S. (2012). *Comparative Analysis of Democratic Performance of the Parliaments of Serbia, Bosnia and Herzegovina and Montenegro*. University of Belgrade, Sarajevo Open Centre, University of Montenegro.

242. OtvoreniParlament. (2013). Преузето 13.07.2015 ca <http://otvoreniparlament.rs/wp-content/uploads/2013/03/Drugi-izve%C5%A1taj1.pdf>
243. OtvoreniParlament. (2019). Преузето 02.02.2016 ca <http://otvoreniparlament.rs/>
244. OxfordDictionary. (2019). *Oxford Dictionary*. Преузето 08.01.2019 ca <https://en.oxforddictionaries.com/definition/knowledge>
245. Page, B. (2003). The civil servant as legislator: law making in British administration. *Public Administration*, 81 (4), 651-679.
246. Page, B., & Shapiro, R. (1983). Effects of public opinion on policy. *American political science review*, 77 (1), 175-190.
247. Papadimitriou, D., & Gateva, E. (2009). Between Enlargement-led Europeanisation and Balkan Exceptionalism: An appraisal of Bulgaria's and Romania's entry into the European Union. *Perspectives on European politics and society*, 10 (2), 152-166.
248. Paul, J. (1996). Between-method Triangulation in Organizational Diagnosis. *International Journal of Organizational Diagnosis*, 4 (2), 135-153.
249. Pavlović, D., & Stanojević, I. (2012). Političke institucije i ekonomska politika: Empirijski nalazi (2). *Godišnjak FPN*, 07, 7-23.
250. Pejović, G., Filipović, J., & Tasić, L. (2011). How to remove barriers to medicines trade in emerging economies: the role of medicines regulatory authority in Serbia. *Accreditation and Quality Assurance*, 16 (4-5), 253-261.
251. Penev, S. (2009). Improving the Process of Economic Reform Legislation in Western Balkan Countries, OECD Investment Compact for South East Europe. GTZ and Economics Institute Belgrade.
252. Perona-Garcelán, S., Úbeda-Gómez, J., León-Palacios, M., Barros-Albarrán, M., Escudero-Pérez, S., López-Jiménez, A., et al. (2016). An Exploration of the Reliability and Validity of the Spanish Version of the 'Voice and You'(VAY): A Scale for Measuring the Relationship with Voices. *Clinical psychology & psychotherapy*, 23 (2), 183-188.
253. Petrov, R. (2014). Approximation of laws in the EU-Ukraine association agreement. *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки*, 155, 24-26.

254. Petry, F. (2007). How Policy Makers View Public Opinion. In L. Dobuzinskis, D. Laycock, & M. Howlett, *Policy Analysis in Canada: The State of the Art* (pp. 375-398). Toronto, Canada: University of Toronto Press.
255. Peuckert, J. (2014). What shapes the impact of environmental regulation on competitiveness? Evidence from Executive Opinion Surveys. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 10, 77-94.
256. Pitman, T. (2012). Selling visions for education: What do Australian politicians believe in, who are they trying to convince and how? *Australian Journal of Education*, 56 (3), 226-240.
257. Polach, J. (1959). Harmonization of laws in Western Europe. *American Journal of Comparative Law*, 148-167.
258. Popering, R. (2014). Individual and group differences in the interpretation of terminology: Politicians' use of the term sustainability in the environmental debate (Master's thesis). The Netherlands: Universiteit Leiden.
259. Popović, P., Mitrović, R., & Jelić, M. (2011). Razvoj nacionalne infrastrukture kvaliteta. *Industrija*, 39 (3), 223-245.
260. Powlick, P. (1995). The sources of public opinion for American foreign policy officials. *International Studies Quarterly*, 39 (4), 427-451.
261. Přibáň, J. (2007). *Legal symbolism: on law, time and European identity*. London: Ashgate Publishing.
262. Prpić, K. (2011). Science, the public, and social elites: How the general public, scientists, top politicians and managers perceive science. *Public understanding of science*, 20 (6), 733-750.
263. PTB. (2007). Values and rules for global responsibility Quality infrastructure: a step towards Good Governance. Germany.
264. Raaijmakers, Q. (2000). Adolescents' midpoint responses on Likert-type scale items: Neutral or missing values? *International Journal of Public Opinion Research*, 12 (2), 209-217.
265. Racine, J. (2011). *Harnessing quality for global competitiveness in Eastern Europe and Central Asia*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.

266. Radaelli, C. (1995). The role of knowledge in the policy process. *Journal of European Public Policy*, 2 (2), 159-183.
267. Raonić, D. (2008). Razvijenost infrastrukture kvaliteta u šumadijsko-pomoravskom regionu sa aspekta broja sertifikovanih organizacija i zastupljenosti sertifikacionih tela. 35. Nacionalna konferencija o kvalitetu. Kragujevac: Asocijacija za kvalitet i standardizaciju Srbije.
268. Ray, N. (Ed.). (2015). *Strategic infrastructure development for economic growth and social change*. IGI Global.
269. Reeves, C., & Bednar, D. (1994). Defining quality: Alternatives and implications. *The Academy of Management Review*, 19 (3), 419-445.
270. Rekklang, P. (2012). Political Information Exposures, Politicians' Perceptions, Political Attitudes and Political Participations among People in Bangkok Metropolitan Area. *Proceedings of World Academy of Science, Engineering and Technology* (p. 1169). World Academy of Science, Engineering and Technology (WASET).
271. Renn, O., Webler, T., Rakel, H., Diemel, P., & Johnson, B. (1993). Public participation in decision making: A three-step procedure. *Policy Sciences*, 26 (3), 189-214.
272. Report. (2016). Mission to outperform, CEE Investment Report.
273. Ribeiro, A., Costa, A., Candeias, P., e Sousa, J., Martins, L., Martins, A., et al. (2016). Assessment of the Metrological Performance of Seismic Tables for a QMS Recognition. *Journal of Physics: Conference Series*, 772 (1), 012006.
274. Risteska, M. (2013). The role of the EU in promoting good governance in Macedonia: towards efficiency and effectiveness or deliberative democracy? *Nationalities Papers*, 41 (3), 431-446.
275. Rommetvedt, H., Zajc, D., & Langhelle, O. (2009). The Internationalization of National Parliaments: the Norwegian Storting and the Slovene Državni zbor. *Politics in Central Europe*, 5 (1), 55-85.
276. Rose, R. (1993). *Lesson-Drawing in Public Policy*. London: Chatham House Publishers.
277. Rossiter, J. (2011). *Measurement for the Social Sciences: The C-OAR-SE Method and Why It Must Replace Psychometrics*. New York: Springer.

278. Rundmo, T., & Moen, B. (2006). Risk perception and demand for risk mitigation in transport: A comparison of lay people, politicians and experts. *Journal of risk research*, 9 (6), 623-640.
279. Ruso, J., & Stojanović, V. (2012). The interpretation and implementation of SRPS ISO/IEC 17021 standards. *Kvalitet i izvrsnost*, 1 (11-12), 77-79.
280. Ruso, J., Filipovic, J., & Pejovic, G. (2017). The Role of Higher Education in National Quality Infrastructure Policy-Making. *Management: Journal of Sustainable Business and Management Solutions in Emerging Economies*, 22 (1), 15-24.
281. Ruso, J., Filipović, J., & Ranković, B. (2017a). The Serbian quality infrastructure as viewed by the quality managers. *Serbian Journal of Management*, 12 (2), 291-301.
282. Ruso, J., Mijatović, I., & Stojanović, V. (2014). The perception of standards and standardization in public administration research. *19th EURAS Annual Standardisation Conference – Cooperation among standardisation organisations and the scientific and academic community* (pp. 251-262). Belgrade: The EURAS Board Series.
283. Sanetra, C., & Marbán, R. (2007). The answer to the global quality challenge: A national quality infrastructure. Physikalisch-Technische Bundesanstalt.
284. Saurugger, S. (2016). The Europeanization of Public Policy in France: Actor-Centered Approaches. In R. Elgie, E. Grossman, & A. Mazur, *The Oxford Handbook of French Politics* (pp. 128–150). Oxford: Oxford University Press.
285. Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U. (2002). Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research. *Journal of European public policy*, 9 (4), 500-528.
286. Schmidt, V. (2002). *The Future of European Capitalism*. New York: Oxford University Press.
287. Schonhardt-Bailey, C. (2003). Ideology, party and interests in the British Parliament of 1841–47. *British Journal of Political Science*, 33 (04), 581-605.
288. Searing, D. (1994). *Westminster's World. Understanding Political Roles*. Cambridge: Harvard University Press.

289. SeConS. (2013). *Kako poslanici donose odluke, Analiza zakonodavne aktivnosti u Narodnoj skupštini Republike Srbije*. Beograd: SeConS – grupa za razvojnu inicijativu.
290. Shaukat, H. (2010). Industrial competitiveness through quality infrastructure. Pakistan national accreditation council.
291. Shulock, N. (1999). Industrial competitiveness through quality infrastructure. *The paradox of policy analysis: If it is not used, why do we produce so much of it?*, 18 (2), 226-244.
292. Šik, M. (2011). Transposition of EU legislation in new member states: A case study of the Czech Republic (Doctoral dissertation). Central European University.
293. Simonović, K. (2014). Slobodno kretanje robe u kontekstu pregovora o pristupanju Evropskoj uniji: praktična pitanja, prilike i izazovi e kasne integracije Republike Srbije u Jedinstveno tržište. Beograd: Centar za Evropske politike.
294. Singh, H., & Sharma, H. (2013). Consumer Perception toward s the Quality Marks of Products. *International Journal of Management and Social Sciences Research*, 2(9).
295. Sjöberg, L. (2001). Political decisions and public risk perception. *Reliability Engineering & System Safety*, 72 (2), 115-123.
296. Sjöberg, L., & Drottz-Sjöberg, B. (2008). Risk perception by politicians and the public. *Energy and environment*, 19 (3), 455-483.
297. Škrabalo, M. (2012). Transparency in retrospect: preliminary lessons from Croatia's EU accession process, Discussion paper. Zagreb: Greens/European Free Alliance in the European Parliament.
298. Smigic, N., Rajkovic, A., Djekic, I., & Tomic, N. (2015). Legislation, standards and diagnostics as a backbone of food safety assurance in Serbia. *British Food Journal*, 117 (1), 94-108.
299. Smith, K., & Usherwood, B. (2004). The political perception of the public library: the Australian view. *ALIA 2004*. Gold Coast, Australia: Преузето ca 10.01.2018 ca <https://espace.curtin.edu.au/handle/20.500.11937/25461>.

300. Smith, N., & Hay, C. (2008). Mapping the political discourse of globalisation and European integration in the United Kingdom and Ireland empirically. *European Journal of Political Research*, 47 (3), 359-382.
301. Spendzharova, A. (2003). Bringing Europe in? The impact of EU conditionality on Bulgarian and Romanian politics. *Southeast European Politics*, 4 (2-3), 141-156.
302. Stančetić, V. (2013). *Praktične politike – pojmovno određenje*. Презеро 04.12.2018 ca http://www.gogol.rs/pdf/Practicne%20politike_ciklus.pdf
303. Stene, E. (1975). Policy-Making, Politics, and Administration. *Midwest Review of Public Administration*, 9 (1), 47-49.
304. Stojiljković, Z. (2013). *Civilno društvo, sindikati i politika*. Beograd, Srbija.
305. Stojiljković, Z. (2007). Partije u Parlamentu. In V. Pavlović, & S. Orlović, *Dileme i izazovi parlamentizma* (pp. 105-128). Beograd: Konrad Adenauer Stiftung, Fakultet političkih nauka.
306. Stojiljković, Z. (2011). *Partijske ideologije, evropski politički prostor i Srbija*. Beograd: Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu.
307. Strom, K. (1997). Rules, Reasons and RoutinesL Legislative Roles in Parliamentary Democracies. *Journal of Legislative Studies*, 3 (1), 155-174.
308. Sundblad, E., Biel, A., & Gärling, T. (2009). Knowledge and confidence in knowledge about climate change among experts, journalists, politicians, and laypersons. *Environment and Behavior*, 41 (2), 281-302.
309. Şurubaru, N. (2013). Challenges or challenging “Europeanization” and “Multi-level governance”?—Evidence from Bulgaria’s and Romania’s Structural Funds absorption (2007-2013)—a focus on regional actors. *ECPR General Conference*. Bordeaux, France: European Consortium for Political Research.
310. Swann, G. (2010). *International Standards and Trade: A Review of the Empirical Literature*, OECD Trade Policy Papers. Paris: OECD Publishing.
311. Tallberg, J., Dellmuth, L. M., Agné, H., & Duit, A. (2018). NGO influence in international organizations: Information, access and exchange. *British Journal of Political Science*, 48(1), 213-238.
312. Tamtik, M., & Sá, C. (2012). The Role of Experts in the European Union's Research Policy. *Review of Policy Research*, 29 (4), 449-466.

313. Tawney, D. (1976). *Curriculum evaluation today: trends and implications*, London, Macmillan: Schools Council Research Series.
314. Taylor, A. (2015). Environmental governance in Croatia and Macedonia: institutional creation and evolution. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 33 (5), 969-985.
315. Tetteh, E., Opareh, N., Ampadu, R., & Antwid, K. (2014). Impact of Climate Change: Views and Perceptions of Policy Makers on Smallholder Agriculture in Ghana. *International Journal of Sciences: Basic and Applied Research*, 13 (1), 79-89.
316. Tews, K. (2009). From law-taking to policy-making. The environmental dimension of the EU accession process—challenges, risks and chances for the SEE countries. *Environmental policy and governance*, 19 (2), 130-139.
317. Thomann, E. (2015). Customizing Europe: transposition as bottom-up implementation. *Journal of European Public Policy*, 1368-1387.
318. Thomson, G., Hudson, S., Wilson, N., & Edwards, R. (2010). A qualitative case study of policy maker views about the protection of children from smoking in cars. *Nicotine and Tobacco Research*, 12 (9), 970-977.
319. Thorkildsen, M. (2011). Political brokers (Master Thesis). Denmark: Aarhus University, School of Business and Social Sciences.
320. Thurmond, V. (2001). The point of triangulation. *Journal of Nursing Scholarship*, 33 (3), 253-258.
321. Tippmann, C. (2013). *The National Quality Infrastructure*. World Bank.
322. Trauner, F. (2009). Post-accession compliance with EU law in Bulgaria and Romania: a comparative perspective. *European Integration online Papers*, 13 (2).
323. Treib, O., & Falkner, G. (2007). Making Dead Letters Live: Strategies to Improve the Effectiveness of EU Legislation in Central and Eastern Europe. *European Union Studies Association (EUSA) 10th Biennial International Conference*. Montreal, Canada: Institute for advanced studies, Department of Political Sciences.
324. Tsebelis, G., & Garrett, G. (2000). Legislative politics in the European Union. *European Union Politics*, 1 (1), 9-36.

325. Tuchman, B. (1980). The decline of quality. *New York Times Magazine*, 2 (104), 38-41.
326. Turner, F. (1980). Public science in Britain. *Isis*, 71 (4), 589-608.
327. Turner, S., Cardinal, L., & Burton, R. (2017). Research design for mixed methods: A triangulation-based framework and roadmap. *Organizational Research Methods*, 20 (2), 243-267.
328. Twining, W. (2004). Diffusion of law: a global perspective. *Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law*, 36 (49), 1-45.
329. Twining, W. (2009). *General jurisprudence: understanding law from a global perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
330. Twining, W. (2000). *Globalization and Legal Theory*. London: Butterworth.
331. Tzafrir, S., Parry, E., & Enosh, G. (2015). Levels, processes, and social-issues in organizations: integrative introduction. *Journal of Managerial Psychology*, 30 (5).
332. USAID. (2007). Standards, Metrology, Conformity Assessment and The TBT Agreement. Desk Top Reference Handbook. US Agency for International Development.
333. Van de Ven, N., Bogaert, A., Serlie, A., Brandt, M., & Denissen, J. (2017). Personality perception based on LinkedIn profiles. *Journal of Managerial Psychology*, 32 (6), 418-429.
334. van Dijk, T. (1997). The study of discourse. In T. Van Dijk, *Discourse as Structure and Process* (pp. 1-34). London: Sage.
335. van Witteloostuijn, A., & De Jong, G. (2008). Changing national rules: Theory and evidence from the Netherlands (1960-2004). *Public Administration*, 86 (2), 499-522.
336. Vidačak, I., & Škrabalo, M. (2014). Exploring the Effects of Europeanization on the Openness of Public Administration in Croatia. *Croatian and Comparative Public Administration*, 14 (1), 149-187.
337. Vladeva, M. (2015). Europeanization of the Western Balkans: What Drives Montenegro on This Path? (Doctoral dissertation). Central European University.

338. Vuković, D. (2013). *Kako nastaju zakoni u savremenoj Srbiji: Uloga društvenih interesa i institucija u zakonodavnom procesu*. Beograd: SeConS – Grupa za razvojnu inicijavu.
339. Walker, J. (1969). The Diffusion of Innovations among the American States. *American Political Science Review*, 63 (3), 880-899.
340. Walker, W., Harremoës, P., Rotmans, J., van der Sluijs, J., van Asselt, M., Janssen, P., et al. (2003). Defining uncertainty: a conceptual basis for uncertainty management in model-based decision support. *Integrated assessment*, 4 (1), 5-17.
341. Walsh, P. (2013). Exploring the limits of Europeanisation: Rule Compliance and Elite resistance in Bosnia and Macedonia (Master Thesis). Freie Universität Berlin.
342. Webber, D. (1987). Legislators use of policy information. *American Behavioral Scientist*, 30 (6), 612–631.
343. Weber, M. (1922). *Wirtschaft und Gesellschaft*. Mohr: Tübingen.
344. Wehmer, C., & Frota, M. (2012). The role of metrology-related functions for the free movement of goods. *XX IMEKO World Congress* (p. 403). Busan, Republic of Korea: Metrology for Green Growth.
345. Weiss, C. (1982). Policy research in the context of diffuse decision making. *Journal of Higher Education*, 53 (6), 619-639.
346. Werntoft, E., & Edberg, A. (2015). Swedish politicians' view of obstacles when dealing with priority settings in health care. *Journal of Health Organization and Management*, 29 (4), 532 - 542.
347. Westbrook, D. (2008). Theorizing the diffusion of law in an age of globalization: Conceptual difficulties, unstable imaginations, and the effort to think gracefully nonetheless. *Annals of Faculty of Law in Belgrade* (3), 159-179.
348. Wiegmann, P., de Vries, H., & Blind, K. (2017). Multi-mode standardisation: A critical review and a research agenda. *Research Policy*, 46 (8), 1370-1386.
349. Williams, M. (2001). Exporting the democratic deficit: Hungary's experience with EU integration. *Problems of Post-Communism*, 48 (1), 27-38.

350. WorldBank. (2005). The political economy of Gram Panchayats in South India: Results and policy conclusions from a research project. UK: Edward Elgar Publishing Limited.
351. Wright, B. (2013). The Europeanisation of Hungary: Institutional adjustment and the effects of European Union integration. *Journal of Politics and International Studies*, 10, 271.
352. Zajc, D. (2005). Role of Slovenian parliament in the process of transition, legislative reconstruction and EU membership. *Politička misao*, 42 (1), 111-132.
353. Zhu, X. (2013). Policy change and expert involvement in China. *Public Administration*, 91 (2), 281-302.
354. Zoo, H., de Vries, H., & Lee, H. (2017). Interplay of innovation and standardization: Exploring the relevance in developing countries. *Technological Forecasting and Social Change*, 118, 334-348.
355. АТС. (2017). Место акредитације у прописима Републике Србије. Преузето 14.12.2018 са https://www.ats.rs/sites/default/files/download/mesto_akreditacije_u_propisima_republike_srbije.doc
356. АТС. (2019). Акредитационо тело Србије. Преузето 15.03.2017. са <https://www.ats.rs/>
357. ДС. (2015). Програм Демократске странке. Демократска странка, Преузето 29.06.2015 са <http://www.ds.org.rs/dokumenti/ds-program.pdf>.
358. ДМДМ. (2019). Дирекција за мере и драгоцене метале. Преузето 27.03.2019. са <http://www.dmdm.rs>
359. Закон. (2005). Закон о акредитацији. Службени лист СЦГ, бр 44/2005.
360. Закон. (2010). Закон о акредитацији. Службени Гласник РС, бр 73/10 од 12. октобра 2010. године.
361. Закон. (2010а). Закон о метрологији. „Службени Гласник РС”, бр 30/10 од 05. маја 2010. године. Влада Републике Србије.
362. Закон. (2010б). Закон о Народној скупштини. Србија. Службени гласник РС, бр. 9/2010.

8. ЛИТЕРАТУРА

363. Закон. (2018). Закон о државној управи. Службени гласник РС", бр. 79/2005, 101/2007, 95/2010, 99/2014, 47/2018 и 30/2018 - др. закон. Влада Републике Србије.
364. Закон. (2015). Закон о стандардизацији. "Службени гласник РС ", бр. 36/2009 и 46/2015. Влада Републике Србије.
365. Закон. (2009). Закон о техничким захтевима за производе и оцењивање усаглашености производа. „Службени Гласник РС”, бр 36/09 од 15. маја 2009. године. Влада Републике Србије.
366. Закон. (2009а). Закону о посебним овлашћењима ради ефикасне заштите права интелектуалне својине. "Службени Гласник РС", бр. 46/2006 и 104/2009 - др. закони. Влада Републике Србије.
367. Јовановић, М. (2012). Политички системи Србије (ауторизована скрипта). Београд, Србија: Факултет политичких наука, Универзитет у Београду.
368. КЕИ. (2014). *Национални програм за усвајање правних тековина Европске уније*. Преузето 06.01.2019 са http://www.pks.rs/SADRZAJ/Files/Biro%20za%20saradnju%20sa%20EU/MASTER%20NПAA%202014-2018%20-%20revizija_jul_2014.docx
369. МЕИ. (2019). Министарство за европске интеграције Република Србија. Преузето 27.03.2019. са <http://www.mei.gov.rs>
370. Миладиновић, С. (2009). *Елите распада*. Београд: Службени гласник.
371. Миладиновић, С. (2006). Класе и елите: питање њиховог међусобног односа. *Култура пописа*, 4-5, 359-382.
372. МП. (2018). *Технички прописи у надлежности МП*. Преузето 27.01.2018 са сајта Министарства привреде - Сектор за квалитет и безбедност производа: <http://www.tehnis.privreda.gov.rs>
373. МП. (2019, Март 20). Стандардизација. Преузето 20.03.2019 са сајта Министарства привреде - Сектор за квалитет и безбедност производа: <https://tehnis.privreda.gov.rs/infrastruktura-kvaliteta/standardizacija.html>
374. МП. (2019а). Метрологија. Преузето 20.03.2019 са сајта Министарства привреде - Сектор за квалитет и безбедност производа: <https://tehnis.privreda.gov.rs/infrastruktura-kvaliteta/metrologija.html>

375. НСРС. (2018а). *Занимања народних посланика*. Преузето 12.04.2019 са сајта Народне Скупштине Републике Србије: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/narodna-skupstina-u-brojka/zanimanja-narodnih-poslanika.1741.html>
376. НСРС. (2010). Јединствена методолошка правила за писање закона. *Службени гласник РС*, 21.
377. НСРС. (2019). Шта је начелни претрес предлога закона? Преузето 21.03.2019. са сајта Народне Скупштине Републике Србије: <http://www.parlament.gov.rs/>
378. НСРС. (2019а). Шта је начелни претрес предлога закона? Преузето 21.03.2019. са сајта Народне Скупштине Републике Србије: <http://www.parlament.gov.rs/>
379. НСРС. (2018б). Одбори. Преузето 15.06.2018. са сајта Народне Скупштине Републике Србије: <http://www.parlament.gov.rs/народна-скупштина.1.html>
380. НСРС. (2018, 29 Август). *Пут закона*. Преузето 29.08.2018 са сајта Народне скупштине Републике Србије: <http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/brochures/Put%20zakona%20SRB%20za%20Web.pdf>
381. Пејовић, Г. (2012). Општи организациони модел агенције за лекове у инфраструктури квалитета (Докторска дисертација). Београд: Факултет организационих наука,.
382. Појмовник. (2019). Закон. Србија: Народна скупштина Републике Србије, 09.01.2019 са сајту Народна скупштина Републике Србије: <http://www.parlament.gov.rs/грађани/појмовник-народне-скупштине.1630.html>.
383. Пословник. (2009). Пословник народне скупштине републике Србије. Србија: Службени гласник Републике Србије.
384. Стратерија. (2015). Стратегија унапређења система инфраструктуре квалитета у Републици Србији за период 2015-2020. године. Министарство привреде.

8. ЛИТЕРАТУРА

385. Филиповић, Ј., Пејовић, Г., & Русо, Ј. (2017). *Инфраструктура квалитета*. Београд: Факултет организационих наука.
386. Филиповић, Ј., & Ђурић, М. (2009). *Основе квалитета*. Београд: Факултет организационих наука.
387. Филиповић, Ј., Ђурић, М., & Русо, Ј. (2018). *Систем менаџмента квалитета*. Београд: Факултет организационих наука.

9. АКРОНИМИ И СКРАЋЕНИЦЕ

Акроними и скраћенице коришћене у дисертацији:

CE – Conformity European

CEFTA - Central European Free Trade Association

CEN - Comité Européen de Normalisation (European Committee for Standardisation)

CENELEC - Comité Européen de Normalisation Electrotechnique (European Committee for Electrotechnical Standardization)

CIPM - Comité international des poids et mesures (International Committee for Weights and Measures)

EC - European Commission

EFAC - European Federation of Associations of Certification Bodies

EURACHEM - European network of analytical laboratories

GMP - Good Manufacturing Practice

НАССР - Hazard Analysis and Critical Control Points

IAF - International Accreditation Forum

IEC - International Electrotechnical Commission

ILAC – International Laboratory Accreditation Cooperation

ISO – International Organization for Standardization

ТБТ - Споразум о техничким препрекама у трговини Светске трговинске организације

Комим – Комитет за међулабораторијска испитивања материјала

РТВ - Physikalisch-Technische Bundesanstalt

АНАТ - Удружења независних акредитованих тела Србије

АТС – Акредитационо тело Србије

ДМДМ – Дирекција за мере и драгоцене метале

ЕУ – Европска унија

ИСС – Институт за стандардизацију Србије

МЗ – Министарство здравља

МЗЖС – Министарство заштите животне средине

9. АКРОНИМИ И СКРАЋЕНИЦЕ

МП – Министарство привреде

МПНТР – Министарство просвете, науке и технолошког развоја

МПШВ – Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде

МСП – Мала и средња предузећа

МТТТ – Министарство трговине, туризма и телекомуникација

МФ – Министарство финансија

НИК – Национална инфраструктура квалитета

НСРС – Народна скупштина Републике Србије

ПКС – Привредна комора Србије

РС – Република Србија

ССП - Споразум о стабилизацији и придруживању с ЕУ

СТО – Светска трговинска организација

ТОУ – Тела за оцену усаглашености

НБС – Народна банка Србије

ПРИЛОГ 1 - СПИСАК СЛИКА

- Слика 2-1** Глобална мрежа инфраструктуре квалитета
- Слика 2-2** Изглед СЕ знака
- Слика 2-3** Интересне и заинтересоване стране у националној инфраструктури квалитета
- Слика 2-4** Компоненте националне инфраструктуре квалитета
- Слика 2-5** Модел инфраструктуре квалитета у Србији
- Слика 2-6** Место акредитације у прописима Републике Србије
- Слика 3-1** Парламентарне странке у медијима према броју изјава посланика
- Слика 3-2** Законодавна процедура у Србији
- Слика 4-1** Инфраструктура квалитета и одговорност владе
- Слика 4-2** Нивои одлучивања у области инфраструктуре квалитета
- Слика 5-1** Триангулација и хипотезе
- Слика 5-2** Однос хипотеза и упитника
- Слика 5-3** Однос модела и упитника
- Слика 5-4** Заступљеност полова испитаника у узорку
- Слика 5-5** Степен образовања испитаника
- Слика 6-1** Број јављања посланика у парламентарним расправама на законе инфраструктуре квалитета
- Слика 6-2** Број присутних посланика на парламентарним расправама о законима инфраструктуре квалитета
- Слика 6-3** Број присутних посланика на парламентарним расправама у појединостима у 2009. години
- Слика 6-4** Упознатост твораца политика са елементима инфраструктуре квалитета
- Слика 6-5** Упознатост твораца политика са законима инфраструктуре квалитета
- Слика 6-6** Хијерархија концепата квалитета
- Слика 6-7** Користи од законом регулисане инфраструктуре квалитета
- Слика 6-4** Употреба речи у политичким наступима приликом избора

ПРИЛОГ 2 - СПИСАК ТАБЕЛА

- Табела 2-1** Стање инфраструктуре квалитета у Србији
- Табела 2-2** Појмови у вези са преношењем и усвајањем легислативе и дефиниције
- Табела 3-1** Број изјава посланика у медијима и скупштини
- Табела 3-2** Преглед поимања различитих концепата од стране твораца политика
- Табела 4-1** Фактори који утичу на доношење одлука
- Табела 4-2** Димензије које утичу на одлуке
- Табела 4-3** Извори информисања према Моонеу (1991)
- Табела 4-4** Фактори који утичу на одлуке твораца политика у области НИК
- Табела 4-5** Занимања актуелних народних посланика
- Табела 4-6** Актуелни одбори
- Табела 5-1** Заједнички проблеми приликом хармонизације закона ЕУ
- Табела 5-2** Поузданост скале
- Табела 5-3** Извор података
- Табела 5-4** Струка испитаника
- Табела 5-5** Област рада испитаника
- Табела 5-6** Укупно радно искуство
- Табела 5-7** Радно искуство у области квалитета/стандардизације
- Табела 5-8** Сектор у којем раде испитаници
- Табела 6-1** Фактори који утичу на иницијативе и поимање НИК од стране твораца политика у Србији
- Табела 6-2** Активности у Скупштини (2007-2012)
- Табела 6-3** Резултати гласања у целости – Закони НИК-а
- Табела 6-4** Примена закона НИК * Упознатост твораца политика са законма НИК-а
- Табела 6-5** Обједињене парламентарне расправе
- Табела 6-6** Назив радних група у којима су стручњаци за квалитет учествовали

**ПРИЛОГ 3 - ПРОЈЕКТИ ИНФРАСТРУКТУРЕ КВАЛИТЕТА У
СРБИЈИ ОД 2006-2016**

1. ИНФРАСТРУКТУРА КВАЛИТЕТА У РЕГИОНУ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА И ТУРСКЕ - ВИШЕКОРИСНИЧКА IPA 2011	
Циљ пројекта:	Олакшавање регионалне трговине и слободног протока роба уз побољшање конкурентности привреда у региону и припрема за преговоре и чланство у ЕУ.
Период реализације:	Август 2011. – Фебруар 2014. године
2. СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ИНФРАСТРУКТУРЕ КВАЛИТЕТА - GIZ ACCESS 1 (2011-2013)	
Циљ пројекта:	Креирање стратешког оквира за развој инфраструктуре квалитета у Србији
Период реализације:	2011-2013. година
3. ИНФРАСТРУКТУРА КВАЛИТЕТА У РЕГИОНУ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА И ТУРСКЕ - ВИШЕКОРИСНИЧКА IPA 2008	
Циљ пројекта:	Олакшавање регионалне трговине и слободног протока роба уз побољшање конкурентности привреда у региону и припрема за преговоре и чланство у ЕУ
Период реализације:	Фебруар 2009. – фебруар 2011. године фебруар 2011. – јун 2011. године – продужење

4. ТЕХНИЧКА ПОДРШКА ИНСТИТУЦИЈАМА ИНФРАСТРУКТУРЕ КВАЛИТЕТА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ CARDS 2006	
Циљ пројекта:	Подршка институцијама инфраструктуре квалитета у процесу усвајања политика и усклађивања законодавства са правним тековинама ЕУ у областима техничких прописа, стандардизације, метрологије, акредитације и оцењивања усаглашености.
Период реализације:	септембар 2008. - децембар 2010. године
5. УНАПРЕЂЕЊЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ КВАЛИТЕТА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ- GIZ ACCESS 2 (2014-2016)	
Врста подршке:	Техничка помоћ
Циљ пројекта:	Унапређење националне инфраструктуре квалитета, у складу са стратешким препорукама које су утврђене у првој фази програма GIZ ACCESS 1 (2011-2013)
Период реализације:	јануар 2014 - децембар 2016. године

ПРИЛОГ 4 - ПОРЕЂЕЊЕ ЗАКОНА О АКРЕДИТАЦИЈИ

ПРИЛОГ 4 - ПОРЕЂЕЊЕ ЗАКОНА О АКРЕДИТАЦИЈИ

ЗАКОН О АКРЕДИТАЦИЈИ	СРБИЈА 2010	ЦРНА ГОРА 2009	БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА 2001	ХРВАТСКА 2009/13
Термини и дефиниције	Акредитација Сертификат о акредитацији Колегијално оцењивање Компетентност Оцењивање усаглашености Правила акредитације Тело за оцењивање усаглашености	Акредитација Акт о акредитацији Компетентност Оцењивање усаглашености Надзор Заинтересоване стране Организација	Акредитација Систем акредитовања Акредитовање Тело за акредитацију Оцењивање усаглашености Тело за оцењивање усаглашености (ТОУ) Именовање ТОУ	Позивају се на појмове који се употребљавају у Уредби (ЕЗ) бр. 765/2008 и (ЕУ) бр. 1025/2012
Акредитационо тело и органи	Акредитационо тело Србије (АТС): Управни одбор Директор Надзорни одбор Савет за акредитацију (описана улога савета)	Акредитационо тело ЦЦГ: Управни одбор Директор Надзорни одбор Савет за акредитацију Колегијални орган	Институт за акредитовање БИХ (ВАТА): Директор Саветодавно веће (описана улога савета)	Акредитационо тело Хрватске (НАА) Управно веће Директор Акредитационо веће Одбор за представнике
Послови акредитационог тела	- утврђује и објављује правила акредитације која су заснована на одговарајућим српским, међународним и европским стандардима и документима међ. и европских организација за акредитацију - учествује у раду међународних и европских организација за акредитацију; - води јавни регистар акредитованих тела за оцењивање усаглашености; - обавља и друге послове, у	- утврђује компетентност организација за обављање послова оцењивања усаглашености; - учествује у раду европских и међународних организација за акредитацију и заступа српско-црногорске интересе у њима, у складу са обавезама преузетим међународним	- развијање потребних критеријума, процедура и праксе тако да пружање услуга у подручју акредитовања буде у складу са међународним стандардима и праксом; - провођење акредитационог тела за ОУ, тј. испитних и калибрацијских лабораторија, СТ за сертификације производа, услуга, система квалитета и особља те инспекцијских	- акредитовање испитних и умерних лабораторија, - акредитација правних или физичких особа за потврђивање производа, сустава управљања и особља, - акредитација правних или физичких особа које обављају технички надзор или сличне радње, - друга оцењивања или потврђивања

ПРИЛОГ 4 - ПОРЕЂЕЊЕ ЗАКОНА О АКРЕДИТАЦИЈИ

	<p>складу са законом, оснивачким актом и статутом.</p>	<p>уговорима; - води регистар акредитованих организација; - обавља и друге послове из области акредитације, у складу са овим законом, актом о оснивању и статутом</p>	<p>тела која обављају инспекцију и сличне активности; - сарадња са институцијом у чијој је надлежности успостављање и одржавање меритељског система у БИХ у циљу остваривања следљивости мерења и калибрација према Међународном систему мерних јединица; - организовање едукације из подручја акредитовања за потребе развоја Система акредитовања у БИХ и, у оквиру редовног образовног система, учествовање у дефинисању захтева који се односе на садржај едукације за подручје акредитирања; - пружање савета државној администрацији из подручја акредитовања и других оцењивања или потврђивања компетентности за обављање процедура оцењивања усклађености; - спровођење осталих оцењивања и потврђивања компетентности тела за обављање процедура оцењивања усклађености, у складу с појединим прописима за оцењивање</p>	<p>оспособљености за провођење поступака оцењивања сукладности, укључујући утврђивање испуњавања захтева за оцењивање сукладности у складу с прописима за оцењивање сукладности за правне или физичке особе</p>
--	--	---	--	---

ПРИЛОГ 4 - ПОРЕЂЕЊЕ ЗАКОНА О АКРЕДИТАЦИЈИ

			усклађености.	
Финансирање акредитационог тела	<ul style="list-style-type: none"> - наплатом трошкова акредитације; - из буџета Републике Србије; - из других извора, у складу са законом. <p>Средствима из става 1. тачка 1) овог члана сматрају се приходи који се остварују пружањем услуга, у складу са одлуком о трошковима акредитације. Средствима из других извора сматрају се други приходи остварени у складу са законом. Средства за чланарине АТС-а у међународним и европским организацијама за акредитацију, која се утврђују годишњим програмом рада АТС-а, обезбеђују се из буџета Републике Србије.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - наплатом трошкова акредитације; - из средстава неопходних за финансирање надлежности СЦГ - из других извора. <p>Износ средстава из средстава неопходних за финансирање надлежности СЦГ одређује се на основу послова који се утврђују програмом и годишњим плановима рада. Средства за чланарину АТ у европским и међународним организацијама за акредитацију обезбеђују се из средстава неопходних за финансирање надлежности ЦГ</p>	<p>БАТА је непрофитни орган. Начин финансирања је регулисан у Закону о оснивању Института за акредитирање Босне и Херцеговине</p> <p>Институт се финансира из буџета Босне и Херцеговине. Институт учествује у приходу буџета Босне и Херцеговине са средствима које остварује пружањем услуга из своје дјелатности и средствима на име накнаде по основу чланства у међународним организацијама и другим институцијама у подручју интелектуалног власништва. БАТА се финансира из средстава: а) остварених давањем услуга из своје дјелатности; б) партиципацијом из буџета Босне и Херцеговине.</p>	<p>(1) Акредитационо тело остварује средства за рад обављањем својих услуга, из државног прорачуна, те из других извора на начин и под уветима утврђеним актом о оснивању.</p> <p>(2) Висина средстава из државног прорачуна одређује се на темељу опсега послова из чланка 4. ставка 2. овога Закона, утврђеног годишњим програмом рада, при чему се узима у обзир и предвиђени опсег средстава прибављених из других извора наведених у ставку 1. овога чланка.</p> <p>(3) Из државног се прорачуна финансира и чланарина акредитационог тела у међународним и европским организацијама за акредитацију.</p>
Поступак акредитације	<ol style="list-style-type: none"> 1. Достављање пријаве и доказа уплатној такси 2. Склапање уговора АТС и подносиоца 3. Утврђивање степена испуњености захтјева 4. Одлука о акредитацији 5. Жалба 6. Сертификат и симбол 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Пријава организације 2. Склапање уговора 3. Утврђивање степена испуњености захтјева 4. Сертификат и симбол 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Захтев корисника услуге 2. Утврђивање компетентности 3. Склапање уговора 4. Оцењивање подносиоца захтева 5. Олука о акредитацији 6. Сертификат 7. Жалба 	<ol style="list-style-type: none"> 1. захтев правне или физичке особе 2. Склапање уговора 3. утврђивање испуњености захтјева норме, 4. потврда о акредитацији 5. одлука о укидању 6. подношење приговора
Надзор над	Надзор над радом АТС-а у	Надзор над радом		Министарство за послове

ПРИЛОГ 4 - ПОРЕЂЕЊЕ ЗАКОНА О АКРЕДИТАЦИЈИ

<p>радом акредитационог тела</p>	<p>обављању послова из чл. 3. и 8. овог закона врши министарство надлежно за послове акредитације, у складу са законом којим се уређује вршење послова државне управе.</p>	<p>Акредитационог тијела у обављању послова утврдених законом врши министарство надлежно за послове инфраструктуре квалитета, а у погледу рационалног коришћења средстава за рад Акредитационог тела која се обезбеђују из Буџета Црне Горе министарства надлежна за финансије и послове инфраструктуре квалитета.</p>		<p>знаности</p>
<p>Прекогранична акредитација</p>	<p>АТС може да упутити тело за оцењивање усаглашености регистровано у Републици Србији да пријаву за акредитацију поднесе акредитационо тело друге државе, ако АТС не врши послове акредитације за одређена оцењивања усаглашености из поднете пријаве. АТС може да затражи од акредитационог тела друге државе да изврши један део активности из поступка акредитације и у том случају сертификат о акредитацији издаје АТС. Сертификат о акредитацији који је у складу са ставом 1. овог члана издало акредитационо тело друге државе уписује се у регистар акредитованих тела за оцењивање усаглашености који</p>	<p>(1) Акредитационо тело може у погледу провере усаглашености за које је акредитација тражена, да упутити организацију за оцењивање усаглашености на национално акредитационо тело друге државе које је оспособљено да изврши акредитацију. (2) Представници Акредитационог тела могу да учествују као посматрачи у поступку акредитације из става 1 овог члана. (3) Акредитационо тело може да затражи од националног акредитационог тела друге државе да изврши део активности из поступка</p>	<p>Нема</p>	<p>Нема</p>

ПРИЛОГ 4 - ПОРЕЂЕЊЕ ЗАКОНА О АКРЕДИТАЦИЈИ

	<p>води АТС. АТС може спровести поступак акредитације на основу пријаве тела за оцењивање усаглашености из друге државе у следећим случајевима: 1) ако друга држава није основала национално акредитационо тело; 2) ако акредитационо тело друге државе не врши акредитацију за одређена оцењивања усаглашености за која је поднета пријава. У случају из става 1. тачка 2) овог члана, уколико АТС прими пријаву за акредитацију од тела за оцењивање усаглашености из друге државе, АТС мора да обавести акредитационо тело те државе. У поступку акредитације из става 2. овог члана акредитационо тело друге државе може да учествује као посматрач. АТС може, на захтев акредитационог тела друге државе, да обави део активности у поступку акредитације тела за оцењивање усаглашености из те државе. АТС након завршеног колегијалног оцењивања може да склапа са акредитационим телима других држава и европским и другим међународним организацијама за акредитацију споразуме о</p>	<p>акредитације (4) Сертификат о акредитацији издат у складу са ставом 1 овог члана, од националног акредитационог тела друге државе уписује се у регистар акредитованих организација за оцењивање усаглашености. (5) За упис у регистар акредитованих организација из става 1 овог члана, плаћа се накнада.</p>		
--	--	--	--	--

ПРИЛОГ 4 - ПОРЕЂЕЊЕ ЗАКОНА О АКРЕДИТАЦИЈИ

	међусобном признавању еквивалентности система акредитације			
Прелазне и завршне одредбе	Члан 24,25,26,27	Члан 13,14,15,16,17,18	Члан 12,13,14	Члан 9,10,11,12,13,14,15

ПРИЛОГ 5 - УПИТНИК

МЕСТО КВАЛИТЕТА И СТАНДАРДА У КРЕИРАЊУ ПОЛИТИКА У СРБИЈИ

Ова анкета је намењена свим стручњацима у области квалитета и стандардизације (по образовању и/или радном искуству у овој области). Подаци ће бити коришћени само у научне сврхе и неће бити објављивани у изворном облику, већ у виду збирних резултата и просека. Анкета је анонимна и Ваше учешће је добровољно. Хвала Вам унапред на сарадњи.

Пол: 1) Мушки 2) Женски	
Степен образовања: 1) Основне студије 2) Мастер 3) Магистарске/специјалистичке студије 4) Докторске студије	
Струка: 1) машинство 2) електротехника 3) технологија 4) организационе науке 5) организационе науке–одсек за Управљање квалитетом 6) Остало	
Област у којој радите: а) индустрија б) наука и образовање в) енергетика г) здравство д) грађевинарство ђ) пољопривреда е) консалтинг ж) јавна управа з) Остало	
Сектор у којем радите:	1) Државни 2) Приватни
Године радног искуства: 1) Мање од 1; 2) 1-5; 3) 6-10; 4) 11-15; 5) 16-20; 6) 21-25; 7) 26-30; 8) 31и више; 9) Без радног искуства	
Радно искуство у области квалитета: 1) Мање од 1; 2) 1-5; 3) 6-10; 4) 11-15; 5) 16-20; 6) 21-25; 7) 26-30; 8) 31и више; 9) Без радног искуства	

1) Следећи закони у вези са инфраструктуром квалитета имају директне импликације на моје радно место (Могуће је означити више одговора).

(Инфраструктура квалитета је скуп државних и/или приватних организација чије се делатности односе на израду и доношење стандарда и издавање доказа о усаглашености кроз процесе акредитације, сертификације, стандардизације и метрологије.)

☐ Закон о стандардизацији ☐ Закон о акредитацији ☐ Закон о метрологији ☐ Закон о техничким захтевима за производе и оцењивању усаглашености ☐ Закон о општој безбедности производа ☐ Закон о тржишном надзору ☐ Ни један од наведених

2) Творци политика у Србији су упознати са наведеним законима у вези са инфраструктуром квалитета.

Закон о стандардизацији	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Закон о акредитацији	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Закон о метрологији	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Закон о техничким захтевима за производе и оцењивању усаглашености	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Закон о општој безбедности производа	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Закон о тржишном надзору	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

3) Творци политика у Србији схватају значење и улогу следећих елемената инфраструктуре квалитета.

Акредитација	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Стандардизација	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Метрологија	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Сертификација	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Оцењивање усаглашености	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

4) Закони у вези са инфраструктуром квалитета у Србији су преузимани из земаља Европске уније.

1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

5) Творци политика у нашој земљи имају довољно знања и искуства да учествују у доношењу закона у вези са инфраструктуром квалитета.

1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

6) Законом регулисана инфраструктура квалитета у нашој земљи омогућила је:

Повећање несметаног увоза/извоза производа (услуга)	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Пристап јефтинијим производима/услугама	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Економски раст	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Безбедне производе/услуге	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Конкурентне производе/услуге	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Повећање животног стандарда	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

7) Творци политика у Србији су упознати са улогом стандарда система менаџмента (ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001, ISO 22000, ISO 50001 итд.).

1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

8) Творци политика у нашој земљи знају да је примена ISO стандарда за системе менаџмента добровољна.

1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

9) Творци политика у Србији су упознати са радом и улогом наведених институција инфраструктуре квалитета:

Акредитационо тело Србије	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Сертификациона тела у Србији	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Институт за стандардизацију Србије	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Дирекција за мере и драгоцене метале	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Лабораторије за испитивање и мерење	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Контролна тела	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Тржишна инспекција	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

10) Услови за приступ Светској трговинској организацији и Европској Унији (ЕУ) утичу на поимање и иницијативе наших твораца политика у области инфраструктуре квалитета.

1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

11) На скали од 1 (У потпуности нема утицај) до 4 (У потпуности има утицај), наведене позиције у нашој земљи утичу на одлуке и иницијативе у вези са инфраструктуром квалитета.

Посланик владајуће коалиције	1) У потпуности нема утицај, 2) Нема утицај, 3) Има утицај, 4) У потпуности има утицај
Посланик опозиције	1) У потпуности нема утицај, 2) Нема утицај, 3) Има утицај, 4) У потпуности има утицај
Постављена лица у министарствима (министри, државни секретари и помоћници)	1) У потпуности нема утицај, 2) Нема утицај, 3) Има утицај, 4) У потпуности има утицај
Стручна лица у министарствима	1) У потпуности нема утицај, 2) Нема утицај, 3) Има утицај, 4) У потпуности има утицај

12) У процесу законодавне хармонизације Србије са ЕУ, творци политика приликом одлучивања и покретања иницијатива (у вези са инфраструктуром квалитета) узимају у обзир:

Националну културу	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Језичке разлике	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Традицију	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Економску политику државе	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Административно оптерећење	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Особености домаће привреде	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

13) Ресорни одбори Народне скупштине Србије имају значајан утицај приликом доношења одлука када је у питању квалитет и инфраструктура квалитета (нпр. Ресорни одбор за привреду, науку и образовање, за животну средину итд.).

1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

14) Наведене ставке утичу на перцепцију квалитета и стандарда од стране твораца политика у Србији:

Опште образовање	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Стручно образовање	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Радно искуство	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Године старости	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Пол	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Лична идеологија	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) Потпуно се слажем
Лични интерес	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Странацка припадност/опредељеност	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

15) Вишеструке улогетвораца политика у Србији утичу на поимање квалитета (нпр. творац политика је истовремено посланик у Скупштини РС, члан комисије, председник странке, члан управног одбора у фирми, итд.).

1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

16) Могућност добијања међународних инвестиција (пројеката) у области инфраструктуре квалитета, утиче на творце политика у нашој земљи да покрену иницијативе у том правцу.

1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

17) Наведене заинтересоване стране утичу на одлуке и иницијативе твораца политика у вези са инфраструктуром квалитета.

Лоби групе	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Научници и стручњаци	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Медији	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Јавно мњење	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Локално финансиране НВО	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
НВО финансиране из иностранства	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

18) Уопштено, инфраструктура квалитета је од стране твораца политика довољно медијски заступљена.

1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

19) У циљу медијског експонирања, творци политика у нашој земљи се у својим наступима често служе следећим појмовима:

„Стандард“	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) Потпуно се слажем
„Квалитет“	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
„Акредитација“	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
„Квалитет живота“	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

	се, 4) У потпуности се слажем
„ISO“	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
„Контрола квалитета“	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
„Усаглашеност производа/услуга“	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
„Безбедност производа/услуга/х ране“	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

20) Појмови (наведени у питању 19) се у политичким говорима користеу адекватном значењу и управом контексту.

1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

21) Избори (републички, покрајински и локални) појачавају употребу појмова у вези са инфраструктуром квалитета (из питања 19) у политичким наступима.

1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

22) Творци политика у нашој земљи приликом доношења одлука у области инфраструктуре квалитета узимају у обзир потребе група заинтересованих за:

Привреду	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Животну средину	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Друштвену одговорност	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Науку и образовање	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Сигурност информација	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Енергетску ефикасност	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Безбедност хране	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем
Ризик	1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

23) Стручњаци/научници у области квалитета су одговарајуће укључени у процесе одлучивања у области инфраструктуре квалитета.

1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

24) Позиван/а сам да учествујем у раду групе која је доносила одлуке у вези са ИК у Србији?

а) Позиван/а сам али нисам учествовао/ла;

б) Позиван/а сам и учествовао/ла сам (навести активности у којима сте учествовали); _____

в) Нисам позиван/а.

25) Ако сте у претходном питању одговорили заокруживањем под б), наведите назив групе у којој сте учествовали. _____

26) Сведок сам последица неадекватних одлука од стране твораца политика у вези са квалитетом и ИК-а у Србији.

1) Уопште се не слажем, 2) Не слажем се, 3) Слажем се, 4) У потпуности се слажем

27) Молим Вас за коментаре и предлоге у вези са задатом темом анкете (опционо поље).

ПРИЛОГ 6 - БИОГРАФИЈА АУТОРА

Јелена Русо је рођена 10.10.1987. године у Панчеву, где је и завршила основну и средњу школу. Факултет организационих наука, Универзитета у Београду уписала је 2006. године као буџетски студент. Дипломирала је 2010. године на одсеку за управљање квалитетом са просечном оценом 8,59. Дипломске академске (мастер) студије завршила је 2011. године на истом Факултету са просечном оценом 9,86. Докторске академске студије уписала је 2011. године на Факултету организационих наука на студијском програму Информациони системи и Менаџмент, студијска група Менаџмент. У октобру 2017. године Јелена је уписала друге мастер академске студије на Факултету организационих наука, на студијском програму Менаџмент и организација, одсек Управљање људским ресурсима. Тематско подручје опредељења за научни рад и усавршавање је у области менаџмента квалитета и стандардизације.

Од априла 2012. године Јелена учествује у реализацији стратешког научно-истраживачког пројекта „Инфраструктура за електронски подржано учење у Србији“, бр. III 47003, финансираног од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Као студент докторских студије од 2014. године учествује у извођењу наставе на Факултету организационих наука на катедри „Менаџмент квалитета и стандардизација“. Од 15. децембра 2017. године изабрана је у звање сарадника у настави на истом Факултету. Током рада, на основним студијама је ангажована на припреми и реализацији вежби на предметима: Основе квалитета (настава на српском и енглеском), Систем менаџмента квалитета и Систем менаџмента здравља и безбедности на раду.

Учествовала је као коаутор у изради два уџбеника публикованих 2017. и 2018. године. Објавила је више од 25 радова у оквиру домаћих и међународних конференција као и у домаћим и међународним часописима.

ПРИЛОГ 7 - ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Име и презиме аутора: Јелена Русо

Број индекса: 5009/2011

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом:

ПОИМАЊЕ КВАЛИТЕТА И СТАНДАРДА ОД СТРАНЕ ТВОРАЦА ПОЛИТИКА У
СРБИЈИ

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

У Београду,

Потпис аутора

**ПРИЛОГ 8 - ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И
ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКОГ РАДА**

Име и презиме аутора: Јелена Русо

Број индекса 5009/2011

Студијски програм: Информациони системи и менаџмент

Наслов рада:

ПОИМАЊЕ КВАЛИТЕТА И СТАНДАРДА ОД СТРАНЕ ТВОРАЦА ПОЛИТИКА У
СРБИЈИ

Ментор: др Јован Филиповић, редовни професор

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањена у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

У Београду,

Потпис аутора

ПРИЛОГ 9 - ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

ПОИМАЊЕ КВАЛИТЕТА И СТАНДАРДА ОД СТРАНЕ ТВОРАЦА ПОЛИТИКА У СРБИЈИ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци. Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

У Београду,

Потпис аутора

---

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.